IETS

OVER

JACOB JONGHELINCK,

OCTAVIO VAN VEEN,

EN DE GEBROEDERS

COLLYNS DE NOLE.

IETS

OVER

JACOB JONGHELINCK,

METAELGIETER EN PENNINGSNYDER,

OCTAVIO VAN VEEN,

SCHILDER, IN DE XVI.e EEUW;

EN DE GEBROEDERS

COLLYNS DE NOLE,

BEELDHOUWERS, IN DE XV.e, XVI.e EN XVII.e EEUW.

DOOR P. VISSCHERS, PRIESTER,

ANTWERPEN,
DRUKKERY VAN P. E. JANSSENS, GROOTEN KAUWENBERG,
op den hoek van de Hobokestraet.

1853.

EIGENDOM.

VOORBERIGT.

Wat my aengezet heeft tot het schryven van dit werkje, is geweest dat Jacob Jonghelinck, in St. Andries parochie, in de Munt, by den Oever woonende, in zekere omstandigheden, met raed en daed, dienst aen St. Andries kerk bewezen heeft. Hy overleed in het huis van de Munt den 31 *Mei* 1606, *en werd den* 2 *Juny in gemelde kerk, voor H. Kruis altaer, bezyden zyne ouders, begraven.*

't Was door zyne medewerking dat Octavio Van Veen, het fraei altaer-stuk, de Martelie van den H. Apostel Andreas, *voor de kerk des gemelden Heiligen vervaerdigde. Van dezen kunstmeester hangen nog dry hoogstverdienstelyke tafereeltjes in de Kerkmeesters kamer.*

Even eens zou er een dankbaer aendenken mogen toegewyd worden aen de kunstschilders Francken, namelyk Nicolaes, den Vader, geboortig van Herenthals, zyne beide zonen Frans en Ambroos, en zyne klein zonen, Frans en Sebastiaen, welke in St. Andries parochie woonende, voor St. Andries kerk geschilderd hebben. Doch slechts van éénen, met name Frans, bestaet er thans nog een altaerstuk, voorstellende Christus aen het kruis, *in* 1603 *vervaerdigd. Op den hoek der schildery ziet men* F. 4 .

Nicolaes Francken overleed den 12n Meert 1596. Wy lezen in de kerkrekening van dit jaer:

» Item ontfanghen voor het staenghelt van een kerklyck van » meester Nicolaes Francken scilder............ XXIII gul.

» Item den vyfthiensten Meert ontfanghen voor de sepultuer » van M.r Niclaes Francken scilder de somme van acht gnl- » dens.................................. VIII gul.

Hy werd begraven in St. Andries kerk aen den grooten pilaer, onder den toren, zuidwaerts. In 1755, vóór het instorten van den toren was zyne grafstede met opschrift, en zyn portret, door hem zelven geschilderd, nog aenwezig.

In de rekening van 1631, 2 Juny staet:

» Item adi ditto aen Sebastiaen Francken scilder voort scilde- » ren van eenen Ecce Homo in de Passie getoont..... IIII gul.

In de rekening van 1642, September, leest men:

» Item betaelt aen Francisco Francken scilder voor het scil- » deren van twee Engelen achter het heyligh Sacrament » aultaer............................ X gul. X st.

» Item betaelt aen Franscoys Francken voor het scilderen van » een dubbele vane tot behoef deser voorscreve kercke de » somme van.............................. VII gul.

Van Ambroos Francken, zoon van Nicolaes, noch van Ambroos, den jongen, zoon van Frans, vind ik niets vermeld. Enkel blykt uit de kerkrekening van 1625, en die van 1628, dat laestgenoemde in St. Andries parochie gewoond heeft, den 10e (September) ditto een kinderkercklyk uyt d'Augustyne straete van Francken (Ambroos) scilder, groot geluyt..................... 5 gul. 5 st.

Ter zelfde gelegenheid zou ik met eer kunnen spreken van Erasmus Quellinus, den ouden, die in St. Andries parochie, in de Happart straet, thans N.° 619, woonende, omtrent 1650, het ambt van Kerkmeester in St. Andries bediende, en die een fraei tafereel voor den altaer der H.H. Engelen geschilderd heeft. Op den hoek der schildery staet: E. Quellinus fec. a.° 1667, æta. suœ 59.

In gemelde kerk hangt er eene van Erasmus Quellinus, den jongen, voorstellende de discipelen op het kasteel van Emmaus. Op de zelve staet geteekend: E. Quellinus, Junior, a.° 1674.

Verder bestaen er nog twee tafereelen welke aen E. Quellinus, toegeeigend worden, doch zonder handteeken en jaertal.

Al deze Kunstmeesters, en andere van dien tyd hebben door hunne kunststukken merkelyk tot den luister der kerken bygebragt, en onder dit opzicht verdienen zy door de nakomelingen gekend te worden. Daerom, al ware het slechts om de kunstgewrochten niet meer uit onze kerken, of kapellen zoo wel ter stede als ten platte landen, te zien verdwynen, verkocht of vernield te worden, zou het hoogstnuttig zyn dat er van elke kerk en hare kunstsieraden, eene zoo veel mogelyk juiste Beschryving bestond. (1) *De heeren Leden der Kerkbesturen zouden daerdoor zich een klaer denkbeeld vormen van de kostelyke voorwerpen en kunstgewrochten die hunner zorg toevertrouwd zyn, en ze met genoegen gadeslaen. De Geloovigen zelve, voor welke zulke Beschryving een parochie-boek zou zyn, daer uit leerende kennen wat door liefdadige persoonen en beroemde kunstmeesters, tot luister hunner parochie-kerk, en zelfs tot eere van den Godsdienst, is daergesteld geworden, zouden er met regt trotsch over zyn, en ter plaetse de zake nagaende, met eenen eerbied doordrongen worden, die tot het herte zou spreken. Kortom, al wat tot luister van de kerken, kapellen, bidplaetsen in de Godshuizen zelve, al wat tot eere van onzen H. Godsdienst betrekking heeft, zou ik dermate willen zien geëerbiedigd*

(1) Indien zulke Beschryving niet in 't licht gegeven werd, dan even wel zou zy in Handschrift bestaen, en in het Archief der kerk bewaerd kunnen worden.

en bewaerd worden, dat er niets van verloren ga, (1) *noch vernietigd worde, des te meer omdat doorgaens velen dezer sieraeden, gedenkstukken, tafereelen, grafsteenen enz. giften van weldadige familien zyn, waeraen men zoo gemakkelyk de hand niet mag slaen, en dat, hoe luisterlyker eene kerk zich voordoet door hare gedenkstukken en tafereelen, hoe meer de mensch zich tot God en zyne eeuwige bestemming getrokken gevoelt.*

(1) Jammer! in sommige kerken, zoo wel ter Steden als ten platten lande treft men tafereelen, marmeren, houten beelden, en andere kunstsieraden dikwils van groote meesters, en tevens geschenken van weldadige persoonen aen, welke by gebrek aen noodige herstelling, deerlyk vergaen zyn. Dan zulks kan geenen eerbied noch indruk op het hert des geloovigen verwekken.

IACOBI IONGELINGI ANTUERP.

DUC. BRAB. MON. PRÆFECT.

TVMVLVS.(1)

QVI STATUIS ANIMAM, MIRABILIS, INDIDIT IPSIS,
  PHIDIÆ ET ARTE POTENS, PRAXITELISVE FUIT.
HESPERIIS QUI NOTUS ERAT, QUI NOTUS EOIS
  REGIBUS ÈT GRATUS, PRINCIPIBUSQUE VIRIS :
ATQUE DUCALI IDEO PRÆFECTUS RITÈ MONETÆ,
  QUI LAUDE EGREGIA MUNUS OBIUIT IDEM,
ERGO MORI IVVENIS POTUIT, VEL DEBUIT ILLE ?
  QUI ÆQUAUIT VETERES DÆDALA IN ARTE VIROS ?
PERPETUAQUE FUIT DIGNUS FLORERE IUVENTA ?
  VIUERE ET ARTIFICIS ÆRE PERENNE MAGIS ?
AH ! IACET ILLE TAMĒ IVVENIS MODO PULUIS ET VMBRA.
  VIVE BENE. OMNIA SUNT VANA, CADUCA, NIHIL.

VIXIT ANN. LXXV . M . VI . D . X .
DEUIXIT VLT. MAII, AN. CIↃ . IↃ . CVI.
MICHAEL VAN DER HAGHEN AMICO OPT. POS.

(1) F. Sweertivs, *Monvmenta sepvlcralia* etc. p. 117.

Jacob Jonghelinck, beroemde metaelgieter en historie-penningsnyder, van wien men by F. Sweertius het bovenstaende grafschrift leest, was kleinzoon van Nicolaes Jonghelinck, en Maria Van Essen; en zoon van Peeter Jonghelinck en Anna Grammaye, die dochter was van Thomas Grammaye, Raed by de Munt van keizer Karel V.(1)

Jacob werd geboren te Antwerpen den 21 October 1530. Zyne moeder, Anna Grammaye, overleed den 25 Mei 1534, en werd in St. Andries kerk begraven.

De jonge Jacob bezocht Italië en de hoofdstad des Christendoms. Na zyne wederkomst in de Nederlanden, heeft hy zyne wooning te Antwerpen gevestigd.

Hy was een man van veel bekwaemheid. In 1565 werd hy tot beeldhouwer en penningsnyder van Philips II. koning van Spanje, en den 17 December 1572 tot Waerdein van zyne Maj.ts Munte te Antwerpen, benoemd.(2) Uit hoofde dezer laetste benoeming heeft hy zich met zyn huisgezin in het gebouw van de Munt, in de Muntstraet, by den Oever, gevestigd. Jonghelinck vervaerdigde het bronzen standbeeld van den hertog van Alba, Gouverneur der Nederlanden,

(1) *Jonghelinck* draegt van zilver met de faes van sabel, beladen met dry sterren van zes punten.

Thomas Grammaye had eenen zoon met name Thomas, die ten jare 1549, Rentmeester generael voor Karel V. in Gelderland was. Zie Nyhoff, *Gedenkweerdigheden uit de Geschiedenis van Gelderland. V.e D.* b. 8; en eenen anderen met name Jan. Was deze de beroemde schryver van de *Antiquitates Belgicæ?*— Deze Jan zag te Antwerpen het licht, doch verliet later zyne geboorte stad.

Grammaye draegt gefaest van zilver en azuer van zes stukken; het zilver beladen met St. Andries kruisen van keel.

Getrokken uit den geslachtboom van het Maegschap van *Nicolaes Rockox,* oud burgermeester der stad Antwerpen, en zyner gemalin *Adriana Perez,* door P. Génard, Onderbibliothekaris, HS. *in fol.*

(2) Men treft by Oliv. Vredius *Sigilla Comitum Flandriæ,* p. 270, 278, 284, en andere schryvers onderscheidene medalien aen door Jonghelinck gegraveerd.

't welk in het midden van het Antwerpsch kasteel in 1571, den 19 Mei, opgeregt werd, zoo als wy in de *Cronycke van Antwerpen* in dezer voege lezen :

« Op den 19 mey heeft ducq dAlve tot Antwerpen in die » pleyn vant casteel doen setten syn statua off figure naer » d'leven zeer wel geconterfeyt, van metael : met noch twee » mans figuren achter hem liggende, met wapenen van oor- » loghen in haerlieden handen, hebbende oock maelen aen, » daer brieven ende requesten instaken, die sy den ducq » presenteerden: maer hem presenteerende ende metter » handt affwysende, en waeren hem nyet ontfanckbaer. Dese » statua heeft hy hem selven ter eeren doen stellen om dat » hy die rebellen van het Neerlant ten onder gebracht hadde, » vuytten naeme coninex Phlipus, ende het heylich catho- » licq roomsche geloove ende religie wederom inder heyliger » kercken doen stellen hadde, enz. (1)

Dit standbeeld was meer dan levens grootte, en was uit 6 stukken geschuts gegoten, die Graef Lodewyk van Nassau, afgenomen waren in den slag te Jemmingen, in Vriesland.

Onder het standbeeld las men: *Jongelingi opus ex ære captivo.*

Don Lodew. De Requesens, Gouverneur der Nederlanden, ziende dat het standbeeld van den hertog van Alba de Antwerpenaren verbitterde, heeft het zelven in 1571, onder een der bolwerken van het kasteel doen verbergen. Daer in 1577 een deel van het kasteel afgebroken werd, is het standbeeld

(1) Bladz. 246. Uitgave van 1843.— *Geschiedenis van Antwerpen*, 4.de deel. bl. 473.

gevonden geweest ; het volk heeft het zelven aen stukken geslagen. Ph. Baert zegt in zyne memorie dat er van deze stukken naderhand kanons gegoten zyn geworden ; doch het algemeen gevoelen is dat er van de zelven door Joann. Couthals van Mechelen een koperen kruis met Christus beeld is gegoten geweest, 't welk in 1635, onder de burgermeesters Robrecht Tucher, Ridder, en Joannes Roose, op de Meir geplaetst werd. Dit kruis even als het beeld was verguld en stond op eenen marmeren voet. Het zelve was 33 voeten hoog. Onder hing een koperen vergulden lanteern, waerin 's avonds licht ontsteken werd.

Men las op den voet van het kruis: *Joannes Couthals me fecit anno* M. DC. XXXV. Rondom den voet: *Christo crvcifixo sacrvm.* Onder stonden de wapens van Robrecht Tucher, en Joannes Roose.(1)

(1) Reeds van in 1527 hadden de godvruchtige Antwerpenaren, ondanks de woedende ketters die den spot dreven met de beelden en kruisen, op de Meir een groot yzeren kruis met een Christus beeld op beide zyden, opgeregt. Dit kruis, 1600 p. zwaer, en gemaekt door zekeren *Lambertus Van Eensele*, heeft op de gemelde plaets gestaen tot in 1580, wanneer het zelve, den 25 Meert, door eenen kapitein onder de geuzen afgeworpen en verbryzeld is geworden. By de overgave van de Stad aen den hertog van Parma in 1585, en het herstellen van al wat in de kerken en kloosters door de geuzen was verwoest geweest, werd er van wege het Magistraet, in dit zelfde jaer, en op de zelfde plaets een houten kruis met op beide zyden, oost en westwaerts, een Christus beeld, elk met het opschrift I. N. R. I. opgeregt. Op den voet van het kruis stond:

SACROSANCTAM SERVATORIS CRVCIFIXI
IMAGINEM CVM BASI S. P. Q. A.
RESTITVIT CIϽ. IϽ. XCIII. KAL. FEBR.

Het houten kruis, welk daer omtrent 40 jaren gestaen heeft, was zoodanig vergaen, zegt Caukerken, dat er op zekeren nacht het Christusbeeld afgevallen is. Later is het zelve hermaekt geweest, en heeft nog vele jaren by de Carmelieten in den hof van het klooster gestaen. Dan, in 't begin van 1635 is het koperen kruis, gemaekt door Couthals, zoo als wy hier boven zegden, in de plaets van het houten gesteld geworden.

Den 3 October 1797, besloot de municipale Raed van Antwerpen dat het kruis op de Meir, 't welk daer 162 jaren gestaen had, moest afgebroken worden. Het zelve werd den 28 December van gemeld jaer ten koop geveild; de heer Vervecken kopergieter op het zand, heeft het zelven aengekocht, tot na de rampzalige dagen bewaerd, en aen O. L. V. kerk geschonken waer het nu boven de groote kerkdeur hangt.(1)

'T is bekend dat Jacob Jonghelinck acht bronzen standbeelden van natuerlyke grootte, voorstellende Saturnus, Jupiter, Mars, Apollo, Mercurius, Bacchus, Venus, Diana, gemaekt heeft, welke in 1585 het stadhuis van Antwerpen versierden ter gelegenheid van de zegepralende inkomst van Alexander Farnese, Hertog van Parma, Gouverneur der Nederlanden. De heer Ph. Baert meldt dat het Magistraet deze beelden later aen den Hertog ten geschenke gegeven heeft.(2) Philippus Gallé, beroemde plaetsnyder, heeft gemelde standbeelden in print gebragt.(3)

J. Jonghelinck heeft ook een groot kunstgewrocht voor de stad Brugge uitgevoerd. Van hem bestaet aldaer in de voorheen collegiale kerk van O. L. V. het praelgraf van *Karel de Stouten,* Hertog van Bourgondie, die in den slag van Nancy, den 5 January 1477 omgekomen was. Dit gedenkstuk, welk in 1558 op last van Philips II. opgeregt werd, en meer dan

Het *houten* kruis is, volgens Sweertius, gemaekt geweest door de gebroeders Jan en Robrecht Collyns de Nole. *Monum. sepulc.* p. 79. Zie op het einde.

Diercxsens, *Antv.* T. 4. p. 25, T. 6. p. 276, T. 7 p. 222.— Papebr. *Annal. Antv.* T. IV. p. 325.— Le Roy, *Not. march. S. R. J.* p. 75.—

(1) Myne HS. *Aenteekeningen.*

(2) *Bulletins de la Commission royale d'Histoire* T. XV. p. 209.

(3) Ph. Gallé, was meester in St. Lucas Gilde ten jare 1570, en Deken ten jare 1585 — 86. Hy is overleden in 1611.

20,000 guldens kostte, bestaet uit eene zwarte marmeren graftombe, waerop het verguld bronzen beeld van den hertog, in eene liggende houding gezien wordt; de kanten van de graftombe zyn versierd met de wapenen van Karel, in brandverwe bewerkt, en met bronzen sieraden verrykt.(1) Jonghelinck was slechts 28 jaren oud, wanneer hy met het maken van dit kunstgewrocht belast werd.

Onze Jacob Jonghelinck was in huwelyk getreden met Francisca Van der Jeught.(2)

Hy woonde in het huis van de Munt, waer hy overleed den 31 Mei 1606. Hy werd begraven den 2 Juny, in St. Andries kerk, voor H. Kruis altaer, bezyden zyne ouders.

Jonghelinck was in bezit van eenige onroerende goederen, en wel voornamelyk van een prachtig speelhof, gelegen in de Markgrave Lei (thans 5.e wyk, in bezit by D.me wed.we Joan. Elsen), het welk den naem van Jonghelincks-hof behouden heeft. Hy had het zelven met vele kunstwerken versierd, en vooral met uitmuntende schilderyen door de hand van den vermaerden Franciscus De Vrint, genaemd Floris, vervaerdigd. (3)

(1) Zie *Bulletins de la Commission royale d'Histoire*, T. XIV. pp. 559 et suiv.; de heer Baert merkt op dat Foppens in zyne *Délices des Pays-Bas*, art. *Bruges* eene misgreep doet, met te zeggen dat deze graftombe in 1550 opgeregt werd, op last van Maria, koningin wed.e van Hongarië, Gouvernante der Nederlanden. 'T was op laste van Philips II. in 1558, zoo als blykt uit opene brieven ten dien einde gegeven te Bergen in Henegauwen; zie Oliverl Vredl *Sigilla Comitum Flandriæ et inscriptiones, etc.* p. 217*et seq.*— Ant. Sanderi, *Flandria illustrata*, T. II. p. 84.— Oct. Delepierre, *Guide dans Bruges*, p. 64.

(2) *Van der Jeught* draegt gevierendeeld : 1 en 4 van zilver met eene roos van keel, gebladerd van sinopel, geknopt van goud; 2en3van azuer met twee zeisen van goud, paelwys, in het middenpunt eene lelie van goud.— Medegedeeld door den heer P. Génard.

(3) Medegedeeld door den heer Fred. Verachter, Archivist.

Uit dit huwelyk van Jacob Jonghelinck met Francisca Van der Jeught zyn voortgesproten :

I.° GASPAR JONGHELINCK.

Deze is zynen vader opgevolgd in het Waerdeinschap by de zelfde Munt, te Antwerpen.

De heer A. Pinchart merkt op dat Gaspar zynen vader niet opgevolgd is in de kunst van het metaelgieten en penningsnyden, dat vader Jonghelinck zyn ambt van penningsnyden, uit hoofde van zynen hoogen ouderdom, aen de Aertshertogen Albertus en Isabella afgestaen, en het zelven gevraegd heeft ten gunste van Sybrecht Waterloos, *Goudtsmidt ende Segelsnyder*, die met zyne nicht Catharina Van der Jeught getrouwd was, en wiens huisgezin reeds uit vyf kinderen bestond. Ook is deze bediening aen Sybrecht Waterloos, den 31 Augusti 1600, by open brieven , te Brussel geteekend, vergund geworden.(1)

In de maend November 1595, werd Gaspar in St. Andries kerk afgeroepen om in huwelyk te treden met Barbara Lambrechts, of Lamberti,(2) het welk zy den 30.n der gemelde maend in O. L. V. kerk aengegaen hebben. De getuigen des huwelyks waren Hercules Herles en Jacob Jonghelinck.

Gaspar won by zyn huwelyk met Barbara Lambrechts:

1.° Bavo, die den 26 April 1633, in O. L. V. kerk het huwelyk aengegaen heeft met Elisabeth Versmissen.

(1) *Revue de la Numismatique Belge*, T. VI. p. 407. Biographie de Sigebert Waterloos.

(2) *Lambrechts*, of *Lamberti* draegt gevierendeeld : 1 en 4 van goud met vier palen van keel; 2 en 3 van zilver met het St. Andrieskruis geschakeerd van zilver en keel. — P. GÉNARD.

2.° Anna, die het huwelyk aenging met Gaspar Bruydegoms, yzersnyder van de Munt, te Antwerpen.

3.° Gaspar, die gedoopt werd den 1 September 1596, in St. Andries kerk. Deze werd Religieus in de Abtdy van St. Salvator, gezegd van Peeter Pot, te Antwerpen, en later Abt van Peuffenthal, der orde van Cisteaux.

Hy overleed den 16 Juny 1669[1]

4.° Margareta, gedoopt in St. Andries kerk, te Antwerpen, den 20 January 1598; waren Peter Dirick Lamberechts, en Meter Margareta De Suca (Succa).

Margareta trouwde 1.°, in St. Andries kerk den 1 October 1613, met Gabriël Essers[2], Drossaert van Schooten; van welk huwelyk getuigen waren Dominus Pensionarius De Wert (Weerdt), en Dominus Rocoucs (Rockox); 2.° met jonkheer Adriaen De Hoves[3] Drossaert van Canticrode, by Antwerpen.

Gaspar Jonghelinck, Waerdein, waervan wy hier boven spraken, is den 8 Meert 1613 overleden, en in St. Andries kerk begraven geworden.

(1) Deze Gaspar staet bekend door zyne *Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis per universum orbem*, zyne *Purpura divi Bernardi*, en *Elogia ac Insignia Gentilitia Cardinalium, Patriarcharum, Archiepiscoporum et Episcoporum, qui assumpti ex ordine Carthusianorum, in S. Romana Ecclesia floruerunt. Eruebat ac publicabat D. Gaspar Jongelinus de Lambertinis, Belga Antverpiensis, abbas Eussersthalensis et Ordinis Cisterciensis Historiographus Generalis. Viennæ Austriæ Typis Cosmerovianis. Sumptibus Auctoris cum gr. et priv. in plano. s. a.* (*c. a.* 1650). Waervan mogelyk een eenig exemplaer bestaet. Zie *Strande oft gedichte van de Scelpen* enz. Voorr. bl. IX, X.

Gaspar Jonghelinck draegt gevierendeeld : 1 en 4 van zilver, met de faes van sabel, beladen met dry sterren van goud van 6 punten; 2 en 3 van goud met 4 palen van keel. — P. Génard.

Zie zyn grafschrift in den *Théatre sacré de Brabant, liv.* 1. *p.* 112.

(2) *Essers* draegt van azuer met dry fasen van goud, verzeld van dry koeken van zilver.

(3) *De Hoves* draegt van keel met het hoofd van zilver.

II. ANNA JONGHELINCK.

Deze is in huwelyk getreden met den kunstschilder Raphaël Van Cocxcyen, van Mechelen, Vrymeester van St. Lucas Gilde te Antwerpen, in 1585, en zoon van den vermaerden schilder Michaël Van Cocxcyen en Ida Van Hesselt.(1)

Zy woonden « in eene groote hofstad te Brussel nevens het » paleys oft hove van Z. M. op den hoek van de Isabella » straet ».(2)

Anna is vóór 18 November 1637 overleden.

Uit dit huwelyk is voortgesproten :

Raphaël, die den 20 January 1585 in O. L. V. kerk gedoopt werd. Zyn Peter was Jan Van Niverzeele en zyne Meter Clara Van Landonck.(3)

Hy is in huwelyk getreden met Martha Van Mellelo. Hy bediende de plaets van Kapitein van peerdenvolk in dienst van Z. M., en is omtrent de maend October 1637 overleden.

Hy had eenen broeder met name Willem die in 1572 Cathlyne De Bergaigne trouwde.

Sprekende van de familie Van Cocxcyen, kunnen wy niet nalaten de volgende, welke tot dezen familie stam toebehooren, hier by te voegen.(4)

(1) *Van Cocxcyen* draegt van goud met de faes van keel; in het hoofd een wassende dubbele adelaer van sabel; in punt zes blokken van sabel, 3, 2 en 1.

Zie verder over *M. Van Cocxcyen,* Provincie stad ende district van Mechelen, T. I. bl. 59 en bl. 182, op t' jaer 1607. T. II. bl. 78, 224 en 319. Zie J. De Laet. *Catalogue du Musée d'Anvers*, p. 80, 82.— Th. Van Lerius, *Notice sur le Catalogue du Musée.* p. 11.

(2) Akt van scheiding en deiling voor Schepenen van Brussel den 18 November 1637. Medegedeeld door den heer H. P. Verdussen.

(3) Getrokken uit den Geslachtboom van het Maegschap van *Nikolaes Rockox*, opgesteld door den heer P. Génard.

(4) Medegedeeld door den welachtb. heer H. P. Verdussen, en verder getrokken uit den geslachtboom van de familie Van der Noot, door J. F. A. Fr. de Azevedo.

Joannes Coxie die getrouwd is geweest met Francisca Bouwens Van der Boeijen, dochter van Albertus, en ..... Van Beringen. Uit welk huwelyk voortgesproten is:

Michaël Coxie die in huwelyk getreden is met Anna Maria Del Plano. Michaël Coxie was lid van den grooten Raed te Mechelen; hy overleed, lid zynde van den Opper Staets-Raed der Nederlanden by den Koning te Madrid. Zyne echtgenote overleed den 22 October 1628, en werd begraven te Mechelen in St. Rumoldus kerk.(2)

D. O. M.

CY GIST DAME
ANNE MARIE DEL PLANO,
COMPAIGNE DE MESSIRE
MICHEL DE COXIE,
CHEVALIER, CONSEILLER DU ROY EN
SON CONSEIL SUPRÊME D'ESTAT DES
PAYS-BAS ET DE BOURGOIGNE LEZ
LA ROYALE PERSONNE A MADRID,
TRESPASSA LE 22 D'OCTOBRE
1628, PRIEZ DIEU POUR L'AME.

De voormelde Anna Maria was dochter van Gregorius, en van Elisabeth Mencier.

Uit dit huwelyk van Michaël Coxie met Anna Maria Del Plano zyn voortgesproten:

1.° Maria Clara Coxie die den 14 Juny 1696 overleden is,

(2) Prov. Stad ende District van Mechelen. T. I. bl. 107.

en begraven werd in de Capucinen kerk, te Antwerpen.(1) Zy was getrouwd met Maximinus (Maximilianus) Gerardi, Schepen en daerna Secretaris van Antwerpen, welke den 13 April 1701 overleden is, en begraven werd by zyne vrouw. De voormelde Maximinus was zoon van Andreas, en Anna Van Oey, dochter van Jacobus en Barbara Van Wesenbeke.

Maximinus Gerardi had eene zuster met name Francisca, die in echt trad met den geleerden Philips Van Valckenisse, heer van Hemixem, Secretaris der stad Antwerpen.(2)

2.° Albertus Coxie, die het huwelyk aenging met Clara Theresia Stalins, dochter van Jacobus, en van Maria Roelants.

Deze Albertus was Ridder, Baron van Moorsele, enz. Heer van Bousval, van Laloux, enz. Voorzitter van den geheimen Raed. Hy overleed den 13 November 1709; en werd begraven in de kerk der PP. Predikheeren te Brussel.(3)

Uit dit huwelyk van Albertus Coxie met Clara Theresia Stalins zyn voortgekomen:

1.° Anna Maria Isabella Coxie die den 21 Mei 1702 getrouwd is met Carolus Philippus Joseph Graef De la Tour de St. Quentin, zoon van Julianus Joseph, en Joanna Petronilla Dennetières zyne 1ste huisvrouw.

2.° Anna (Maria) Francisca Coxie die eerst getrouwd is geweest met Gaspar Joseph De Villegas, zoon van Paulus Philippus, en Anna Theresia Hyacintha Van Kinschot. Gaspar Jos. De Villegas is den 1 January 1738 overleden.

(1) Azevedo.
(2) Medegedeeld door den heer P. Génard.
(3) Zie *Théatre Sacré*. T. 1. 2.e p. p. 260.

Anna (Maria) Francisca Coxie, ging een tweeden huwelyk aen met Carolus Ferdinandus De Herzelles.

Van beide deze huwelyken zyn geene kinderen.

3.° . . . . . . Coxie, overleden . . . . . jonge dochter.

OCTAVIO VAN VEEN.

Wy spraken zoo aenstonds van den beroemden kunstmeester Jacob Jonghelinck. 'T was ten zynen huize, in de Munt, dat er ten jare 1594, tusschen de kerkmeesters van St. Andries, en den kunstschilder Octavio Van Veen (Otho Vænius), eene overeenkomst getroffen werd over het vervaerdigen van eene schildery, te plaetsen in den nieuwen hoogen altaer. De schildery voorstellende het martelie van den H. Apostel Andreas, werd door meester Octavio Van Veen ter uitvoering aengenomen voor 1200 guldens, en eene *gratuiteit* van 60 guldens, als zy voltoeid zou zyn.

Wy vinden in de kerkrekening van 1598 de betalingen welke in verschillige tydstippen aen Octavio Van Veen gedaen zyn geworden, alsmede de gelden welke de kerkmeesters, ter gelegenheid van het vervaerdigen der schildery besteed hebben; wy lezen als volgt:

» Item den vierden September (15)94 tot accorderen met mynh. Octavio den scilder ten huyse van Waerdeyn Jongelincx pn̄t myn heere den Pastoir(1) m.r Jan De Pape

(1) Joannes Boor, of Borius.

Jongelincx Jan Smits, ende de kerckmeesters metten resten.........................XIII gul. III str.

» Item den 18 September 97 betaelt aen arbeyders die het panneel totten scilder gedragen hebben int vuylstraet(1) de somme van III gul. V str.

» Item betaelt twee arbeyders om de dry onderste panneelen totten scilder te dragen — VII str.

» A° 1597 betaelt m.r Octavio Van Veen scilder op rekeninghe van het scilderen van de tafereel van den hoogen aultaer de somme van.............................CL gul.

» Op den 25 February 98 betaelt m.r Octavio Van Veen scilder op rekeninghe van het scilderen van bestelt werc van den hoogen aultaer...........................CL gul.

» Item noch in de rekeninghe van Pastoir opperkerckmeest.r den secretaris borg.r en kerckm.rs, Jongelinckx en Jan Smits doen men het stuck visiteerde ten huyse van m.r Octavio den scilder...........................III gul. XIII str.

» Item XVIII Augusti (15)99 metten Pastoir ende kerckmeesters geweest ende Jan Smits ten huyse van m.r Octavio den scilder om de scilderye van den hoogen aultaer te doen II gul. XII str.

» Item betaelt m.r Octavio Van Veen scilder op rekeninghe van het scilderen van de tafereel van den hoogen aultaer in St. Andries kercke de somme van..................IIII gul.

(1) Octavio Van Veen bewoonde het huis genaemd den Prins, thans bewoond door den heer Jac. Storms. Vader. Dit huis heeft eene geheele hervorming ondergaen. De *Vuylstraet* draegt thans den naem van Otho Vænius straet.

» Item betaelt den 28 July 99 aen m.r Octavio Van Veen op affcortinghe van de scildery van den hooghen aultaer te scilderen.................................CL gul.

» Item betaelt aen twee timmerlieden die het stuck scilderye hebben op den hoogen authaer en lyste ghestelt.................II gul.

» Item betaelt aen sesse arbeyders die t' selve stuck brochten van m.r Octavio Van Veen tot in de kercke..................III gul. XII str.

» Item betaelt aen m.r Octavio Van Veen den 25 Octobris 1599 op rekeninghe voor het scilderen van de hooghe authaer tafereel II gul.

» Item betaelt aen m.r Octavio Van Veen scilder tot voldoeninghe van de 1200 guld. die hem quamen voor het scilderen van de authaer tafereel blyckende quitantie de somme van.............................CL gul.

» Item betaelt in diverse reysen (naer m.r Octavio Van Veen) int betalen van diverse (gelden) voor de voors. scilderye als oock omt visiteren oft de selve voortganck hadde....VIII gul. XII str.

In de kerkrekening van 1601, in de maend April, leest men:

» Item noch betaelt aen m.r Oct. Van Veen scilder die de tafereel van den hooghen authaer heefft gemaect de somme van tsestich guldens ten boven van voors. tafereel toegevuecht voor een gescenk uijt gratuiteijt by accoorde mitse gemaect ter pn̄tie van myn heere den Pastoir opper ende onder kerckmeesters mitsgaders

van Jacques Jongelinckx ende Jan Smits
dat in de plaetse van hondert guld. by hem
daer boven gepretenteert blyckende by
quitcie............................LX gul.

Te dezer gelegenheid willen wy een woordje zeggen over den beroemden schilder.

Octavio Van Veen werd geboren te Leiden in 1556. Zyn vader, Cornelis, Ridder, Heere van Hogeveen, Desplasse, Vuerse, Draakenstein, enz. stamde af van Jan Van Vene, natuerlyken zoon van Jan III. Hertog van Brabant en Isabella Van Vene, gezegd Ermengardis van Vilvoorde, dochter van Daniël Van Vene. Cornelis was een der veertig leden van de vroedschap der stad Leiden; in 1565 was hy aldaer burgemeester; in 1570 en 71, bediende hy het ambt van Weezenmeester.

Octavio heeft tot zyn veertiende jaer de schilderkunst geleerd te Leiden, by Isaac Claesz of Nicolai, terwyl hy zich met voordeel in de latynsche studien oefende. Uit hoofde der Nederlandsche beroerten is hy met zynen vader naer Luik gekomen, waer hy Dominicus Lampsonius tot leermeester genomen heeft.(1) Octavio was alsdan 15 jaren oud. Hy werd door den Cardinael Gerardus Van Groesbeke naer Roomen gezonden, om er zyne kunststudien te vervorderen. Dáér maekte hy zich leerling van Frederico Zucchero, en woonde, zegt Foppens, by den Cardinael Madrucius. Hy verbleef vyf jaren, in de hoofdstad des Christendoms, na welke hy Duitschland doorreisd hebbende, zich in de Zuid-Nederlanden, die alsdan

(1) Zie over D. Lampsonius het artikel van den heer Ed. Van Even in de *Eendragt*, Gent, 19 Sept. 1852.

door den Hertog van Parma bestuerd werden, gevestigd heeft. De Hertog vereerde hem met de titels van Ingenieur en schilder van het hofvan Spanje. Na de dood van den Prins Farneze (1592) is hy naer Antwerpen gekomen, waer hy vrymeester van St. Lucas Gilde in 1594 geworden is, en in 1603 tot 1604 de plaets van Deken der zelfde Gilde bediend heeft. (1)

Octavio Van Veen trouwde Maria Loots, en won by haer zeven kinderen, welke allen in St. Jacobs kerk, te Antwerpen, gedoopt werden, namelyk :(2)

1.° Anna, gedoopt den 17 Juny 1595; haer Peter was S.r Sijmon Van Vene.

2.° Ernestus, gedoopt den 24 February 1598; zyn Peter was Zyne Hoogw. Ernestus van Beijeren, Aertsbisschop van Keulen, en zyne Meter, Elisabeth Van Viene (Vene).(3)

3.° Cornelius, gedoopt den 21 Meert 1600; zyn Peter was s.r Jan Van Veen.

Cornelius is zeer jong gestorven. Hy werd begraven in St. Rochus kapel, in St. Jacobs kerk, zoo als eertyds bleek uit het volgende opschrift :

CORNELIUS OTHONIS VÆNII F. ÆTAT. 6. OBIIT 1605.

(1) J. De Laet, *Catalogue du Musée d'Anvers.*— J. F. Foppens, *Bibliotheca Belgica*, T. II. p. 936.

(2) Deze en volgende belangryke inlichtingen, voor de eerste mael door den druk bekend, zyn my medegedeeld door den heer P. GÉNARD, wien ik myne hertelyke dankbaerheid betuig.

Octavio Van Veen draegt van sabel met den leeuw van goud, getongd en geklauwd van geel, een baer van zilver beladen met dry ringen van keel, dwars over het gansche.

(3) Deze Aertsbisschop van Keulen is een byzondere begunstiger van Octavio geweest.

4.° Gertrudis, gedoopt den 4 Juny 1602; haer Peter was Hendrik Van Mens, hare Meter Petronilla Louis.

Gertrudis Van Vene was eene voorname schilderesse. Zy vervaerdigde het portret van haren vader, welk thans nog in het Musæum, te Brussel, bewaerd wordt.(1)

Zy trouwde met Lodewyk Malo, wiens grafsteen men eertyds in den kleinen zuidbeuk, in St. Jacobs kerk, met het volgende opschrift, aentrof: (2)

Wapen. MALO.	Wapen. VAN VEEN.

LUDOVICI MALO
MORTALES EXUVIAS
HOC EXPECTAT SEPULCHRUM
IN QUO UXORIS SUAVISSIMÆ
GERTRUDIS VENIÆ
CONDI PLACUIT
ISTA 30 JUNII 1643
VITAM HONESTAM PIO FINE CONCLUSIT
HIC . . . . . .
BENE PRECARE ANIMIS.

5.° Susanna, gedoopt den 12 October 1604; haer Peter was Monsieur Ghysbrecht Van Veen, en hare Meter Jouffr. Cecilia Loots.

6.° Maria, gedoopt den 5 November 1606; haer Peter was Daniël Ballignier, hare Meter Maria Veni.

7.° Agatha, gedoopt den 3 April 1609; haer Peter was S.r

(1) N.° 189 van den Catalog.— Zie ook het portret by Foppens, *Bibliotheca Belgica*, T. II. p. 936.

(2) Medegedeeld door de heeren P. GÉNARD, en TH. VAN LERIUS.

Anthoni Triest van Caneghem, en hare Meter Jouffrou Agatha Van Veen.

Octavio werd later door de Aertshertogen Albertus en Isabella tot Waerdein der lands Munte benoemd, te Brussel, waer hy zich gevestigd heeft en den 6 Mei 1634 overleden is in den ouderdom van 78 jaren.

Hy heeft eenen broeder gehad met name Petrus, die de schilderkunst beoefende als liefhebber, en eenen anderen met name Gysbrecht, plaetsnyder, die veel gewerkt heeft naer de kunststukken van Octavio.

Gysbrecht werd geboren te Leiden, in 1558, en is in 1628 te Antwerpen overleden.[1]

De kunststukken van onzen Octavio zyn menigvuldig. Myne waerde vrienden, de heeren Leo De Burbure en Th. Van Lerius hebben my belangryke inlichtingen medegedeeld over de schilderyen van dezen meester, te Antwerpen, welke het my hoogst aengenaem is hier te kunnen nederschryven.

STERFHUIS VAN Z. HOOGW. DEN BISSCHOP VAN ANTWERPEN,

JOANNES MIRÆUS.

1613. « Betaelt aen s.r Octavio Van Weyne (sic, Van Vene) voor de eerste conterfeytsels (van den overleden Bisschop), voor die van den sterfhuyse gemaeckt, de somme van. . .200 guld.»

« Noch betaelt aen s.r Octavio Van Weyne, voor twee contrefeytsels, een voor Adriaen Brauwers, en het ander gesonden naer Douay, met noch etlyke quantiteyt van gedrukte figuren, de somme van. . . . . 42 R(ynsche) guld.»

« Item betaelt aen S.r Octavio Vene, voor de contrefeytsels

(1) J. De Laet, *Catalogue du Musée d'Anvers*, p. 144.

van Syne Eerweerd. saliger, gelevert soo aen het Seminarium ende Collegie van den Coninck te Douay, de heeren executeurs, 't Capittel van Antwerpen, het huys van den Bisschop als andersints.. . . . . 200 guld.(1)

MUSÆUM.(2)

In 't Musæum treft men de volgende kunststukken van Octavio aen:

N.° 193. *Zacheus op den vygenboom.*(3) De Zaligmaker, opgevolgd van eene menigte volks, nadert vergezeld zynde aen de regte hand van eenen Apostel. Aen zyne linke hand gaet eene vrouw die een kind opleidt. Zacheus, op het verzoek des Zaligmakers, haest zich van den vygenboom af te komen. In 't verdiep ziet men een landschap. De figuren zyn van levens-grootte.

N.° 194. *De roep van Mattheus.*(4) Op den voorgrond ter regter zyde van de schildery ziet men den Zaligmaker opgevolgd van Apostelen. Aen zyne linke hand staet de Publikaen Mattheus voor zyne rekentafel, zich nederbuigende en luisterende naer het gene Christus hem zegt. Eenige mannen ziende wat er omgaet, staen op de voetstukken van eene kolom. In 't verdiep vertoont zich eene stad. De figuren zyn van levens-grootte.

N.° 195. *De H. Nicolaus, spyzende de hongerige inwooners*

(1) Uit de Archiven van O. L. V. kerk, medegedeeld door Jonkh. Leo De Burbure.

(2) J. De Laet, *Catalogue du Musée d'Anvers*, p. 144.

(3) Luc. C. 19, ℣. 2.

(4) Matth. C. 9, ℣. 9.

van Myra, in Lycia.[1] Nicolaus staet in 't midden van eene menigte volks, eenige mannen gaen henen met tarwe geladen. Op den voorgrond zit eene vrouw die de hulp des Heiligen inroept; aen hare voeten spelen twee kinderen, naekt zynde, terwyl aen de linke hand een jongeling op eenen zak leunt. In 't verdiep ziet men in eene onstuimige zee een schip met veel volk henen varen. De locht is betrokken. De figuren zyn van levens-grootte.

N.° 196. *Liefdadigheid van den H. Nicolaus.*[2] Op de schil-

(1) De Legende meldt het volgende: « den Heere sondt in 't landt Lycia eenen grooten dieren tydt, ende veel volck stierf van hongher. Den H. Man (Nicolaus) en hadde anders gheene graen solders, noch schueren om hier in te versien, dan 't gebedt ende het betrouwen op Godt. Op den selven tydt hadde eenen coopman in Sicilien een schip met terwe gheladen om in Spaigniën te verkoopen. Maer soo hy op eenen nacht uyt der haven soude vaeren, openbaerde hem in den slaep den H. Nicolaus, ende seyde tot hem, dat hy dit schip met tarwe in de stadt Myra in Lycia voeren soude, daer hy die seer wel soude verkoopen; ende tot een teecken leyde hy hem in zyne hant dry stucken gout. Den coopman wierd wacker ende siende t' goudt, ende dat de kamer gesloten was, bemerckte hy dat het een visioen van Godt was. Hy dede de seylen optreeken, ende 't schip stieren daer 't Godt bevolen hadde. Hy quam te Myra met seer goeden windt, verkocht syne terwe, ende was seer wel met het gelt te vreden; ende t' volck noch meer met de terwe, ende met den middel, door welcken t Godt hun door de verdiensten van den H. Prelaet hadde geholpen. »

Generale Legende der Heylighen, door P. Petrus Ribadineira en P. Heribertus Rosweydus, Priesters van de Societeyt Jesu, II.e d. bl. 565. Antw. by Hendrick en Cornelis Verdussen, MDCCXI. in fol.

(2) In de stad Patara, zegt de Legende, woonde een man van « goeden gheslachte » die dry dochters had, maer die tot armoede gekomen, de zelve « niet alleen en conde houwelycken, maer oock niet onderhouden.» Hy docht een uitersten en schandigen middel uit, te weten, dat zy zich aen de oneerbaerheid zouden overgeven; doch, zegt de Legende, « d'ellendige dochters het voornemen van haren vader hoorende, wierden sy seer benaut; siende d'uyterste ellende daer sy toe gheeomen waren; ja dat sy om een stuk broots verliesen souden hare eere, reynigheydt ende zielen. Nicolaes wist dit ongheval van desen huyse wel, dus dochte hem dat er Godt gheene aengheuamer aelmoesse en konde zyn, dan die ghedaen wiert om de lichaemen van dese

dery zyn voorgesteld dry dochters, zittende in eene kamer en werkende by het licht eener kaers. Eene van dezen laet een handsvol goud zien aen hare zusters. De vader oud en ziekelyk, in eenen stoel rustende, toont zyne verwondering by het zien van eenen man aen het vensterraem, die zyn gezicht met de eene hand bedekt houdt, en met de andere eene beurze laet vallen. De figuren zyn van levensgrootte.

N.° 197. *Portret van Joannes Miræus*, vierden Bisschop van Antwerpen. De Bisschop, hebbende een knevelbaerd, draegt een violet koormanteltje en eene vierkantige purperen bonnet.

edele maeghden te bevrijen, ende dese zielen van de sonde t' ontslaen. Hy nam eene somme gouts, soo hem goet dochte; hy wont dit in eenen doeck, ende gingh met de selve s' nachts nae t' huys van desen armen edelman: hy sagh door de claerheydt van de mane, dat daer eene venster in de kamer, daer hy sliep open was; hy wierp het goudt daer door in huys; ende ginck heymelyck wederom nae huys. Als den edelman wacker wiert, ende dese benedictie van Godt sagh; was hy verwondert, vreesende dat het bedrogh des duyvels mochte wesen: maer siende in 't laetste dat het gout was, stellende alle andere vermoedinghen ende vreese ter sijde, bedanckte Godt met veel tranen daeraf.

Met dit gout hielp den vader syne eene dochter, haer houwelijckende nae haeren staet. Den H. Nicolaes dit hoorende, was blyder om dat hy t' gout ghegheven hadde, dan den vader in dat te ontfanghen: ende hy nam voor hem d'andere twee dochters, die daer noch waeren oock te helpen. Hy wierp dan op eenen anderen nacht oock soo veel gouts op de selve maniere als hy te voren hadde ghedaen; daer de tweede dochter mede gheholpen wiert. Den vader, hopende dat Godt de derde oock soude helpen, ende begheerende te weten wie zynen weldoender was, door wiens handt Godt hem soo veel gratien dede, sonder t' selve verdient te hebben, nam voor hem te waken; op dat, indien hy de derde reyse quame, hy hem weten, ontdecken, ende bedancken soude van soo groote weldaet. Den Heylighen Man quam dan de derde reyse; ende wierp het ghelt, ende vertrock terstont: maer soo den edelman op syne hoede was, quam hy met haesten uyt den huyse, ende achterhaelde hem, ende viel hem te voet.

Generale Legende der Heylighen. T. II. bl. 563, 564.

Dit portret is het gene welk aen het Kapittel der heeren Kanonikken in de cathedrale kerk toebehoorde.(1)

Er hangt thans nog een ander portret van dezen Bisschop in de groote sacristy van O. L. V. kerk. Of het zelve door meester Octavio geschilderd werd, is twyfelachtig.

N.° 198. *De H. Paulus voor den romeinschen Landvoogd Felix.*(2) De H. Man staet, als redenaer, aen den regten kant, voor den romeinschen Landvoogd die in eenen hoogen zetel verheven zit; aen den linken kant, achter twee soldaten die nederzitten, staet Tertullus in de houding van beschuldiger en Ananias, de Prins der priesteren. Paulus is vergezeld van Lucas, boven wiens hoofd twee Engelen zweven, eenen wimpel vasthoudende, waerop men leest: *Lucas est mecum solus.* In 't verdiep ziet men de stad Jerusalem. De figuren zyn van levens-grootte.

Deze schildery was eertyds eene sluitdeur van St. Lucas altaer in de cathedrale kerk; sedert 1753 heeft zy de vergader zael van St. Lucas gilde versierd.(3)

(1) Th. Van Lerius, *Notice sur le Catalogue du Musée d'Anvers,* p. 22, 23.

(2) De Cataloog van het Musæum zegt: *S.Luc devant le Proconsul;* ik meen dat het *St.Paul* (de H. Paulus) moet zyn. Wel is waer dat de H. Lucas de onafscheidbare gezel van den H. Paulus, in allen zyn leed en lyden was, en Paulus schryft het zelfs in zynen tweeden brief aen *Timotheus* C. IV. Vs. 11., dat zyne andere discipelen hem verlaten hebben, maer dat *Lucas alleen met hem gebleven is.*Doch men treft niet aen dat Lucas voor den romeinschen Landvoogd verscheen, hoewel het verondersteld kan worden. Integendeel men leest duidelyk in de akten der Apostelen dat Paulus beschuldigd zynde van het volk tot oproer aen te zetten en den tempel te willen ontheiligen, voor den Landvoogd Felix te Cesaréen verscheen en zyne zaek pleitte tegen Tertullus, zynen beschuldiger, Redenaer en Advokaet by de Joden. Niet tegenstaende dat Paulus zyne zaek wel verdedigde, liet Felix hem in de gevangenis, om aen de Joden te behagen, en gaf hem later aldus over aen zynen opvolger Porcius Festus. *Act. Apost.* XXIV.

(3) Deze en volgende inlichtingen heb ik te danken aen de dienstwilligheid van den heer Th. Van Lerius.

De ware afkomst van de nummers 193 tot 196 in het bovengemeld Musæum schynt onbekend. In den cataloog van 28 Vendémiaire jaer IX (20 October 1800) staen de zelve gemeld als van een ambacht voortkomende.

Behalve de bovengemelde schilderyen van Otho Vænius, bezat onze stad vóór 1794 nog de volgende:

IN DE CATHEDRALE KERK.

1.° *God de Zoon het kruis houdende, omringd van de bekeerde zondaren, David, den verloren Zoon, Maria Magdalena en den goeden moordenaer Dismas.* Dit altaerstuk der Merceniers werd geroofd door de Franschen in 1794, en zou later door Napoleon aen het Musæum van Mentz gegeven zyn.

2.° *O. L. Vrouw het Kindeken Jesus de borst gevende, in de tegenwoordigheid van St. Joseph en den kleinen St. Jan Baptista.*

Dit kunststuk, welk eertyds geplaetst was onder de orgel, tegen de hoogzael van O. L. V. kapel, werd in 1794 door de fransche roovers naer Parys vervoerd. Wedergehaeld in 1815 is het zelve in het Musæum van Brussel geplaetst geworden.

De heeren Balthasar Paulus Ommeganck, kunstschilder, en Mattheus Ignatius Van Brée, Professor aen de Antwerpsche Academie, en Lid van de Gemeente-Raed, werden gelast in zitting door gezegden Raed den 3 September 1817 gehouden, dit stuk te wedereischen. Zy mogten hunne zending met den gewenschten uitslag bekroond zien. Doch, dewyl deze eigendom van O. L. V. kapel overgebragt was in het Stads Musæum, vonden de Meesters der gemelde kapel het geraden den 11 September van gezegd jaer, aen den Gouverneur der

Provincie, den heer Pycke, een rekwest in te dienen tot het wederbekomen van het tafereel. De Gouverneur verzocht 's anderendaegs, 12 September, den heer Guilielmus Jacobus Herreyns, Bewaerder van Stads Musæum, aen de vraeg der heeren Kapelmeesters regt te doen. 'T welk plaets greep; de heeren Kapelmeesters herkregen het kunststuk van Otho Vænius, tegen een bewys van ontvangst door hen aen gemelden heer Herreyns afgeleverd. Het tafereel heeft daerna eenige jaren O. L. V. kapel versierd. Thans hangt het zelve in de kapelmeesters kamer.(1)

3.° *Het laetste avondmael.* Deze schildery welke eertyds den altaer van H. Sacraments kapel versierde, is ontsnapt aen de plunderaers van 1798, en is thans in S.te Ursula kapel geplaetst.

4.° *De verwekking van Lazarus.*

5.° *De verryzenis van den zoon der weduwe van Naim,* twee voorname meesterstukken van Octavio.

Deze tafereelen hebben eertyds, naer het schynt, in de groote sacristy gehangen. Thans versieren de zelve den omgang der choor. Zy ontsnapten aen de roovers van 1798.

IN DE PAROCHIALE KERK VAN DEN H. ANDREAS.

Behalve het meesterstuk van Octavio, op de hooge choor in gemelde kerk geplaetst, voorstellende het martelie van den H. Apostel Andreas(2) zyn de tafereeltjes, in de kerkmeesters-kamer hangende, ook van zyne hand. Op het midden-

(1) Medegedeeld door den heer P. Fiocco.— Het blykt dat den heer V.r Van Grimbergen het mis heeft met deze schildery als nog bestaende in het Musæum van Brussel aen te duiden. *Historische Levensbeschryving van P. P. Rubens,* bl. 386.

(2) Zie hier voren bl. 15.

stuk der zelven ziet men *den Zaligmaker dragende een wereldbol op zyne hand.* Het regte zystuk stelt voor *den Zaligmaker in gesprek met Philippus en Andreas;* in 't verdiep *de schare volks nedergezeten, en den Zaligmaker in 't midden haer onderwyzende.*(1) Op het linke zystuk ziet men *den Zaligmaker de hand uitstekende tot Petrus, die op het water wandelende, mistrouwde en begon te zinken.*(2)

IN DE VOORMALIGE KERK VAN DE HH. PHILIPPUS EN JACOBUS OP HET KASTEEL.

In den hoogen altaer : *de verryzenis Onzes Heeren.* Deze schildery is aldaer gebleven, ten tyde van het hollandsch Staetsbestuer. Dit stuk merkelyk beschadigd in 1832, by de beschieting van het kasteel, is na de overgave, door het Domein, met al den afbraek der Sterkte te koop geveild.

IN DE KERK VAN DE PP. PREDIKHEEREN (THANS DE PAROCHIALE KERK VAN DEN H. PAULUS).

De Zaligmaker met doornen gekroond, borstbeeld, thans in den kruisbeuk, westwaerts, omtrent H. Kruis altaer.

Dit schoon tafereeltje is omringd met eenen gebeeldhouden lyst, boven welken een gevleugeld Engelhoofd, en wat lager, de Zoete Naem geplaetst is. Op eenen kartel welke deel maekt van dezen lyst leest men de volgende regels in gouden letteren :

(1) Luc. C. 9. Vs. 11 et seq.
(2) Matth. C. 14. Vs. 30, 31.

D. O. M.

MEMORIE VAN PIETER MAR
CELIS WACHTMEESTER DESER STAD(1)
OUDT OVER DE HONDERT JAREN
STERF DEN 29 OCTOBER 1.6.5.2.
ENDE ANNA LOSSAERT SYN
HUYS VROU STERF DEN 3 APRIL

BID VOOR DE SIELEN.

(1) Deze Wachtmeester Petrus Marcelis was gedurende vele jaren lid van de Antwerpsche Sodaliteit der getrouwden, onder den titel van O. L. V. Boodschap, en bediende verscheidene ambten in het Magistraet of Bestuer dezer Vergadering.

Gemelde Sodaliteit was ter stede den 8 December 1585, door den iverigen en geleerden Pater Franciscus Costerus, Provinciael der Societeit Jesu, binnen deze Nederlanden, opgeregt uit de persoonen welke zich hadden doen inschryven « zoo tot Ceulen, Duway ende elders, aldaer zy eensdeels ghevlught ende gheproscribeert zyn gewest om de catholieke Religie, by de Geuzen ende Rebellen van Zyne Maj.t, die doen ter tyt alhier binnen desser stat van Antwerpen de overhand ende tregiment waeren met ghewelt ende andersints houdende. Ende heeft de voorschreven Pater Franciscus der voorschreven Sodaliteyt toegeeygent de Caemere van de Colonellen, alwaer de voors. Colonellen gedurende de Rebellie desser stadt heure Concistorie ende Raedt, pleegen ende gewoonelyck waren te houden tegen de Religie, den Coninck ende alle goede Catholicque en goede borgheren desser stadt, soo dat de voorschreve Caemere van te voren gewest synde eene plaetse van den duvel ende syn mede helperen, ghewordeu is een Caemer ende oratorium van Godt ende syne lieve Moeder Maria, patroonersse van de voorschreve Sodaliteyt.»

In dezen tyd bestond de Vergadering zoo weluit ongetrouwden als getrouwden. Op gezegden dag zyn door P. Costerus als Sodales aengenomen :

1.° Den Eerw. heer Silvester Pardo, Kanonik van O. L. V. alhier, en Vicaris van den Bisschop dezer stad, welken te St. Omaers in de Sodaliteyt van O.L.V. was ontfangen geweest;
2.° Den Eerw. heer Jacobus Antheunis (Anthoni), Kanonik en Tresorier van O. L. V. kerk.
3.° M.r Gillis Gerardi, Schepen deser stad ;
4.° Jōes Van den Steen, insgelyks Schepen deser stad ;
5.° M.r Andries Gerardi, Advocaet ;
6.° Franchois Van den Cruyce, den ouden ;
7.° Melchior Van den Cruyce ;

IN DE KAPEL VAN S.te ANNA GODSHUIS IN DE BARGIE-STRAET, (THANS OTHO VÆNIUS-STRAET).

De aenbidding der Herders, middenstuk. Op de sluitdeuren binnenwaerts, regts, staen voorgesteld: Simon Rodriguez Peretti de Evora, Ridder, Baron van Rodes, overleden den 23 Mei 1618, knielende(1); bezyden hem zyn zoontje, met name Simon, insgelyks knielende. Achter Simon, regts, de H. Franciscus van Assisiën. Links: Anna Lopez, Simon's ge-

8.° Franchois Van den Cruyce, den jongen;

9.° Heribertus Daniëls, welke zich alle in de Sodaliteyt te Keulen hadden laeten inschryven.

'T is in February 1609 dat deze Sodaliteit in twee is verdeeld, te weten die der Latinisten welke uyt de Heeren van 't Kapittel, van 't Magistraet en Advokaten samengesteld was onder de bestiering van P. Andreas Botterbeeck, en deze welke alleenlyk uyt gehuwde persoonen begon te bestaen.

Beide hebben mannen geteld wier namen met den glans der onsterfelykheid omringd zyn.

Uit den register van gemelde Sodaliteit van O. L. V. Boodschap, medegedeeld door den heer TH. VAN LERIUS.

(1) Don Emmanuel Rodriguez de Evora trouwde Catharina Lopez de Elvas. Uit dit huwelyk zyn voortgesproten:

1.° Dona Gracia Rodriguez, die te Gent overleden is in 1660.

2.° Simon de Evora, Ridder, Baron van Rodes, geboren te Antwerpen omtrent 1560, trouwde Anna Lopez Ximenes van Arragon, die te Antwerpen geboren was den 28 Juny 1571.

Simon Rodriguez overleed te Antwerpen den 23 Mei 1618.

Uit dit huwelyk zyn voortgekomen:

1.° Simon Rodriguez.

2.° Dona Gracia Rodriguez.

3.° Dona Maria Rodriguez.

4.° Dona Anna Rodriguez.

Dona Gracia trouwde met Don Francisco de Vega, uit welk huwelyk geboren werd Rodriguez de Evora y Vega, Markgraef van Rodes, waervan nakomelingen te Gent.

Dona Maria Rodriguez trouwde met Carolus Rym.

Dona Anna trouwde met Emmanuel de Bourgogne Van Wakene.

Uit dit laetstgenoemde huwelyk sproot een Zoon voort, die later Priester der Societeit Jesu geworden is.

malin, met welke hy den 16 Mei 1601 het godshuis van St. Anna, in de bargie-straet stichtte, knielende; bezyden haer, haer dochterken met name Gracia. Achter Anna staet *de H. Anna vergezeld van O. L. V. welke het kindeken Jesus draegt.* Op de deuren buitenwaerts zyn voorgesteld, regts: *de priester Zacharias dragende een lam;* achter hem in 't verdiep *St. Joseph en O. L. V.* Op den grond ziet men *twee torteldui-ven.*— Op de linke deur ziet men den *priester Zacharias de H. Maegd te gemoet gaende om haer in den tempel te leiden.*

Deze tafereelen zyn, sedert eenige jaren, door de heeren Aelmoeseniers, in de kapel van St. Nicolaus, in de lange Nieuw straet geplaetst.

IN DE FONDATIE VAN DEN EERW. HEER KANONIK,
CHRISTIAEN TERNINCK,

In de zoogezegde bisschoppen kamer, het *portret van Z. Hoogw. Joannes Miræus, Bisschop van Antwerpen.*

OP HET STADHUIS.

Het portret van den jongen Philips van Spanje, geschilderd in 1610; thans in de kamer van den heer Burgermeester, welke naer de zael van den Gemeente-Raed leidt.

Onze Octavio is een zeer ervaren schilder geweest. Alle zyne stukken dragen duidelyke blyken van vernuft en rykheid van vinding. 'T was niet zonder reden dat P. P. Rubens hem tot leermeester genomen heeft. Hy was daerenboven een bekwaem teekenaer. Antonius Tempesta, en de gebroeders Lara, hebben vele van zyne teekeningen gegraveerd.

Het Magistraet der stad Antwerpen besloten hebbende de inhulding der Aertshertogen Albertus en Isabella met zegebogen te verheerlyken, heeft Octavio met de uitvoering

dezer werken gelast. De geleerde Stads-Secretaris, Joannes Boghe, (Bochius) heeft er eene beschryving van in 't licht gegeven. De teekeningen en opschriften zyn vervat in een boekdeel tot titel voerende:

Pompæ triumphalis et spectaculorum in adventu et inauguratione serenissimorum Principum Alberti et Isabellæ Austriæ Archiducum Burgundiæ ac Brabant. Ducum, S. R. Imperii Marchionum, in ejusdem Principatus Metropoli, Antverpiæ exhibitorum, graphica designatio; a Joanne Bochio, S. P. Q. Antverpiensi a secretis, scriptis illustrata, in fol. ex offic. Plantin. CIↃ . IↃCII.

Door wien deze platen vervaerdigd werden blykt niet. De zelve zyn niet kunstiglyk uitgevoerd.

Wy hebben, zoo veel het ons mogelyk geweest is, en volgens echte bewyzen, alle de schilderyen van Otho Vænius, te Antwerpen bestaende, opgenoemd. Het gebeurt zeer dikwils dat schilderyen aen dezen of dien Meester toegeëigend worden zonder dat men daervan eenig bewys kan bybrengen, ervarene kunstliefhebbers zelfs misgrypen zich daerby. Het is dan niet te verwonderen dat min ervarene kenners verkeerdelyk oordeelen, zoo als Descamps die in zyn werk *Voyage Pitt. de la Flandre, etc.* p. 160 zegt, dat de schildery met deuren in H. Sacraments kapel, in St. Jacobs kerk, het werk is van Otho Vænius. Dit is niet zoo. Onwederleggelyke stukken bewyzen dat de zelve het werk van eenen anderen meester is.

In St. Jans kapel, in gemelde kerk, bestaen twee deuren; op eene van dezen, binnenwaerts, staet voorgesteld *de Zaligmaker en de vrouw van overspel beschuldigd,* en op de andere *de verwekking van de dochter van Jairus.* Op de buiten deuren

bemerkt men *den Zaligmaker in den hof van Olyven, door eenen Engel versterkt wordende.* Beneden den berg ziet men *Petrus, Jacobus en Joannes die hy met hem genomen had, slapende;* in 't verdiep *Judas met zyne bende.*[1] Deze tafereelen zyn meesterachtig uitgevoerd door Ambrosius Francken, den ouden.[2] Nogtans zekere A. Ferrier eigent ze, in zyn werk, *Description hist. de la ville d'Anvers,* p. 74, zonder eenig bewys, aen Ótho Vænius toe. Overigens, St. Jacobs kerk bezit geene kunstgewrochten van dezen Meester, noch heeft er ooit, naer het schynt, bezeten.

Zoo ook de schilderyen in de kerk van het Beggynhof, namelyk: *O. L. Vrouw, met het Kindeken Jesus, St. Joseph en Engelen*; op de regte deur binnenwaerts, *de H. Cecilia, de orgel bespelende,* en op de linke, *de H. Christina twee slangen houdende, en den voet op een vuer zettende,* werden door wylen den heer Mattheus Van Brée, Bestuerder der Academie van Antwerpen, als tafereelen van Otho Vænius aenzien. Anderen nogtans welke de zelve van naby beschouwd hebben, nemen deze gedachte niet aen.

Als historieschryver en dichter heeft Octavio een aental letterkundige werken in 't licht gegeven, waervan wy de volgende opnoemen:[3]

I. *Amorum Emblemata*, 1608, in 4.° oblong. met platen, waervan er eene den naem van Cornelis Boel draegt, die ze overigens allen schynt uitgevoerd te hebben.[4]

(1) Marc. C. XIV. V. 33. — Luc. C. XXII. V. 43.

(2) Th. Van Lerius, *Notice sur le Catalogue du Musée d'Anvers*, p. 13.

(3) Deze en volgende inlichtingen over de werken van Otho Vænius zyn my gedeeltelyk ter hand gesteld door den Heer Th. Van Lerius.

(4) Cornelis Boel werd ten jare 1608, als leerling van Tobias Van der Haeghe, in St. Lucas Gilde aengenomen. Hy was meester in 1618. Medegedeeld door den heer P. Génard.

In de vlaemsche verzen dezer *Amorum Emblemata*, en vooral het stuk getiteld: *Cupido tot de Jeught*, straelt het dichterlyk brein van Otho Vænius door. De latynsche verzen zyn meestendeel aen de oude dichters ontleend, en worden hier en daer met proza vervangen.

Het werk is by Hieronymus Verdussen te Antwerpen gedrukt, en, naer de volgende goedkeuring der Geestelyke Overheid, mogt het byval genieten:

« Emblemata hæc, *Othonis VœnI* industria et ære tabulis
» expressa, quòd honesti Amoris virtutem, et naturam re-
» præsentent, et ad priscum ritum graphicè accommodent,
» quodque ab eorumdem interpretatione castæ mentes meritò
» non debeant abhorrere (quamquam, ut habet Seneca, in
» eodem prato bos herbam quærat, leporem canis, ciconia
» lacertam) poterunt ad multorum honestam recreationem
» prælo committi. Act. Antverp. 3. Kal. Decem. 1607. »

Laur. Beyerlinck, *S. Theol. Licent.*
Eccl. Cathed. Ant. Can. & Censor.

Zulke goedkeuring doet wezenlyk eer aen Otho, en tevens aen onzen geleerden Beyerlinck.

Het bovengemeld werk is te Brussel herdrukt geweest, by Fr. Foppens, die ten zelfde tyde nog anderen van den schryver aengekocht heeft, om ze vervolgens in 't licht te geven. In de voorreden leest men het volgende:

« Cum ab hæredibus celeberrimi viri Othonis VenI eme-
» rim omnes libros cum figuris æneis per illum in lucem
» editos, et qui per multos annos veluti in tenebris delites-
» cere visi sunt; volui satisfaciendo doctorum desiderio,
» eos de novo in lucem edere, scilicet: »

Emblemata Humani Amoris in 4.°, 3 linguis, cum 124 figuris æneis.

Item Emblemata Divini Amoris in 4.°, 4 linguis 62 fig.

Item Emblemata Horatiana, in f.° 5 linguis et plusquam centum fig. adornata.

Vita S. Thomæ Aquinatis, in f.°, 32 fig.

Emblemata et Symbola Heroica, in 4.° cum fig. 21.

In 1618 verscheen te Amsterdam een desgelyk werk, met schoone plaetjes, in 8.° oblong, tot titel voerende :

Othonis VænI Emblemata aliquot selectiora amatoria. Amsterodami apud Guill. Janssonium.

De stukjes van Otho zyn in deze uitgave gevolgd door anderen, tusschen welke men er van Clemens Marot aentreft. Aen dezen zou Laur. Beyerlinck zyne goedkeuring niet verleend hebben. Zyne werken staen inderdaed in den *Index* der verbodene boeken aengeteekend.

II. *Batavorum cum Romanis bellum a Corn. Tacito, lib.* VI. *et* V. *hist. olim descriptum figuris nunc æneis expressum. —Auctore Othone Vaenio Lugduno Batavo.*

De Batavische oft oude hollandsche Oorlogh tegen de Romeynen. Antwerpen 1612. *4.° obl.*

Onder de platen staet, *Ant. Tempesta* f. A.° 1611.

Dit werk is ook in 't fransch uitgegeven onder den titel van *Histoire de la guerre des Bataves et des Romains, avec les planches d'Otto Vaenius,* par St. Simon, *Amst.*, 1732, *gr. in fol.* 36 *pl., cartes.*

III. *Quinti Horatii Flacci Emblemata imaginibus in æs incisis, notisque illustrata, studio Othonis VænI Batavo Lugdunensis.—Antverpiæ prostant apud Philip.*^{m} *Lisaert. Autoris ære et cura* 1612. *Typis Davidis Mattinii.*

Met platen in 4.° en in 't spaensch, latyn, italiaensch, fransch en vlaemsch.

Dit werk werd te Brussel gedrukt, in 1683, in 4.° Er moet van het zelven eene uitgave bestaen, gedrukt by Hieronymus Verdussen, te Antwerpen, verrykt met 103 platen, die door Cornelis Boel, en Gysbrecht Van Veen, broeder van Otho, geëtst zyn.

Wat deze *Emblemata* van Horatius aengaet, zekere franschman, met name *Tancradus De Gomberville,* merkt Foppens op, heeft de zelve nageschreven, en te Parys in 1646 met zynen naem uitgegeven, doch den titel in dezer voege veranderd: *l'Instruction et devoirs d'un Jeune Prince.* Hy heeft het werk aen Lodewyk XIV., alsdan nog jong zynde, opgedragen, en voor zoo *merkweerdige letterdievery*, zegt Foppens, eene aenzienelyke belooning bekomen.(1)

IV. *Emblemata sive Symbola a Principibus, Viris Ecclesiasticis, ac Militaribus aliisque usurpanda.*

Devises ou Emblêmes pour Princes, Gens d'Église, Gens de Guerre et autres. in 4.° Bruxellœ. Ex officina Huberti Antonii Typographi jurati, sub aquila aurea. 1624.

V. *Amoris Divini Emblemata studio et œre Othonis VœnI concinnata. Antv. ex officina Plantiniana Balthasaris Moreti.* 1660. In 4.° met platen, en in 't latyn, spaensch, vlaemsch en fransch.

Octavio Van Veen heeft dit werk op verzoek van de infante Isabella samengesteld, en Haer hetzelven opgedragen. Onze stadsbibliotheek bezit een exemplaer dat eertyds aen de abtdy

(1) *Bibliotheca Belgica,* T. II. p. 936.

van St. Beernaerts toebehoord heeft. Hetzelve bevat verscheidene nieuwe strophen in handschrift, waerschynlyk door eenen kloosterling geschreven. Er verscheen te Amsterdam, in 1726, eene hollandsche uitgave van dit werk, voor titel voerende: *C.l Bruins Aanmerkingen op Otto Van Veens zinnebeelden der goddelyke liefde*, Amsterdam, by Theodorus Dankerts. Deze uitgave werd, door den drukker aen den heer Anthoni Van Oldenbarneveld opgedragen.(1)

VI. *Amoris Emblemata studio Othonis Vænl. Bruxellæ. Typis Franc.i Foppens, sub signo S. Spiritus.* 1667. In 4.° obl. in 't latyn, italiaensch en fransch. Met platen, door Cornelis Boel gegraveerd.

Er bestaen van dit werk vroegere uitgaven.(2)

VII. *Le théatre moral de la Vie humaine representé en plus de cent tableaux divers, tirés du poëte Horace par le sieur Otho Venius et expliqués en autant de discours moraux par le sieur Gomberville, avec la table du Philosophe Cébès.* In f.° *à Bruxelles, chez François Foppens,* 1678.

Met het portret van Otho Vænius, onder welk men leest: *Gertrudis filia ejus pinx. Paulus Pontius sc.*(3)

De redevoeringen zyn in 't fransch, en de verzen in 't fransch en in 't latyn.

VIII. *Vita D. Thomæ Aquinatis Othonis Vænl ingenio et manu delineata.* In f.° *Bruxellis apud Ant. Collaer, bibliopolam,* 1778.

(1) Medegedeeld door den heer P. GÉNARD.

(2) Zie bl. 33.

(3) De *Bibliotheca Belgica* bevat het zelfden portret op koper gebragt door De Larmessin.

De platen zyn gegraveerd door Cornelis Boel, Egbert Van Paenderen, Guilielmus Swanenburg en Cornelis Gallé.(1)

Dit werk is gevolgd van: *Het leven van den H. Thomas van Aquinen, Beleyder ende engelschen leeraer beschreven door Antonius Garzon, Romeus ende andere*, als ook van eene vlaemsche *uytleggingе der print-verbeeldzels.*

F. Foppens, telt onder de werken van Otho Vænius nog de volgende:(2)

1.° *Conclusiones Theologicae et Physicae de primariis Fidei capitibus, atque in primis de Praedestinatione.*

Met platen door Corn. Boel en Gysbrecht Van Veen geëtst.

2.° *Historia Hispana septem infantium Laræ, cum iconibus. Antverpiæ.* Met platen door Ant. Tempesta, gegraveerd.

—

By het eindigen myner notitie over Octavio Van Veen, deelt my de heer Victor van Grimbergen nog de volgende belangryke aenteekeningen mede aengaende een altaerstuk door den zelfden meester.

1601. fol. 147. Opten 25e October terminatie gehouden mette dienende dekens ende oudermans van den ambachte van de meersche als oock metten oude dekens, ende de selve oude dekens aengeseijt, dat ons aengedient was van het tafereel in de kercke voer den autaer van Ste Nicolaes te doen scilderen,(3) van den meester nu zijnde

(1) Medegedeeld door den heer J. Bauclercq.

(2) F. Foppens, *Bibliotheca Belgica.* T. II. p. 936.

(3) Dit tafereel stelde voor *God de Zoon het kruis houdende, omringd van de bekeerde zondaren, David, den Verloren-Zoon,* enz. Zie hier voren bl. 26.

die het stuck van den jongen hantboghe gemaect heeft,(1) want soo men meende wel te vreen sijn soude hebbende 2 oft 300 guldens op de handt ende de reste met payen soude laeten betaelen elck jaer pro rato zyns accorts, want men verstaet dat hij rijck genoch is ende dat geere doen soude.

Andtworden de oude dekens dat se op geen doeck en begeerden haer stuck gemaect te hebben maer wistmen te becomen een drooch ende gecrompen paneel, soo soudeme sien wat men doen soude oft dat men eerst een paneel ende deuren besorgen soude te maecken op dat het mochte droegen ende daer naer doen schilderen.

Op heden den 2 Junius 1605 soe syn Joris van Moc- 1605. fol. 174.
kenborch ende Adriaen Haeckx als dekens van den hooft ambachte van der mersche cammer deser stadt van Antwerpen met huer oudermans te weten Jan Van Papenbroeck Philip De Potter Danneel Dor Nicolaes Van Bousdonck in presentie ende by wesen van Adam Lerremans aut deken Hendrick De Cuyper oock aut deken als assistenten ende van de ander aude dekens daer toe gedenomineert om te soecken den besten meester in de stadt van Antwerpe van schildere ende hebben tot di-

Aengaende de schildery die tot in 1566 den altaer der merceniers in O. L. V. kerk versierde, zegt Karel Van Mander in *Het Schilder-Boeck*, bl. 232 verso, Haerlem, 1604. het volgende :

« In ons Vrouwen kerck was van hem (Willem Key, schilder van Breda) » kramers altaer, en was een historie, daer Christus roept: comt al tot my, » die belast zyt en beladen. Hier waren veel kramers gemaeckt. Den sin was » genomen uyt Esaias: wat coopt ghy, oft gheeft ghy gelt? daer men melck » en wyn om niet gheeft. Dit stuck werdt door de beeldtstorminghe gebroken. » Medegedeeld door den heer Th. Van Lerius.

(1) De kunstmeester die het stuk van den jongen handboog gemaekt had, was Wenceslaus Coebergher. De schildery verbeeldde de *Martelie van den H. Sebastianus*. Medegedeeld door den heer Th. Van Lerius.

verse liefhebbers van schilderijen vernommen ende gheen beter connen vinden dan eenen dier bequamste toe was genompt Octavio Van Ven wonnende in de vyllistraet ende hebben sammen geresolvert op Octavij diet schilderen sal ende daer op gescheijden.

Op heden den 5 Junius 1605 hebben de cammer doen vergaderen te weten den dienenden eet met de voorgenomde bouwmeesters met Octavij om te soecken een prodieckt oft ordinantie ende hebben een gevonden waer van het progieckt getoent hebbe mijn eerweerdighe Heere den Busschop ende oock de pateres van de Jesuwieten ende hebben dat goet gevonden.

Fol. 174. Op heden den 15 Junius 1605 soo hebben Joris Van Mockenborch ende Adriaen Haeck als dekens van der Ambacht van der meerssche van de stadt van Antwerpen met hare auermans te weten Jan Van Papenbroeck, Philip De Potter, Daniël Dor, Nicolaes Van Bousdonck doen vergaderen de oude dekens van de meersche camer van Antwerpen ende hebben hen voorgehouden, enz. enz. voorder soo hebben wy de aude dekens oock voorgehouden van het beworp dat den dinnenden eet met de baumeesters ende Octavij hebben geordineert ende hebben hen voorgehouden dat wy conseltatie gehauden hebben met menheer den Buschop ende de pateres van de Jesuwieten en dat heden wel is contenterende soo hebben de aude dekens dat oock goet gevonden midts aendinnende het cappitel ende soo syt goetvinden dat sy daer mede te vreden syn ende oock syn te vreden dat den dinnenden eet met de baumeesters dat sullen int werck legghen ende te accorderen in wat manieren dat soude moghen wesen syn daer mede te vreden ende

daer op syn de aude dekens gescheijden ende oock heb ben sy in ons handen gestelt van het sitten te doen macken.

Op heden den a.° 1605 soo syn Joris Van Mockenborch ende Adriaen Haeck, als dekens van der meersche, Jan Van Papenbroeck, Philip De Potter, Daniel Dor ende Niclaes Van Bousdonck, als audermans op de mersse cammer vergadert met hunne versoechte assistenten Adam Lermans ende Hendrick De Cuyper, als aude dekens daer toe saemenderhand gedenommeert ende daer present synde Octavij Van Ven die wy samenderhand met de aude dekens gedenommeert hebben om te laeten schilderen ter eeren Godts ende ter eere den heylighe vrint Godts S.te Nicolaes onse taffel oft panneel van den autaer in onse lieve vrouwe kerck toebehorrende het ambacht van der mersche waer van wy hebben begonst te trackteren met den voors. Octavij als dat hy het stuck soude macken te weten het panneel met de deuren(1) van binnen ende van buyten met de twee panneeltens(2) onder in den voet sal schilderen ende macken met syn behoorlycken couleuren die beste ende curieuste die hy sal connen becommen als hem daer toe van noode sullen syn als prinsipael mede van de beste ende curieuste outermarin ende dat hy hem daer toe sal emploieren ende te doen syn wterste devor om tselfste te schilderen soo curieus buyten ende binnen even wel als hem eenichsins moghelycke sal wesen om doen met conditie noch dat hy ons sal macken inde modelle op de mersche cammer gelyck in onse live Fol. 174.

(1) Het onderwerp dezer deuren is ons niet bekend.
(2) Men ziet nergens wat er op verbeeld was.

vraue kerck de taffel met syn couleuren ende onsen cappelaen heer Gillis sal conterfeijten, ende alles te doen soo hy daer eere van sal begheeren; waer voor hy ons heeft eeuen eysch gedaen van vier hondert ponden maer voor het naeste gestelt op tve dusent guldens daer op wy hem geen gebodt en hebben willen doen om dat hy tselve niet en soude verrassen oft ons te besteden naer ons ghelt maer hebben hem belast hij daer in saude doen alle syn wterste devoier om voor hem daervan te haelen een eeuwighe eere ende memorie ende dat wy als dan tselve sinde hij hem sal hebben gequeten naer behooren ende tselve den eet de baumeesters ende aude dekens contenteert wy hem dan sullen betalen dat hij hem van ons sal beloven hoe wel wy sullen moghen volstaen met de voors. geeyste somme van tve dusent guldens eens dan seyde den voors. Octavij oft tselve bevonden wert meer werdich te wesen ende dat hy hem daer in soo saude moghen hebben gequeten ende veel meer saude hebben verdint dat hy selfste stelt tonser discretie ende soot tselve oock mochte bevonden worden soo veel niet werdich te wesen als de voors. geeyste somme dat hy te vreden sal wesen dat men hem sal betalen na de werde van dien te weten na de exstimme van den eet ende aude dekens met by extimatie van de schilders hoe wel hy ons geseyt heeft tselve stuck niet en aennempt om groot profyt wille maer daer toe gemovert is tselve te macken om eere aen te behalen ende tot een eeuwighe memorij alsoo wy hem grootelyckx dat toe betrauwen. Aldus gehandelt ende getrackteert metten voors. Octavij op de mersse cammer in by wesen van den heelen eet ende baumeesters ende heer Gillis onse cappelaen ten voors. daghe maende ende jare.

Op heden den 23 Junius a.° 1605 syn de dinnende dekens ende audermans veraccordert ende overcommen met Cristoffel Merck sloetmacker van de leden ende het steunen daer de deuren op syn steunende voir de somme van hondert guldens eens ende hebbe dat doen betalen Sebastiaen Smits afgegaen deken doer dat in synen tyd gemackt is ende in mynen tyt eerst veraccordert is ende noch hebbe met den jongen Cristoffel Merck een accort gemackt dat hy sal gehauden wesen alle hoochtyden ende alle reysen alst de dekens goet sullen vinden de deuren open ende toe te doen ende dat voor de somme van tve guldens tsiaers om dat svare deuren syn ende lecklyken saude brecken. Aldus gedaen op de cammer dach ende datum als boven. Fol

Op heden den eersten Augusty 1605 soo hebben den eet met baumesters doen vergaderen de aude dekens van de mersche cammer van Antwerpen ende hebben hen voorgehauden hoe dat Octavij is dificulteyt mackende in het panneel met de deuren in onse live Vrauwen kerck ende dat om seckere reden Octavij ons was voorhaudende te weten dat de leyste soo wel van het panneel als de deuren te breet syn dat de panneelen soo smal is mackende ende dat de scilderij saude vercrompe wesen doer de smalichheyt ende om dat kerckwerck is soo hebben de aude dekens daer op sammenderhant gerampt dat wel dint gedaen te wesen soo hebbe ic hen voorgehauden dat Hans Verhasten (*sic* Hans Van Haecht) het stuck wel saude weder nemmen maer waude daer op toe hebben vyftien pont vlams de aude dekens hebbentgestelt in de handen van den eet ende baumeesters al dat sy daer in sullen doen sal wel gedaen wesen noch hebben de aude dekens voorgehauden als dat Octavij Fol. 175.

vergeten hadde te heysghen een somme ghelts op de hant in het accort met hem gemackt op de mersche cammer om te doen coopen in italien van de schonste outermarin te weten blau soo en hebbe ic Joris Van Mockenborch als deken niet willen geven eenich ghelt want in het accort van te schilderen niet onderspro-ken en is soo en was ic nerghens in gehauden, dan hebbet die aude dekens oock voorgehauden ende heb-bent gestelt tot myner discretie wat ic daer in doen sal dat het wel gedaen sal wesen soo sal ic hem betalen op goede rekeninghe de somme van dry hondert gul-dens ende nemen daer van een beschet sal in myn re-kening passeren. Hier mede is de Camer gescheyden.

1607. Fol. 184 Op heden den 18[n] Julyus a° 1607 soo syn Phlips De Potter ende Cornelis Van der Geest, als dekens, Daniel Huyseweel, Hendrick Dekens, Michiel Adriaens-sen, Pieter De Vos, als audermans, op de meers Camer vergadert met hunne versochte assistenten, Heyndrick De Cuyper ende Adam Lermans, als aude dekens, ende hebben veraccordeert met Octavij Van Ven schylder van het stuck schylderye dat hy voor de meersche geschyl-dert heeft staende in onsse Lieve Vrouwe kercke in st. Nycolaes autaer het middelste panneel met syn dorre binnen ende buyten geschyldert ende twee cleyn panneelken beneden ende alsoo costelyck geschyldert als dander ende daer by het groodt model op doeck met syn dorren ende noch een clyn model dat van synen cnecht gemackt is als model een cleyn Maryen belt staende op tressoir op de meersche camer al tsamen daer voor veraccordeert ende hem bethaelt 2400 gul-dens met groodte moeyte ende herdde woorden ende hem noch groodtelyckx beclaechde dat de conste ende

synen arbeyt hem niet betaelt en wiert, waerin dat den heelen eet als de baumeesters met by syne Joores Van Mokenburch ende Adriaen Haeck als aude dekens die den voors. Octavij aenbesteet hadden seer verwondert waren, overmidts in aenbesteden den voors. Octavj schylder niet meer en was eysschende als 2400 gl. maer op nauste gestelt op 2000 gl. als blyckt by de terminatie daer van gedaen, ende alsoo den voors. Octavj heeft willen behauden het groodt model ende noch hem beclaechde dat het panneel als de dorren van de schylderye meerder gemaeckt syn als doen het hem aenbesteet was Soo is synen eys geweest doen wy hem hebben ontboden op de camer om te accorderen 3000 gl. ende ten costen met groote moeyte syn wy met hem veraccordeert als hier boven verhaelt voor de somme van 2400 guldens.

Betaelt Hans Van Haecht panneel maker op de jseren waghe voer het panneel met de duerren ghestelt in ons L. vrauwen kercke met plammueren ende den makeleer volghende den contrackte met hem aenghegaen ten bysyne van den eedt . . . . L. 26.—.— 1603.

Betaelt voer ende wanneer men het tafereel heeft aenbestedt aen den voers. Hans Van Haecht aen spijse ende dranck daer mede besich geweest sijn mijn heere den Cappelaen ende den dienenden eedt volghende de specificatie bedraghende. . . . . L. 2.—.—

Betaelt de wardeermeesters van de scylders als van de scrijnwerckers voir het wardeeren ende branden van den panneel ende syn dueren opdat het saude bevonden wesen leverbaer volgende den Contrackte. L. —.10.—

Letterlyk afgeschreven luydens de rekening

van uytgaef gedaen ten jaere 1604, door Sebastiaen De Smet, cremer; Balthasar Doncker, zyde laken verkooper, als dekens; en Joris Van Mookenburch, cruydenier; Jan Van den Broecke, zijde verkooper; Daniel Dor, tingieter; Peeter De Vos, handschoenmaeker; als oudermans, over hun dienstjaer van 20 Mey 1603 tot 27 Mey 1604, in ponden en schellingen vlaemsch.

1605. Betaelt den 16 September aen Octavio Van Veen de somme van 300 gulden ende dat op goede rekeninghe van het werck hij voor de meersche in handen heeft te schilderen om provisie te coopen van outermarin met consent van de aude dekens wtwysende syn quitantie .... L. 50.—.—

Betaelt aen Hans Van Haechte 90 guldens ende dat voor het vermacken van het pannel met de deuren van den autaer in onse live Vrouwen kerck met het pannel van heer Sillis ende de lyste van de caerte met twee panneelkens in den voet blyckt......... L. 15.—.—

Betaelt in twee reysen soo met de baumeesters ende den eet doen wy Octavij Van Veen het stuck in onse Live Vrauwen kerck aenbesteet hebben ...... L. 3. 6.—

Betaelt aen de aerbeyders die het panneel met de deuren gedraghen hebben tot Octavij Van Veen . L. —8.4

Rekening van den jare 1605. Betaelt aen Octavio Van Veen op rekeninge van het tafriel hy voor de merssche te schilderen hadde tot den outaer des voors. ambachts in ons Live Vrouwen kercke 600 gulden als p quitantie comt in ponden vlems.
L. 100.—.—

Betaelt aen Octavio Van Veen voor reste dat hem quam voor tschilderen van het tafriel dat hy voorde mersche gemaect heeft ende daer voren met den dienenden eet, ende eenighe vande aude dekens, dekens daer present synde, geaccordeert is 1500 gul. boven tgene hy hier voren ontfangen heeft te weten in de rekeninge van den deken Mockenbeurch drye hondert guldens ende noch hier vorens by dese rekeninge sesse hondert guldens makende sament de somme van twee duysent vier hondert gulden dat hy vant Ambacht van der merschen voor het voors. taferiel ontfangen heeft comt hier betaelt in ponden vlems .... L. 250.—.—

Betaelt aen Hans Van Haecht paniel maker die het paniel gemaeckt heeft tot de schilderye voor dat hy met vier oft vijff van syne gasten tot drye reysen in de kercke doende is geweest in tstellen van het taferiel, ende voor eenen doeck die hy pretenderde voor syn huysvrouwe die den ouden deken Sebastiaen De Smit hem soude toegeseyt hebben als voor het snyden van den st. Nicolaes staende in den makeler van de schilderye(1) alsamen 26 gul. als p quitantie in ponden. vlems.......................... L. 4. 6. 8

(1) In 1798 zag men boven St. Nicolaus altaer in O. L. V. kerk eene gebeeldhouwde groep verbeeldende dezen Heiligen en de dry kindjes in de kuip.

Men leest in den verkoopings akt van 1798 dat deze altaer voor 50 gulden verkocht is geworden aen zekeren Du Bois:

« N.° 35. Un idem (autel) en marbre tigré, avec trois figures audessus, deux » idem aux cotés sur des piédesteaux, la balustrade en marbre sculpté avec des » figures, y compris la boiserie à l'entour à l'exception des épitaphes, adjugés » pour cinquante florins. Estimation 80 francs. »

Copia mihi.

De makelaer van de schildery, waervan hier gesproken wordt, is het middendeel der deuren, wanneer de zelve gesloten waren.

Betaelt aen de gasten van Hans Vau Haecht voor dat sy hun vieren het tafriel metter deuren van Octaviens in de kercke gedragen hebben in dry reysen ende voor drinckgelt samen . . . . L. —16. 8

Betaelt aen Davit Remeeus schilder voor dat hy de lysten van het tafriel met de lysten van de deuren buyten en binnen ende den makleer vant tafriel vergult heeft, ende tgene aent steenwerck afgestooten was versien heeft samen als p. syne quitantie 72 gulden comt in vlems gelt . . . . L. 12.—.—

Rekening van denjare 1606. Betaelt voor datter verteert is int accorderen met Octave Vene aengaende de schylderye van st. Nycolaes aultaer ten by syne van onse oude dekens Heyndrick De Cuyper, Adam Lermans, Joores Van Mokenburch ende Adriaen Haeck, als de gehele eet, blyck p. rekeninghe van Jaques Verschoten 6 gl. 9 1/2 st. . . . . . .L. 1. 1. 7

Rekeninge van denjare 1607. Betaelt aen oncosten gedaen om de 3 modellen van Octavie Van Vien synde het beworp oft de eerste afteekeninge vant autaer stuck met de duren van den st. Niclaes outaer in ons Livrouwe kercke, dat gemaeckt is op canifas het welck geerockt ende te niet soude gegaen hebben met op en af te rollen. So heeft men listen doen aen maken van delen daer op geslagen. Tmiddelstuck met de dueren besonder om also te conserveren waer van het middelstuck voorts opgemaeckt is door Francoys Engelgraef besteet voor tselve op te maken L. 5 vlems, ende staet nou inde cappelle van st. Niclaes,[1] noch van de 3 lijste betaelt aen den timmerman

(1) Deze kapel in de Lange Nieuw-straet is nog in wezen.

L. 2. 6.— ende van de 3 lijsten te schilderen gemarbert L. 1.13. 4, compt samen......... L. 8.19. 4

nota par memorie blyven noch de dueren vant selve stuck dat maer par Octave gedootverft en is door imant op te maeken — om byt middel stuck in de cappelle neffens te stellen oft anders waert jammer datse te niet souden gaen.

AENMERKING.

Op bladz. 31 hier voren, sprekende van de schildery *de Aenbidding der Herders*, in St. Nicolaus kapel, in de Lange nieuw straet, geplaetst, heb ik gezegd dat op de deuren van de schildery, buitenwaerts, voorgesteld zyn, regts, *de priester Zacharias dragende een lam*, achter hem in 't verdiep, *St. Joseph en O. L. Vrouw*, op den grond *twee tortelduiven*, en op de linke deur den *priester Zacharias de H. Maegd te gemoet gaende om haer in den tempel te leiden.* Zoo was, by het zien des tafereels, myne gedachte, waerin ik door anderen gesterkt werd. Edoch, volgens eene aenmerking my medegeeeeld door den heer Th. Van Lerius uit het werk: *Observations historiques et critiques sur les erreurs des Peintres, Sculpteurs et Dessinateurs dans la représentation des sujets tirés de l'Histoire Sainte*,(1) staet op de deuren van gemelde schildery, buitenwaerts, regts, *Issachar het lam, welk Joachim komt opofferen in den tempel, niet willende aenveerden, om dat Anna, Joachim's vrouw, onvruchtbaer was*; en, zoo als men weet, zulks was by het joodsche volk, eene schande. Links, op het achterplan, is voor-

(1) Paris, MDCCLXXI, 2 vol. in 8°, T. I. p. 28—34 et 377.

gesteld: *de Engel des Heeren, die aen Joachim, in de nabyheid zyner kudde slapende, de aenstaende vruchtbaerheyd van Anna komt aenkondigen.* Op het voorplan is afgeschilderd, *de ontmoeting en omhelzing van Joachim en Anna, aen de poort van den tempel van Jerusalem.*

Nu, de Lezer zy onderrigt dat men deze gebeurtenissen in het H. Schrift niet aentreft, en dat de zelve als verdichtsels moeten aenschouwd worden. Tot dus verre de gemelde aenmerking van den heer TH. VAN LERIUS.

Inderdaed, de zaek nagaende, blykt het my dat deze afbeelding getrokken is uit het *Proto Evangelium* van St. Jacobus.(1) In het *Dictionnaire historique, critique de la Bible*, door A. Calmet, art. *Joachim,* lees ik onder andere: Voici le précis de ce qu'on lit dans le Prot-évangile de S. Jacques, qui est le plus ancien monument où le nom de Joachim, père de la Vierge, se rencontre. Joachim étoit un homme puissant dans Israël, qui à toutes les fêtes solennelles, faisoit de magnifiques sacrifices. Un jour qu'il vouloit présenter son offrande, un nommé Ruben lui dit que cela ne lui étoit pas permis, parce qu'il n'avoit point de postérité dans Israël. Joachim chargé de confusion, se retira dans le désert, où il avoit de grands troupeaux. Il y demeura quarante jours, s'exerçant dans le jeûne et dans la prière. Anne son épouse de son côté, outrée de reproches que lui avoit faits une de ses servantes, s'en alla dans son jardin, et y pleura amèrement le malheur de sa stérilité. Un Ange lui annonça que Dieu avoit exaucé sa prière, et en même tems un autre Ange dit la même chose à Joachim.

Joachim étant revenu dans sa maison, Anne conçut, et enfanta une fille, qu'ils nommèrent Marie.

(1) *Protoévangile de Saint Jacques.* C'est le nom que porte un Évangile apocryphe et rempli de fables, que Guillaume Pastel avait rapporté de l'Orient, et que Théodore Bibliander fit imprimer à Bâle l'an 1552, in 8°. Il était nommé *Protoévangile* parceque l'auteur y raconte des événements qui ont précédé la prédication de l'évangile, savoir la naissance, l'éducation de la Sainte Vierge, et la naissance du Sauveur; mais il ne mérite aucune croyance.

Dictionnaire de Théologie, par Bergier, *art. Protoévangile*,

IETS

OVER

DE GEBROEDERS DE NOLE,

VERMAERDE BEELDHOUWERS

DER XVIe EEUW.

Ik heb op bl. 7 een woordje gerept van de kunstmeesters, Jan en Robrecht Collyns de Nole, beeldhouwers der XVIe eeuw. Myne waerde vrienden de heeren P. Génard, Onder-bibliothekaris dezer Stad, Th. Van Lerius, Advocaet, en Jonkh. L. De Burbure, hebben my over de familie Collyns de Nole zoo belangryke inlichtingen medegedeeld, dat ik er door in staet gesteld ben geworden, om over deze kunstmeesters en hunne werken wat meer te zeggen.

Waren Leden van St. Lucas Gilde :(1)

(1) De volgende aenteekeningen, verzameld uit de archiven der Cathedrale kerk van O. L. V. te Antwerpen, van St. Baefs te Gent, van de Akademie der fraeije kunsten, alsook uit de registers van den burgerlyken stand, zyn my medegedeeld door den heer P. GÉNARD.

1485.

Pollen Collyns, leerling by Jan Snellaert in 1485. Het blykt niet of hy beeldhouwer dan wel schilder geweest is.

1521.

Nicolaes Collyns de Nole, meester beeldhouwer, in 1521.

1530.

Jan Collyns de Nole, beeldhouwer, leerling by Jan De Vrieze (1) in 1530. Hy zou, naer het schynt, in 1552 veel gewerkt hebben te Utrecht. (2)

1590.

Andries Collyns de Nole, meester beeldhouwer, in 1590. Deze kunstmeester staet op de registers niet bekend.

1591.

Robrecht Collyns de Nole, beeldhouwer en bouwmeester, werd lid in St. Lucas Gilde 1591, en tot Deken verkozen in 1606—1607. Hy stierf in 1636, zoo als blykt uit de aenteekeningen van jonkh. L. De Burbure, over St. Anthonius Gilde.

Robrecht heeft twee broeders gehad Michiel en Jan, ook beeldhouwers.

1596.

Hans (Jan) Collyns de Nole, meester beeldhouwer, in 1596. Deken van St. Lucas Gilde, in 1605 — 1606.

Hans trouwde in St. Jacobs kerk, te Antwerpen, den 20 February 1596, Susanna De Bruyne. De getuigen van het huwelyk waren Jacobus Dillis en Jacobus Degerius.

Hy is den 14 September 1624 overleden, en in St. Jacobs kerk, in den kruysbeuk, begraven geworden. Men las op zyne grafplaets: (3)

(1) Zie over De Vrieze, op het einde.

(2) Zie J. J. Dodt, Archief van kerkelyke en wereldlyke geschiedenis. T. 3. bl. 229. jaer 1552.

(3) Medegedeeld door den heer Th. Van Lerius.

D. O. M.
HIER LEET BEGRAVEN DEN EERSAMEN
JAN COLLYNS DE NOLE BELTHOUWER
STERFT DEN 14 SEPTEMBER A.° 1624
ENDE.....................
....
ENDE LOUWIES COLLYNS DE NOLE
HAERLIEDER SONE STERFT DEN 17 NOV. A.° 1626
BIDT VOOR DE SIELEN.

Hans had by zyn huwelyk met Susanna De Bruyne gewonnen :(1)

1.° Andries, die den 2 December 1598 in St. Jacobs kerk gedoopt werd, en tot Peter had sieur Cornelis Rogiers, en tot Meter joff. Susanna De Bruyne.

Andries, ook beeldhouwer, werd meester in 1621, en Deken van St. Lucas Gilde in 1628 — 29. Hy overleed, naer men zegt, op het einde van 1638, A. Van Dyck heeft zyn portret geschilderd.

2.° Joannes Baptista, die den 2 December 1600, in gemelde kerk gedoopt werd, en tot Peter had Guliam Ramp, en Meter joff. Margrita Cogete.

3.° Ludovicus, die den 4 Augusti 1602 in O. L. Vrouwe kerk gedoopt werd, zyn Peter was Henricus Coesveldius, Pastoor van gemelde kerk, en zyne Meter Geertruijd Valck, weduwe van wylen Willem Van den Heuvel.

Joannes en Ludovicus, zonen van Hans, staen op den *Liggere* der Akademie niet aengeteekend.(2)

(1) Medegedeeld door den heer P. GÉNARD.

(2) Op gemelden *Liggere* staet: 1641, Vincentius Antoni, leerling by........ Collyn de Nole, beeldhouwer.

Robrecht de Nole heeft den marmeren hoofdaltaer welke thans in St. Gummarus kerk, te Lier staet, in 1625 vervaerdigd. Deze altaer had, volgens den heer Ph. Baert, eerst in de kerk van St. Baefs te Gent gestaen.(1) Boven op den altaer stond St. Baefs beeld, nu staet er in eene nis dit gene van St. Gummarus.(2)

De marmeren altaer, welke voortyds op de choor in de Cathedrale kerk, te Antwerpen, gestaen heeft, en om zynen regelmatigen bouw door de kunstliefhebbers hooggeacht werd, was mede het werk van onzen Robrecht., en van zynen broeder, Jan. De altaer was in dezer voege: boven in den altaer was een God de Vader, halfbeeldwerk, geplaetst, onder welken een H. Geest. Op den regten en linken kant knielde een Engel, eene kroon en eenen lauwer vasthoudende. Op het een en ander zystuk stond een groote kandelaer. In't midden des altaers bevond zich een Christus, hebbende eene kroon in de hand om de H Maegd te sieren. Deze altaer was minder hoog dan de tegenwoordige. Er bestaet van den zelven eene plaet welke zeer zeldzaem is.

(1) De heer baron Van Reiffenberg heeft in de *Bulletins de la Commission royale d'histoire*, twee verschillige handschriften van het werk van Ph.Baert uitgegeven. De heer P. Génard bezit er een derden van, veel nauwkeuriger en meer uitgebreid dan deze twee eersten. Het schynt dat Ph. Baert voornemens was dit laetsten HS. in 't licht te geven.

(2) Le maitre-autel est d'architecture romaine dans le goût de la renaissance, qu'il était de rigueur de suivre au XVIIe siècle. La sculpture est en marbre blanc également dans le goût de la renaissance et très-delicatement travaillée... Dans une niche, placée à la partie supérieure de l'autel se trouve la statue de St. Gommaire, patron de l'église; c'est une production assez importante. La téte est noble et pleine de majesté, mais la pose n'exprime pas cette attitude, ce maintien que l'on aime tant à trouver dans les saints et les grands hommes, dont le marbre éternise la gloire et le respect. Ce défaut nuit beaucoup à cette statue qui, considerée en détail, ne manque pas de formes ni de finesse d'exécution. *Epitaphes et objets rémarquables de l'église collégiale de Lierre, par M. Redig*— zie *Annales de l'Academie d'archéologie de Belgique*. T. V. p. 15 et 16.

Wy hebben het genoegen den akt van overeenkomst tusschen de heeren kerkmeesters en de gebroeders De Nole betrekkelyk tot gemelden altaer, met het beloop van deszelfs onkosten, hier by te voegen.(1)

« Op den 26 May van desen tegenwoordighe jaere XVIc ende XXI hebben m.rs Roberecht ende Jan deNole gebroeders ende beyde beltsnyders residerende binnen dese stadt van Antwerpen aenghenomen het leveren maeken ende stellen van den hooghen oultaer in de kathedrale kercke van ons lieve Vrouwen alhier in de naevolghende manieren, jn den eersten dat die voors. Oultaer sal gemaeckt worden volgende het patroon dat daervan over eenighe maenden int groot op bert geschildert in den koor van de voors: kercke gestelt is geweest ende daer van oyck een cleyn pampier model is gemaeckt, wesende hooch van d' eerde tot boven ontrent de vyftich voeten ende breet tweeentwintich voeten sonder de sprongen van de kornisse ende ter syen breet ofte dick sonder de sprongen van de lysten vyff voeten den voet gerekent op elff duymen dese stadtsmate. Item dat alle de materialen daertoe temployeren sullen wesen van goeden ende oprechten swerten toetsteen schoone witten of oprechten jtaliaenschen gecoleurde marmer naer dat de stucken van het werck respective sullen verheyschen ende soo het voor het meestendeel in het voors. cleyn pampieren modelleken met letteren staet aengheteekent: te weten dat de vier naeckten van de onderste pedestalen staende teghens d'eerde sullen wesen van toetsteen van voren ter syen ende achter ingeleet met gecouleurde italiaensche marmer de lysten onder ende boven van

(1) Medegedeeld door jonkh. L. De Burbure

witten marmer achter deur loopende ende altsamen wel gepolyst; de tweede naeckten daerna sullen mede wesen van toetsteen mitsgaders het werck boven den aultaer doorloopende met twee witte marmere taffelen daer in gemaeckt sullen worden twee historien van ons lieve Vrou in bas relieve naer contentemente van de heeren van de fabricque ende int middel een nitse van toetsteen met een lievenvroubeelt van witten marmer daer in naer proportie, ende voorts in de voors. twee naeckten over wedersyde een bas relief van witte marmer te weten ons lieve vrou op deen ende den Engel haer groetende op dander syde oft yet anders dat de voors. heeren sullen ordineren. Sal oock het werck daer tegens achter den oultaer omloopen naer proportien met syne ingeleyde taffels ende spiegels van gecoleurden italiaenschen marmer alwel gevrocht ende gepolyst gelyk t behoort. Sullen hier op volgen vier groote witte colomnen van schoonen italiaenschen marmer lanck vyftig voeten ende eenen halven sonder de capiteelen ende basementen die mede sullen wesen van den selven marmer ende fraey gevrocht met feuillage naer de corintische ordre ter sye ende achter de voors : colomnen twee pilasters van toetsteen met den boghe ende toetsteene architrave daer op naer advenant al wel gevrocht ende schoon gepolyst soo van achter als van voren de frise mitsgaders de naeckten van dyen van witten marmer van vooren gesneden ende gevrocht met syn feuillage ende ciraeten ende van achter effen deur loopende tsaemen net gepolyst de cornissen van toetsteen verciert met cartoesen van witten marmer dick naer den eysch van het werck rondom deur gaende achter ende voor even schoon gepolyst op de cornisse een nitse van toetsteen met syn cornissement ende uytsprongen pedestaelen ende cruyssen daer op gelyck in het voors. pampieren model

staet gedesigneert allegader achter mede schoon gevrocht ende gepolyst op de hoecken van de cornissen sullen commen twee timpanen ofte frontispicen achter ende voor schoon gevrocht ende gepolyst, sullen voorts die voors. aennemers gehouden wesen te maecken aen den voors: aultaer twee engelsch hoofden boven in de hoecken van den boghe onder de architrave den slootsteen met syn engelsch hooft ende andere ciraeten, item in de voors. nitse eenen Christus hooch acht voeten ende boven den selven eenen heylighen Geest met de festoenen ter syen uythangende, den hemelschen Vader daer boven naer syne behoorlycke groote int hoochste het cruysken met syne cartoesen aen het pedestael ende twee cartoesen ter sye aen de voors: nitse ende op elck van de voors : timpanen eenen sittende off halff liggenden Engel ront om gevrocht al uytwysende selve model, alle welcke figueren ende cieraeten sullen wesen van witten marmer ende principalyck de figueren sullen gemaeckt worden van de minste geplackte, ende alle het voors. werck sal van boven tot beneden soo van achter als van voren wesende gevrocht gemaeckt ende gepolyst loffelyck naer behooren ende eysch sonder daer in te moghen gebruycken eenighe stucken lappen ofte voeyeringhe dan alles oprecht geeff ende geheel wesen ende sal den voors. aultaer volkomelyck gemaeckt ende op heuren kost gestelt moeten wesen van Paesschen lestleden ende dry jaeren, soo dat hy sal moeten staen te Paesschen van den toekommenden jaere XVI^c ende vierentwintich ende sullen de aennemers gehouden wesen te becostigen de houte stellinge daer toe van noodich behoudelyck dat die van de fabricke sullen moeten doen het fondeersel yser ende loot dwelck tot het werck sal moeten gebruyckt worden ende voor al het voors. werck, leveren van materialen, maecken ende stellen, sal aen de voors. meesters

van weghen de kercke betaelt worden de somme van sesthien dusent ende vyff hondert guldens , te weten getelt in de manieren hier naer vermelt twee dusent acht hondert twee en negentich guldens dry stuyvers eenen halven, ende noch twee duysent guldens in November naestcommende, ende seven duysent in diverschen paeyen ende termynen naer de beste gelegentheyt van de kercke, ende de resterende vier duysent ses hondert seven guldens 16 1/2 stuyvers naer dat den voors. aultaer volkommelyck ende naer behooren gemaeckt ende gestelt sal wesen als wanneer indyen het werck wordt bevonden tot contentement van de heeren van de fabricque, hem noch met de voors. leste paije voor een vereeringhe noch toegevuecht sal worden de somme van vyff houdert guldens eens, ende sullen de voors : broeders gehouden syn op rekeninghe van voors. somme ende pryse van het geheel werck tontvangen ende overtenemen allen den witten ende gecoleurden italiaenschen marmer die by de kercke alreede tot het maecken van den voors. aultaer gecocht ende hier van Amsterdam gebrocht is, ende dat ten pryse gelyck die met de onkosten daer op gedaen is staende, met conditie nochtans dat indien die van de fabricke verstonden naerderhant de tafel ende voet van den oultaer daerop men sacrificeert ende de trappen onder van marber te maecken, dat sy alsdan soo veel marmer als daer toe van noodich soude mogen wesen ten selven pryse sullen mogen wederom overnemen, synde mede expresselyck besproken dat mits de voors. somme van sestien ende vyf hondert guldens de voors. gebroeders ooyck verstaen betaelt ende volkomelyck voldaen te syn ende daer in begrepen te wesen alle de modellen ende moeyten die sy van ende ter saecke van den voors. aultaer hebben gemaeckt oft gedaen ende t' gene dat sy daer van soude moghen pretende-

ren tot den daghe van heden gelyck oyck geconditionneert is dat indien hier naer eenich misverstant twyffelinghe ofte dispute viel op de voorverhaelde conditien, interpretatie van dyen veranderinghe van het werck ende vergeldinge van tselve, dat de voors. aennemers gehouden sullen syn hen te remitteren ende uyt te gaen gelyck sy mits desen verclaeren te vreden te syn in het seggen ende ter discretie van myne heeren den Coordeken, Tresorier van de kercke den oudsten opperste kerckmeester ende onderkerckmeester alsdan in officie wesende ende tot hen gevuecht den pensionnaris M.r Jan De Gaverelle(1) ende by faulte van hem sullen de voors. vier eerste eenen anderen mogen assumeren tsy geestelyck ofte weerelyck om tsaemen het verschil te definieren, hebbende des toirconde de voors.......... dese onderteekent te vorschreven dage.

Robbert De Nole
Jan De Nole

1619—21. Uytgeven ende betaling gedaen op rekening van het maken van den hoogen outaer in den hoogen choor, aenbesteed by contract van den 26 May 1621 voor de somme van 16500 guldens eens, behalven het fundeersel yzer en lood ten laste van het kerkfabriek; en indien het werck is tot voldoening van de heeren van het fabriek voor eene vereering zal noch toegevoecht worden 500 guldens eens.

Eerst betaelt aen *Meester Robbert* ende *Jan de Nole,* beeld-

Zie nopéns dezen Jan De Gaverelle, P. D. Papebrochius. *Annales Antv.* T. IV. A. Sanderus, *Chorographia Sacra Brab.*, en J. C. Diercxsens *Antverpia Christo nascens et crescens,* T. VII. p. 291..

snyder, voor witte ende gecoleurde marmersteen ende savel by de fabricke gecocht............. 2892 g: 3 st: 42 m:

It: noch de selve in diversche reysen by specificatie 1142 guld: 13 st:

It: den 14 Julij 1621 in t' aenbesteden van den hoogen autaer gegeven voor eenen goetspenninck, sesse guldens. 6 guld:

It: de selve over twee houte patroonen van den hoogen autaer te schilder en ende te teekenen........... 54 guld:

It: betaelt Jan Willemsen voor vier houte basementen te draeyen, dienende tot een patroon van den hoogen autaer, by quittantie............................... 5 guld:

It: Meester Robrecht ende Jan de Nole noch betaelt op rekeninghe................................ 888 guld:

1621—22. It: Meester Robert ende Jan de Nole, beeltsnyders, betaelt op rekeninghe van hun 16,500 guldens.... 1849 guld: 18 st:

1622—24. It: betaelt Meester Robrecht ende Hans de Nole, beeltsnyders, op rekeninghe........... 3685 guld:

It: den 2 Maij 1624, als men den eersten steen geleyt heeft van den hooghen autaer, naer den solemnelen dienst: van de choordeuren te bewaren, aen de hallebardiers van den marckgraef, voor drinckgelt gegeven.......... 2 guld:

It: betaelt aeu negen speellieden van de misse te spelen als men den eersten steen geleyt heeft, den 2 Maij 1624, tot vyftien stuyvers elck persoon compt........ 16 guld: 4 st:

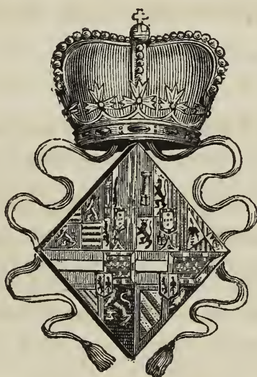
It: betaelt Joos Rickewaert voor een nieuw traweel gebruyckt by den heer Carolus Alexander Hertoch van Croij, Marcquis van Havré, Graef van Fonteny Ridder van het gulde vlies, etc. dwelck hy met hem genomen heeft, becleet wesende met groen carmosyn .... 1 gul: 4 st:

It: betaelt Jan Dens, voor twee paer handtschoenen, d'een met gout geborduert tot 50 guldens, d'ander met silver syde frenien tot 10 guldens, den voorseyden heer Hertoch vereert in t' leggen van den eersten steen, compt tsamen. . 60 guld:

It: betaelt meester Franchois Franck,(1) schilder, voor de wapenen van haer doorluchtichste Hoocheyd d'Infante van Spangnien te schilderen, met andere ciraten op wit satyn, waer op gedrukt waren sekere carmina tot memorie van het leggen van den eersten steen van den hoogen autaer... 50g:(2)

(1) Franciscus Francken, de jongen, overleden den 6 Mei 1642.

(2) Men las eertyds in gouden letteren op de hooge choor:

Sereniss. & piissimæ Principi
ISABELLÆ CLARÆ EUGENIÆ
Hispaniarum Infanti &c.
Quod perpetuam maiorum suorum æmulata pietatem
virtutis huiusce vestigia nullis non locis gloriose impressa
hac etiam in Æde exstare voluerit
ut ubi
GODEFRIDUS BULLONIUS Loth. Dux & S. R. I.
ad Scaldim Marchio ad bellum sacrum in Syriam profecturus
Collegium Canonicorum pio Numinis instinctu
fundavit ac dotavit anno M.XCVI.

It: betaelt van den hoogen autaer te fonderen begonst den 2 April 1624. 137 guld: 14 st:

1623—25. It: aen Meester Robert de Nole voor de Bisschoppen (grafsteden) uyt de choor te stellen toen men den autaer maekte. . . . . 10 guld:

En voor de colommen op den autaer te stellen, aen de wercklieden voor drinkgelt gegeven . . . . 4 guld:

It: aen Robert ende Jan de Nole op rekeninghe van 16,500 guld. betaelt. . . . . .4248 guld:

It: den 19 July 1625 gegeven aen Mathys Grossaert, meesterknecht van de beeldsnyders, voor hunnen mey, door ordere van mynheer den tresorier. . . . . 42 guld:

It: den selven den 21 Febr. 1625 met syne medegesellen voor drinckgelt gegeven. . . . . 7 guld:

GODEFRIDUS BARBATUS Loth. Brabantiæque Dux
reditibus prædiisque assignatis instructum
munifice auxit anno M.C.XXIV.
Avus CAROLUS Imperator
adstante CHRISTIERNO Daniæ Rege
amplissimi ad persolvendas Deo laudes Chori
primo lapide posito fundamenta feliciter iecit anno M.D.XXI.
Parens PHILIPPUS Hispan. Indiarum
pluriumque insuper Regnorum Monarcha
celebratis primis Ordinis sui Aurei Vell. Comitiis
Tholum maximum tribus donatis fenestris vitreis
ad Sanctiss. Trinitatis honorem exornavit anno M.D.LV.
ALBERTUS PIUS Coniux unanimi cum ipsa consensu
prædiis ad perpetuum divini cultus incrementum
benigne donatis dignitatem Collegii censumque ampliandum
liberaliter decrevit anno M.DC.XVI.
ibidem ipsa loci
splendidissimo Summi Altaris operi fundando
ad maiorem DEI gloriam beatissimæ Virginis Patronæ
honorem augendumque decorem Domus DEI
lapidem primum posuerit anno M.DC.XXIV.
Decanus et Collegium Cathedral. Ecclesiæ Antverpiensis
Cum Thesaurario & Sacræ Ædis Curatoribus ad gratæ
& perennaturæ memoriæ testificationem hoc Mon. Poss.

1626. Dient te weten voor informatie dat de fabrieke moeste betalen aen Meester Robert de Nole en Jan de Nole beltsnyders voor het maken van den hoogen autaer ende het nawerck in twee posten de somme van 4444 guldens met noch 700 guldens voor den nieuwen marmeren tuyn by hun gemaeckt achter den hooghen autaer, makende tsamen .... 5144 guld:

Het welck moest prompt betaelt worden, overmids sy lieden hun gelt lange hadden te buyten gestaen, ende geen gelt in casse hebbende om te betalen, is mynheer den tresorier ende kerckmeesters genootsaekt geweest op te nemen, de somme van 6000 guldens: eens, op hun lieden obligatie, voor den tyt van sesse maenden, van Joris Van Mokenborch, tegen 4 1/2, ten hondert opt jaer, bedragende den intrest voor sesse maenden 135 guldens, waermede de fabrieke niet en word belast, overmidts de voorseyde persoonen (als ook de weduwe Sibille, Jan Tillemans lootgieter, de weduwe Hans Van den Sande de metser, en Lucas Van Breda) aen hunne betalingen hebben laten corten voor hunne cortesie, mids men hun heeft geaccommodeert prompte betalinghe.

Meester Robert de Nole.................... 100 guld.
De weduwe Sibille....................... 24 guld.
Jan Tillemans, lootgieter.................. 24 guld.
De weduwe Van den Sande................. 7 guld.
Lucas Van Breda........................ 17 guld.

makende tsamen 172 guldens; dwelcke voorseyde persoonen de fabrieke hebben voor een courtesie vereert.

1625. It: compt Meester Robert de Nole noch by contract met den selven aengegaen den 30 Julij *voor het nawerck ende verbreeden van den voorseyden autaer* de somme van 2500 guldens eens waer op aen den selven betaelt is op rekeninghe

2160 guldens eens, alsoo dat den selven alleenlyck is resterende de somme 340 guldens eens, de welcke hem sullen betaelt worden wanneer den voorseyden autaer sal wesen ten vollen gemaeckt. Dus compt hier betaelt....... 2,160 guld.

It: M.r Robert ende Jan de Nole, moeten hebben met de vereeringhe 17000 guldens eens, waerop sy lieden ontfangen hebben 14615 guld: 14 1/2 stuyvers, soo dat hun lieden noch resteren tot volle betalinghe de somme van 2284 guldens 5 1/2 stuyvers, die alhier aen M.ter Robert, en by procuratie van *de weduwe* Jan de Nole, by generael quitantie te vollen syn betaelt. Dus hier......... 2284 g: 5 st: 12 m:

(Aen de gebroeders de Nole, is betaelt geweest 19600 guldens)

1630. Laeste onkosten gedaen tot het volmaken van den hooghen autaer.

It: betaelt door S.r Hoeck aen Heyndrick en Dirick Dommeri voor oncosten van de pyleeren uit Italien tot Amsterdam te brengen; by specificatie............ 731 g: 6 st. 18 m:

It: voor oncosten van vracht van Amsterdam tot Antwerpen aen Michiel Jacobs...................... 100 guld.

It: betaelt van lossen van de pyleeren met het bier gedronken................................ 38 g: 13 st:

It: betaelt Meester Robrecht de Nole van dat hem noch resterende was als hy volmaeckt soude hebben den hoogen autaer, met noch oncosten..................... 400 guld.

(N: B: dese 400 guld. zyn in de algemeene somma van 19600 guldens begrepen)

Deze prachtige altaer heeft op de hooge choor gestaen tot in 1798, wanneer dezelve met de toebehoorende beelden

en andere voorwerpen aen zekeren Adnet voor 250 ℔ verkocht is geworden.

De verkoopings-akt luidt : (1)

N.° 189. « Le maitre autel en marbre tigré de différentes » couleurs supporté par six grands pilliers de marbre blanc, » cinq figures audessus, un sanctuaire en bois sapin doré » surmonté d'un Christ et deux anges (le sanctuaire sculpté » et le grand tableau reservés) six chandelliers en bois argenté » deux rideaux en toile jeaune y compris les marche pied du » dit autel (estim. 600 ℔) adjugés pour deux cent cinquante » livres à Adnet. »

N.° 190 « La balustrade en marbre du dit autel avec les » portes ainsi qu'un pavillon en bois de chêne sculpté, et » cinq épitaphes au-dessus en marbre noir (estim. 25 ℔) » adjugés pour la so.^e de trente florins à Adnet. »

Het groot tafereel (le grand tableau) waervan in den verkoopings-akt gesproken wordt, stelde de *Dood van O.L.V.* voor, door Abraham Matthyssens geschilderd. In eene rekening der Cathedrale kerk, ten jare 1632 — 34, leest men nopens dezelve:

« Extraordinaris uytgaven.— It. soo is by mynheer den tresorier ende kerckmeesters gecocht van Abraham Matysens een stuck schilderye van de stervinge van onse lieve Vrouwe staende achter den hoogen autaer, voor de somme van acht hondert guld. eens. compt . . . . 800 — 00. » (2)

Gemelde schildery heeft de *Hemelvaert* van P. P. Rubens

(1) *Copia* mihi.
(2) Medegedeeld door jonkh. L. De Burbure.

sedert hare wegneming in 1794, vervangen. Ten tyde van den Prefekt d'Herbouville werd zy aen O. L. V. kerk door het Musæum weder gegeven. De zelve staet thans, zoo als vroeger, achter den hoogen altaer. (1)

Er bestonden ook voortyds in gemelde kerk vier schoone marmeren grafsteden met de daerop liggende steenen beelden van Bisschoppen van Antwerpen, namelyk: Franciscus Sonnius, Livinus Torrentius, Joannes Miræus, en Joannes Malderus. Deze grafsteden, naer het inzien der gegraveerde platen in den *Théatre Sacré de Brabant*, geenszins van verdiensten ontbloot, werden gekocht door gemelden Adnet in 1798 voor 6 guld. 10 strs. brab. cour.! De marmeren grafstede met het beeld van den Bisschop Marius Ambrosius Capello, een meesterstuk van den beroemden Artus Quellyn, den jongen, werd gelukkiglyk voor de Centrale school behouden, en later aen O. L. Vrouwe kerk wedergegeven, waer het zelve nu op de hooge choor staet.

De verkoopings-akt dezer grafsteden meldt:(2)

N.° 187 « cinq tombeau en marbre d'evecques, avec cinq
» figures dont quatre en platre (sic) et une en marbre blanc
» (estim. 40 ₶.) adjugés pour la so^e^. de six florins dix sols,
» à Adnet. Capello en marbre reservé. »

Onder deze vier grafsteden was die gene van den Bisschop Joannes Miræus, het werk van Robrecht en Jan de Nole, naer luide van de rekening van het sterfhuis des gemelden Bisschops in 1613 opgemaekt, en waerin wy lezen:

(1) Medegedeeld door den heer Th. Van Lerius.
(2) *Copia* mihi.

« Item aen Robbrecht ende Jan de Nole, over het maken van de tombe en van de sepulture van zyn Eerw: volgens contracte met hun lieden aengegaen, de somme van VIIIe guld. »

« Aen M.^{ter} David Remeeus voor het afsetten ende vergulden van het Epitaphio ende het vergulden van het figure van Z. Eerw. 48 R(ynsche) guld. »(1)

Robrecht en Jan de Nole hebben in O. L. V. kerk, voor O. L. V. kapel acht steenen beelden vervaerdigd, voorstellende acht Profeten, namelyk: Moyses, David, Salomon, Isaias, Jeremias, Ezechiël, Daniël en Aggæus. Wy hebben het genoegen het *contract* tusschen deze beeldhouwers en de heeren kapelmeesters in 1597 gesloten, af te schryven:(2)

« Op heden den 4^{den} Martii 1597. hebben de dienende Meesters van onze lieve Vrouwe loff, in presentie van den meestendeele van de oude Meesters daer eenige van absenten hun sterck maeckten t' selve goed te vinden, besteet aen Mrs Robert ende Jan de Nole te maecken aght belden van goeden opreghten avennen steen alderbest bequaem synde om belden te snyden, ende die op pedestaelen oft courtousen te weten van marbre de voet onder ende capiteel van swarten steen gegarniert naer behoiren met albaster oft marmeren steen, al navolgenden t' patroon ende modell daer aff gemaeckt aldaer presentelyck jegelycken gethoont, te weten het pedestael dry voeten, ende elck beldt vyff voeten eer

(1) Medegedeeld door jonkh. L. De Burbure.

(2) Medegedeeld door den heer P. Fiocco.— De rekening van het werk draegt 1595—96.

meer dan min naer uytwysen den heysch van den wercke, ende alle de selve belden, met alle des daer toe behoirt, wesende de selve belden tot aght in getalle te stellen ende vast maecken elck in syn plaetse sonder voirder cost oft last van de voorschreve Meesters ende alle oncosten draegen des daer toe behoirt, waer voire de voorseyde Meesters van onse lieve Vrouwe loff sullen betaelen voor elck beldt mette voorschreve pedestaelen ende toebehoiren als voorschreven is de selve Meesters Robert ende Jan de Nole sullen betaelen de somme van vier en taghtig guldens tot aghten in getalle voornoemd. Des t' oirconden desen onderteeckent.

Robert de Nole, Jhan de Nole. »

In de rekening van O. L. V. kapel 1595—96, wordt het volgende gemeld:

Betaelt aen Robberecht ende Hans Nolle beltsnyders voor acht profheten die sy in de capelle gemaeckt hebben welcke is geschiet met advise van de oude meesters wesende. , ... fl. 112»00»00.

Betaelt aen de selve beltsnyders het welcke hun geloft was soo verre sy het selve wel deden » 4»13» 4.

Betaelt voor sommighe consultacien soo van de pileiren te maecken ende van een model daer van, samen. . . . . » 4»13» 4.

1597 — 98. Betaelt voor verteirde costen met bywesen van sommighe aude meesters deur haer versoeck om consultacie daer voor te hauden wat personasien men soude setten, waer oock constenaers op vergart waren. . . . . » 4» 6» 2.

Betaelt aen Paludanus voor het afteyken van de personasien tot behoef om de pinasters te veullen daer nu de profeten in staen, ende syn werck niet tot effect en quam soo hebben hem betaelt.............................. » 1»00»00.

Betaelt aen Hantyck voor model van de pileiren(1).............................. » 1» 6» 8.

Betaelt aen Jacques Verplancken voor maecken van een stellinghe om stellen voor de patroonen.............................. » 1» 2» 6.

Verteirt als men de beltsnyders heeft beschonken doen sy haer werck volbrocht hadden » 2. 3» 3

Betaelt aen David Reaumanx (Remeeus) voor het stofferen (schilderen) van de profeten ende verghulden samen........................ » 12»00»00.

Betaelt aen Hans Nolle en David Remeaux voor het houden (kappen) ende stofferen van dichten staende in pedestal................ » 6»00»00.

It. 30 Augusti 1598 betaelt aen Robbert Nole beeldtsnyder over syne volle reste van de groote figuren.............................. » C. ffl.

De voorgemelde beelden, welke de tuinen van O.L.V. kapel versierden, waren verguld, en met profetiën voorgesteld, rakende de H. Maegd.(2)

(1) Dit woord is hier als eigen naem gebezigd. De antieksnyders worden vermeld in eenen akt van 1442, rakende de St. Lucas-gilde onzer stad. Zie *Geschiedkundige aenteekeningen aengaende de S.te Lucas-Gilde*, *enz.* door J. C. E. Van Ertborn, bl. 7.

C. Kiliaen, in zyn *Etymologicum Teutonicæ Linguæ* verklaert het woord *antyck* door *antiquo opere et summa arte factus*. Amsterodami, M. D. VIC. XX. (1614) p. 693. Medegedeeld door den heer Th. Van Lerius.

(2) Zie dezelve by F. Sweertsius, *Monumenta Sepulcralia, etc. p.* 79.

Vier van deze beelden, met eenen dier tuinen en de koperen pilaren van denzelven, werden in 1798, aen zekeren Jacobs, ten pryze van 188 guldens brab. cour. verkocht. Adnet kocht de vier anderen, met den tweeden tuin en des zelfs koperen pilaren voor 187 guldens brab. cour.

De verkoopings-akt luidt: (1)

N.° 66. « première balustrade avec pilliers (estim. 70. ₶.)
» en cuivre et quatre figures représentant des prophètes
» adjugés pour cent quatre vingt huit florins à Jacobs.»

N.° 67 « deux idem avec idem (estim. 70. ₶) adjugés pour
» cent quatre vingt sept florins au c.^en^ Adnet. »

De zelve kunstmeesters hebben, naer luide der volgende rekening, de hoogzael van O. L. V. kapel uitgevoerd :

1604 — 05. Item betaelt aen Robert Nole beeltsnyder voor het teekenen van een patroon voor het nieuw ocxsael van de capelle.......	3» 6» 8
1616. It. bet. aen Robert ende Jan de Nole steenhouwers voor het aenbesteet ocksael ende haer in drye reysen op rekeninge gegeven 2000 guldens als per haere quittancie is blyckende..	2000 guld.
It. aen meester Adriaen orgelstelder voor 1/2 jaer salaris en hem doen afgedanckt, compt...	12 guld. 10 st.
1617. Betaelt aen Robert ende Jan de Nole gebroeders ende beeltsnyders voor het nieuw ocxael by hen geseth in de capelle ende aengenomen den 9 Julij 1615 voor 4100 guldenen	

(1) *Copia* mihi.

waerop zy heden hadden ontfangen anno 1616 de somme van 200. guld. Betaelt per reste ende voor de gepretendeerde naewercken door de dienende meesters ten by syne van onse confreers Gavarelle ende Jan de Ram geaccordeert ende gemodereert in alles op 60 guld:, de somme van 2160 guld: eens daer inne begrepen het drinckgelt aen henne gasten oft knegts toegezeght alsper quittantie compt guld: 2160.

1624. Den 13 7.bris betaelt aen Robert den beltsnyer voor twee pedestalen van swerten toetsteen met witte marmere taefels daer inne. 114 guld:

It. betaelt aen Robert den beltsnyer voor het maecken van de dry engelen met het stellen voor de ocxsael voor de voors. capelle met de dobbel figure van den sinten Michiel, samen bet.................................. 300 guld:

Deze hoogzael werd in 1798 verkocht aen zekeren Gobiert. De verkoopings-akt luidt: (1)

N.° « L'oxal avec la tribune en pierre blanc (sic) supporté » par quatre colonnes en marbre et dont l'ouvrage de dessus » est garni de petits pilliers en cuivre y compris la balustra- » de avec vingt quatre pilliers idem (estim. 160 flor.) ad- » jugés pour quatre cens vingt six florins à Gobiert. »

De gebroeders Robrecht en Hans de Nole, hebben in O. L. Vrouwe kerk sedert 1594 de volgende werken uitgevoerd.

(1) *Copia* mihi.

1594. Betaelt van wege den tresorier van de cathedrale kerk aen meester Robrecht N. beeldsnyer, van een Marien beeldt te snyden om boven die westdeure te setten, besteet voor XI ₶; item aen Davidt Remeeus van tselve te stofferen XXVI. s. VI d.; item aen Huybrecht Goes, cleynsteker, van den tabernakel daer t' selfde beeld in staet te vermaecken ende te repareren III ₶ XV s.; comt al tsamen... XIIII ₶ II s. VI d.

1595. It: betaelt aen meester Robrecht beltsnyer van het aensicht van ons lieven Vrouwen beelt en het kindeken te versnyden met het hout daer toe gedaen .... IIII ₶.

1605. In t' maecken van den oxale aen Robrecht ende Jan Nole voor diversche stucken cornisse pilasters. ende andersints tot huren huyse doen houwen ende polisten t' samen LXXVIII ₶ VII s. VI d.

Item met de selve noch overcomen van dat sy gemaect hebben de festoenen Engels troeynien op de 10 tafels van het inleggen rontsom met albast; en voor de 10 panden van albast ent draeyen van de baluysters als oock voor de 8 paer capiteelen ende basementen van albast op ende onder de marbere pilernen ende noch voor de 4 doorluchtige panden van albast boven de nitsen ende voor ciraet op de twee pilasters, tsamen overcomen voor 800 guld.......... II^{c} ₶.

It: de selve voor het fatsoen van de dry albaster beelden bedraegt ten naesten 550 guldens..................... I^{c} XXXIII ₶ X s.

Item noch voor diverschen scheep ende wage vrachten ende aen polysteren ende naewerck . XXVI ℔ XI s.

It: betaelt aen Jan Nole voor het steken van den ocsale voor syn dachueren tot XII st. VI d. dachs tot XXX dagen . . . . XXI ℔ V s.

1606. Item betaelt aen Robert Nole op rekeninghe van vyf albasten beelden voor den oxael die men aenbesteet hadden met den steen voor de somme van 1800 gulden ende noch tien albaste Engelen oock liggende in den oxael, die men aenbesteet hadde t' samen met den steen voor 300 guldens, bedragende te samen 2100 gulden, waerop betaelt de somme van 1800 gulden. . . . . IIII^c L ℔.

1606. Na dat de kerk het crucifix verkocht had welk op de oude hoogzael gestaen had, voor de somme van IX ℔, wird de nieuwe hoogzael aenbesteed aen de gebroeders Nole, en gaf aenleiding tot de volgende uitgaven:

It: betaelt voor den balck ende vyf groote eycke blocken om de beelden te maecken van het crucifix XXIII ℔ vlemsch faciunt . . . XXXIIII ℔. X s.

It: van den balck, daer t'cruys op sal comen, te becleeden, soo van het snyen draeyen schoreren maecken ende stellen t' samen betaelt. LXXXI ℔ V s.

1607. Item betaelt van de vrachte van het cruys in de kercke te brengen V g. 10 st. . . . XXVII sc: VI d.

It: betaelt aen Robrecht ende Hans de Nole van de dry houte beelden te snyen . . . . II^c XXV ℔.

It: betaelt meester Olivier van de pedestalen met de lysten aent crucifix te maecken . . . . XXII ₰ X sc.

It : betaelt aen Robert ende Hans de Nole in volle betalinghe van den oxale ende het crucifix volgende de specificatie hiermede overgegeven . . . . Ic LXXVIII ₰ VII s: VI d.

Item betaelt aen de Vrouwen Broeders XXV guldens om te repareren de schade by hen aldaer geleden door het groot gewicht van de blocken daer de beelden van het crucifix af gemaeckt syn . . . . VI ₰ V s.

Deze hoogzael werd in 1798 verkocht aen Adnet.

De verkoopings-akt luidt : (1)

N.° 122 « La tribune en marbre noir et gris, une figure » au milieu en face de l'autel, sept idem du coté de la neéf » (sic) de l'église supportée par seize pilliers de marbre gris, » et d'autres ouvrages et portes dépendants adjugés pour » trois cens florins au c.en Adnet. »

N.° 65. « Quatre soufflets avec les supports en bon état » (estim. 8 flor.) adjugés pour cinq florins à Gobiert. »

1610. Ontfangen van meester Robert Nole, als deken van de schilders in het jaer 1609, etc.

1610. Item betaelt aen meester Robert Nole negen guldens voor het versetten van de tombe Reverendissimi Torrentii om den Bisschops stoel te beter plaetse te geven . . . . II ₰ V sch.

(1) *Copia* mihi.

(20 Juny 1614, ontfangen door Franchoys Heyr voor den quden bisschopsstoel ter vrydachsmarckt vercocht .... 3 guld. 14 st.

1614. Toen men het portael weder opbouwde aen de noortsyde.

Item betaelt Robert de Nole over avennessteen .... 74 guldens.

Item aen Robert ende Jan de Nole, beeldsnyders, over avennessteen gelevert, lelien ende twee beelden wesende de boodschap van onser liever Vrouwe, gestelt op den gevel aen de noortsyde, volgende de specificatien by accoordt ende consideratie in de quitantie verhaelt, bet. 150 guld.

It: aen Robert de Nole, van de ciraten te repareren met een nieuwe groote bloem ende twee roosen van avennessteen gemaeckt aen voornoemde portael .... 64 guld.

It: Betaelt aen Robert de Nole ende Jan de Nole, beeldsnyders, de somme van 400 guldens over den accorde, by mynheer den tresorier ende kerckmeesters met hun lieden aengegaen, rakende het opmaecken van het portael noortwaerts.............................. 400 guld.

1615. Toen men den gevel en het portael aen de suytsyde wederopbouwde.

It: betaelt Robert de Nole, beeltsnyder over het maecken van dry figuren, te weten onse lieve Vrouwe, (1) St. Peeter ende St. Pauwel staende in den voorseyden gevel........... 150 guld.

(1) De Voetzuil van dit beeld bestaet nog aen den ingang der zuidzyde. De Engelhoofden met welke dezelve versierd is, hebben veel geleden.

Medegedeeld door den heer TH. VAN LERIUS.

It: van den voorseyden gevel ende portael te ordineren ende te dirigeren is van de fabrieke wegen gegunt voor eene vereeringe aen Robert ende Jan de Nole beeldsnyders............ 250 guld.

(15 Aug.ˢ 1616 is aen mynheer Beyerlinck overgelaten voor 18 guldens het onse lieve Vrouwen beeld 't welck gestaen had in t' oud portael aen de suydzyde.)

1618. Toen men de kerck rondom reparatien toebracht.

Item betaelt Robert de Nole, voor 108 voeten bentom steen (steen van Bentheim) dwelcke steen gebruyckt is tot reparatie van de freyten ende venstrieren aen de suytsyde.......... 70 guld. 13 st.

Item noch 181 1/4 voet Bentomsteen tot reparatie als voren....................... 117 guld. 16 st.

It: betaelt Jan de Nole, beeldsnyder over een Marie beeldt mette pedestael gestelt int portael aen de westsyde, by accoordt (1)..... 108 guld.

It: David Remeeus, vant voorseyde beeldt drymael te lootwitten.................... 7 guld.

In 16. . . namen de twee gebroeders aen het maken van *eenen Christus liggende beneden het heilig kruis,* voor het broederschap diens Naems, ter waerde van 600 guldens; maer de voornaemste begiftiger, de Eerw. heer Petrus Van der Heyden, kapellaen des broederschaps, stierf weinigen tyd na de aenbesteding, en er is twyfel of dit werk is uitgevoerd geworden.

(1) Hier van bestaet nog de voetzuil.

Den 27 April 1606 hebben Robrecht en Jan de Nole het maken van eenen nieuwen altaer in de kapel des H. Sacraments aengenomen voor de somme van 8000 guldens. De eerste steen daervan werd gelegd den 20 Augusti 1610.

Wy lezen in den « Resolutie boeck der Confrerie van het H. Sacrament in de Cathedrale kercke van O. L. Vrouwe tot Antwerpen » den volgenden akt van overeenkomst tusschen de heeren Kapelmeesters en voormelde beeldhouwers:

Op heden den seven en twintighsten dag der maend van Aprille int jaer ons heeren duysent sesse hondert en sesse syn voor my Peeteren Smit geseyt Fabry openbaren notaris by den Rade van Brabant geadmitteert, t' Antwerpen residerende ende ten by syne van den getuygen ondergenoemt gecompareert in persoone Gillis Van den Bossche, Jeronimus Verdussen, M.r Engelbert De Vriese ende Jan Poortere, alle viere teghenwoordelyck dienende Meesters ende Proviseurs van de cappellen van den hoochweerdighen heyligen Sacramente staende in onser liever Vrouwen kercke deser stadt van Antwerpen soo in heure naemen als oock voore ende in den naeme van de toecomende Meesters ende Proviseurs van de voors. capelle ende deselve vier dienende Meesters oock met consentie ende authorisatie van de voorgaende Oude Meesters die daer toe syn geroepen ende versaemt, ter eenre, ende Robert ende Jan de Nolle, gebroeders ende beeldsnyders woonende in dese stadt van Antwerpen, ter andere syden, ende de voors. compãnten hebben geseght ende verclaert, dat omme te maecken ende op te rechten ter eere Godts ende van hooghweerdighen heyligen Sacramente eenen nieuwen aultaer volgen secker modelle die getoont is, soo wel der dienende als Oude Meesters ende de

voors. beeldsnyders, sy onderlinge ende met malcanderen syn overcomen, ende hebben geaccordeert in der formen ende manieren ende met voorwaerden ende conditien hier van verclaert in den eersten dat de voors.e Robert ende Jan de Nole hebben aengenomen ende geloven te maecken, ende op te rechten ende te stellen op heuren eygen cost eenen nyeuwen aultaer in de capelle van den hooghweerdigen heyligen Sacramente met de seydeuren alles volgende de voors.e modelle, waer van de hoogdte sal wesen van beneden der aerden tot boven toe veertig voeten, ende breet twee en twintig voeten ende ter syden van den muer uytstaende acht of negen voeten welcken autaer sy selven moeten ende geloven volmaeckt te stellen ende op te rechten van datum van desen in dertig oft ten langsten ses en dertigh maenden, item dat allen den swerten steen dienende totter voors.e aultaer sal wesen goeden ende oprechten toetsteen ende alle dat wit moet wesen sal gemaeckt worden van oprechten engelschen albaster ende alt gene hem root is vertoonende sal wesen van oprecht marmer steen ende datte alles soo wel gemaeckt, gesneden, gehouwen ende gepolystert soo de voors. beeldsnyders daer van eere selen willen hebben. Item oft gebeurde d'welck hopen neen, dat imandt van de voors. twee meesters Robert ofte Jan de Nole quame aflyvig te worden al eer den voors. autaer soude volmaeckt ende gestelt wesen, soo sal in sulcken gevalle den langhslevenden van hun beyden t'sy Robert ofte Jan den voors. aultaer opmaecken ende stellen op synen cost als vore waer toe den voors. langhstlevenden van hun beyden hem van nyens oock verbindt mits desen item oft geschiede ende den wille Godts waere dat de voors.e twee meesters Robert ende Jan de Nole beyde quamen aflyvigh te worden aleer den voors. aultaer volmaeckt ende gestelt soude wesen,

soo sal in sulcken gevalle het werck datter alsdan gemaeckt sal wesen, getaxeert ende gepriseert worden, by meesters ende beeldsnyders hun des verstaende welck gemaeckt werck ende oock allen den steen dier beraeden sal worden te dienen ende te behooren tot het werck van den voors. aultaer ten tyde van d'aflyvigheyt van den langhstlevenden van de voors.[e] twee meesters selen als dan aenveert worden by de als dan dienende Meesters ende Proviseurs van der voors. capellen ende gelooven de voors. nu dienende Meesters ende Proviseurs van der voors. capellen ende geloven de voors. dienende Meesters ende Proviseurs in namen als voren ende met consent ende authorisatie van de Oude ende voorgaende Meesters dat alle t' selve gemaeckt werck ende oock allen den steen geestimeert ende gepriseert synde by mannen ende meesters hun des verstaende, sal betaelt worden ende dat sy selen betaelen aen de erfgenamen van den voors. Robert ende Jan de Nole de weerde ende den prys van alle t' selve ende dat van het innecomen en alemoesen van de voors. capelle sonder daer voor te molesteren noch t' selve te heyschen aen die alsdan dienende oft oock aenecomende Meesters, noch oock aen eenige afgegane Meesters ende willen ende ordonneren by expresse de voors. Robert ende Jan de Nole ende langhstlevende van hun beyden in den gevalle als vore dat heure erfgenaemen hun te vreden selen houden met het incomen van der voors. capelle datter jaerlyckx overschieten sal, boven de ordinarische costen van der voors. capelle ende dat soo lange tot sy betaelt ende voldaen selen wesen, soo van het gemaeckt werck als van den steen dienende totter voors. aultaers, item de vors. m.[rs] Robert ende Jan de Nole int oprechten van den voors. aultaers, selen de stellinghe stellen ende afbreken op heuren eygen cost ende daer toe doen de materialen van hout ende bert daer toevan noode

wesende, item aengaende allen de belden figuren pedestalen ende andere dingen die op den aultaer selen gestelt worden, selen wesen van de dickte, hooghde ende breede ende lenghde als hier na volght, de pedestalen van den aultaer steen of tot aen de lyste van de schilderyen, selen dry voeten hooge syn, de vier grootste pilaeren met basementen ende cappetelle selen hooge syn elf voeten ende een half die arcketraef ende cornis selen hooge syn twee voeten en half, de vier pilairen die op den cornis comen, selen hooge syn met capeteelen ende basementen seven voeten ende een halff, de tweede arcketraef, fries ende cornis selen hooge syn eenen voet ende dry quart van eenen voet; het tabernakel metten Pelicaen sal hooghe syn thien voeten ende doorluchtigh, de belden van sint Peter ende Pauwels selen even hooge syn, sesse voeten ende den Christus een weynigh meer die gemaeckt sal worden, met een schaep op den hals ende sommige figuren van schaepen, die naer den Christus selen opwaerts sien, de vier Evangelisten elck eene van dien selen vyf voeten hooge syn Moyses ende Melchisedech oft sulcke twee ander beelden als by advys van den Eerw[sten] heere Bisschop en Meesters van der capelle goedtmaecken sal, elck eenen van dien selen vier voeten hooge syn de beelden staende ende den tabernakel selen oock ontrent dry voeten hooge syn oft naer den heysch van het werck ende selen alle de selve beelden, pedestalen ende andere dingen hebben de dickte naer advenant den heysch van het werck ende wanneer de voors. meesters Robert ende Jan de Nole gereet selen wesen om den nieuwen aultaer te stellen soo selen die alsdan dienende Meesters van der voors. capellen den autaer die nu ter tijdt staet in de voors. cappellen doen afbreken ende alle de materiaelen van desen sullen blyven tot behoeve ende profyte van de voors. capelle sonder

dat de voors. gebroeders de Nole daervan eenig genot ofte baete selen hebben, ende den voors. nyeuwen aultaer opgemaeckt synde, soo dat behoirt, soo geloven ende verbinden hen de voors. vier Dienende Meesters voor hun ende de Aencomende Meesters met consente ende authorisatie van de Oude Meesters te betaelene aen de voors. Robert ende Jan de Nole de somme van acht duysend carolus gulden eens tot twintig stuyvers den gulden gerekent; de welcke selen betaelt worden, sonder cost ofte last van eenige Dienende oft Aencomende Meesters, in der formen ende manieren als volght, te wetene dat de voors. Robert ende Jan de Nole selen hebben ende genieten jaerelyckx het incomen ende den offer die de voors.e capelle jaerelyckx sal veroveren boven de ordinarisse costen van wasch ende lichten salaris ende andere noodelycke daegelyxe oncosten die de capelle ende Meesters der selver syn doende ende behoeven tot onderhout van den dienst Godts met gelofte dat de dienende Meesters nu synde ende by tyden wesende geen extra ordinaris werck selen doen oft laten maecken tot dienste van de voors. capelle soo lange ende tot tydt toe de voors. acht duysent guldens voldaen ende betaelt selen wesen, ende dat de voers. tweegebroeders ofte den ghene diein leven syn sal, den voers. offer oft incomingen jaerelyckx selen trecken ten tyde van den keuse van de nieuwe Meesters ende dat soo lange tot dat sy ten vollen voldaen ende betaelt selen wesen, ende hebben gelooft ende geloven mits desen de voors. Robert ende Jan de Nole ende elck heurer dat sy ter causen van de voors. betaelinge van acht duysend guldens oft van eenig deel van dien die nu Dienende oft oock de Toecomende oft Oude M.rs nyet en selen heyschen, aenspreken noch molesteren noch doen heyschen, molesteren oft aenspreken in eygene naeme, want sy mette

conditien als boven aenveert hebben ende aenveerden mits desen den nieuwen aultaer te maecken ende om daervan betaelt te worden van het overschot van den offer ende inne comen als vore verhaelt. Staet wel verstaende ende is geconditioneert dat de voors.^{e} aennemers ongebonden selen syn in het leveren oft becostigen van alle yser, loot, kalck ende careelsteenen die tot het opmaecken van den nyeuwen autaer behoeven sullen noch in het bewercken van dien; maer is alt' selve blyvende ten voors.^{e} capelle laste, des selen de penn: daer toe behoevende uyten voors. oneven den offer ende innecomen getrocken mogen worden by preferen voir de voorg. aennemers verbindende voorgen: gebroeders aennemers voir het voldoen ende volcomen van tgene sy boven hebben geloeft hen selven ende alle hunne goeden tegenwoordige ende toecomende al tergoeden trouwen ende sonder argelist. Aldus gedaen ende byde voorgen. partyen bekent ende onderteeckent t' Ant.^{en} ten bysyne van heere ende m.^{r} Gielise Gerardi out Borgerm.^{re} ende tegenwoordelick Schepene deser stadt ende mede ten by syn van Jan Baptista Vriendts, Jan Moerentorf, Augustyn Nys Oude Meesters ende Regeerders van der voors. capelle dese mede onderteeckent hebbende t' Antwerpen den seven en twintighsten dag van April anno XVI^{c} ende sesse voors: Was onderteeckent Gielis Van den Bossche, Hieronimus Verdussen, Engelbert De Vriese, Jan De Poortere, Robbert de Nole, Jan de Nole, Jan Baptista Vriendts als Oude Meesters Jean Moerentorf als Oud Meester Augustyn Nys als Oud Meester ende onder stont gescreven ten by syn van my Nots. voirg. daertoe versocht. P. Fabry No^{rius} pub^{cus} admiss. ende daer onder stont gescreve aldus: accordeert met doriginale onderscreve ende onderteeckent als vore, ende was onderteeckent. P. Fabry — N^{rius} pub^{cus} admiss.

Geaccordeert metten autentiecq^e copien by my nots nagen. oirconde etc. N^s Leys alias van Loemele notarius admissus.

2. Art.

Getrokken uyt den liggere van de gulde van den heyligen Sacrament in onser L. Vrouwe kerck, gebonden in parquement ende begonst....

DEBET.

Robert ende Jan de Nole deb.^t adj[1] XXX Augusty 1606 voir soo veele in contant aen heur lieder betaelt op de beneffen staende p^tye p: m.^r Gillis Van den Bossche en Jeronimus Verdussen de somme van.............gl.	687»10»02.
Ditto adj 7 Augusto 1607 bet. in contanti p. m.^r Engelbert De Vriese ende Jan De Poorter de somme van. . . . . ,. . . . . gl.	325»00»03.
Ditto adj 11 Augusto 1608 bet. in contanti p. Jan Ripet ende Peter Verbiest de somme van.............................gl.	435»15»02.
....	
....	
Ditto adj 20 Augusto 1609 betaelt in contanti p. Jan De Lichte ende Plps Eemsen de somme van . . . . gl.	608»14»03.

3. Art.

Rekeningen der gulden des hoogweerdighen liever Vrouwen kercke t'Antwerpen, den sesten Augusti anno sesthien hondert ses. [2]

(1) Doorgaens *ady*.
(2) Uit het Archief van O. L. V. kerk.

Credit.

Robert ende Jan de Nole cred.[t] ady. 26 April 1606 aen de capelle van den hooghweerdighen heyligen Sacramente tonser liever Vrouwe alhier t'Ant.[en] overmits als doen met haer lieden een accoord aengegaen volgens het contract daeraf synde waer van de copye staet int beginsel van desen boeck met alle de conditien daer van ondersproken tot bouwinge ende opmaeckinge van den nyeuwen aultaer waervan den eersten steen eerst geleyt is den XX[en] Augusto 1610 dienende als doen voor meesters der voorsc. capelle Jan Van den Broeck, Antoni Behagel, Jan Scholten, Jan Moerentorf, als breeder gespecificeert in haer lieder rekeninge in desen boeck op fol. 113, alsoo dat de voors. Robert ende Jan de Nole syn geaccordeert te hebben voor den 3 Martij 1610 bet. in cotanti gl. 200»00»00.

Debet.

Dito Jan Van Honssem en̄ Francois Coene noch in contanti betaelt den . . . , . . Augusto 1610 de soē van . . . . gl. 375»18» 3/4.

gl. 775»18»03.

Ditto deb.[t] ady 18 Augusto 1611 voor soo veele in contanti getelt p. Jan Van den Broeck en Antoni Behagel de somme van . . . . gl. 661»14»00.

Ady. 9.[a] Augusto 1612 betaelt in contant aen Robert ende Jan de Nole by Jan Scholten en Jan Moerentorf de somme van . . . . gl. 650»03»03.

Ady 5 Augusti 1613 betaelt in contant aen

Robrecht ende Jan de Nole by Adriaen Haeck ende Gillis Moens de somme van....... gl. 743»12»01.

1614. Ady Augusto betaelt in contant aen Robert ende Hans de Nole by Guill. Van Aelst en Peter Verschueren de somme van 629 gul. 18 1/4 naer luydt hun liede quittant. in teynde onser reken......................... gl. 629»18»01.

gl. 5518»05»06.

Het opmaecken van den selvigen aultaer de somme van.........................gl. 8000»00»00.

Op de voorwaerde ende conditien int beginne des boeckx gestelt daer na verandert hebbende een partye van het eerste project,)syn geaccordeert mits advoy ende consent van alle de meesters om het werck te bequamer te maecken boven het eerst accord te hebben de somme van... gl. 200»00»00.

8200»00»00.

Debet.

1615 pri[a] Sept. den selven betaelt gul. 1900 ende al mede voldaen volgende de quitan. hier na f.° 47 verso dese.. ....gl. 2681»14»06.

8200»00»00.

Wy lezen nog in gemelden « Resolutie boeck » het volgende:

4. Art.

« Op heden den sesden dagh der maendt Augusti in het jaer ons Heeren duysent sesse hondert ende vyfthiene com-

pareerden voir my Jan Waerbeke openbaer Notaris by den Rade van Brabant geadmitteert residerend t'Ant.en ende de getuygen naergenoempt, Bernard Mennens ende Cornelis Schut, beyde dienende Meesters van de gulde van den heyligen Sacramente in onser liever Vrouwen kerck bynaem deser stadt ter eenre ende Mr Robert de Nole soo voor hem selven als in den naem hier inne vervangen, ende hem sterck maeckende voor Jan de Nole syn broedere ter andere syden, ende bekenden ende verclaerden onderlinge ter beyden syden overcomen ende geaccordeert te syn in deser manieren, te wetene, als dat de voirs. comparanten van de eerste partyen beloeft hebben ende geloven mits desen den voirs. Mr Robert de Nole ende synen broedere te indempneren aengaende alsulcken fauten, ofter eenigewaren als souden mogen geallegueert worden te syn in tmaecken ende stellen van den aultaere van den heyligen Sacramente in de capelle in onser liever Vrouwen kercke alhier sonder dat die meesters van de voirs. capelle nu synde oft die by tyde souden mogen wesen, tot last van den voirs. De Nole namaels daer van niet souden mogen quereleren oft pretenderen tware onder pretext dat het selve werck contrarie soude worden gejudiseert gemaeckt te syne dan het contract dat tusschen de Meesters van de voirs.e capelle ende de voirs. De Nole dyen aengaende gemaeckt mag wesen, is mede brengende, als andersints ende dat sy lieden in geene verbeteringe oft herstellinge vant selve werck gehouden sullen syn ende sullen voorts de voirs. comparanten van de eerste partye aen den voirn. Robrecht ende Jan de Nole in gereede ende contante penningen uytreycken opleggen ende betaelen soo haest de voirs. Jan de Nole dat accoord sal hebben geaprobeert en herkent de so.e van 1900 gulden eens in voldoening ende volle betaelinge van allen t' gene de

selve Mrs Robert ende Jan de Nole alnoch souden mogen heysschen en weten te pretenderen tot laste van de voirs. capelle ter oorsake van tmaecken ende stellen van den voors.e aultaere als andersints waer mede mits de betaelinge van welcke voirs. somme van 1900 gulden eens de voirs. Mr Robert de Nole voir hem ende in den naeme van synen voirs. broedere aen de voors. comparanten van de eerste partye in hunnen eygenen naeme overgegeven ende gecedeert ende getransporteert heeft gelyck hy doet mits desen allen dactie ende recht dwelck hem ende den voirs. syn broedere eenigsints is toecomende ende competerende ende van nu afalnoch soude mogen hebben oft weten te heysschen ende te pretenderen tot laste van de voirs. capelle, ter sake van het maecken van den voirs. aultaer ende allent gene des daer ane dependeert uyt crachte van den voors. accorde in taenveerden van terigeren van den selven aultaer gemaeckt ende gepasseert daer toe by hem is refererende, als andersints, omme de selve actie te mogen intenteren, vervolgen, recouvreren daer ende tegens de gene ende soo hunnen raed gedraegen sal hem daer van maeckende vry meester ende constituerende in hun eygen sake, ten ware de heeren Hooft mannen ende Oude Meesters van de voirs. capelle dit accort beliefde tapproberen ende tachter volgen in welcken gevallen dit transport sal syn ende blyven tot profyte van de voirs. capelle. Dwelcke geschiede t'Antwerpen ter prtien van Mr Nicolaes Van Loemele ende Sr Guill. Van Haelst als getuygen hiertoe aensocht ende hebben de voirs. partyen de minute onderteeckent. Onder stont geschreven aldus : Toirconde der waerheyt van tgene voors. is, heb ick Notaris voorgenoemt myn gewoonlick hantteecken hier onder gestelt ende was onderteeckent

J. Waerbeke Nots.

Geaccordeert met den originelen by my Nots. nagen. toircond etc.

N.[s] Leys aliàs Van Loemele Notarius admissus.

5. Art.

« Op heden den eersten dag der maend septembris van den Jaere XVIe ende vyfthiene compareerde voor my Notaris voornd. de voors. Mr Jan de Nole ende hem voorgelesen hebbende het voors. accord ende transport ende allen het inhouden van dien soo veele t'selve hem met synen broeder aengaet, heeft gelaudeert, geapprobeert ende van synder syden vernieywt ende herkent soo hy doet mits desen het geheel inhoude van tselve accord, gelovende dinhouden van dien naer te comene ende tachtervolgen dwelck geschiede ter presentien van den voirs. Mr Nicolaes Van Loemele ende Jan Sebille als getuygen hier toe verzocht ende heeft den voors. comparant de minute onderteeckent. Onder stont aldus: Quod attestor ende onderteeckent

J. Waerbeke Nots.

Geaccordeert metter orginelen by my Nots. nagen. toircond etc.

N.[s] Leys aliàs Van Loemele Notarius admissus.

6. Art.

« Op heden den eersten dag der maend Septembris in den jaeren ons Heere duysent sesse hondert ende vyffthiene compareerden voor my Jan Waerbeke openbaeren Notaris by den Rade van Brabant geadmitteert residerend tAntwerpen ende den getuygen nagenoemt Mrs Robrecht ende Jan de Nole my Notario wel bebent synde; ende bekenden ontfan-

gen te hebben uyt handen van Bernaerd Mennens ende Cornelis Schut jegenwoordig dienende M.[rs] van de capelle van den heyligen Sacramente in onser liever Vrouwen kercke alhier de somme van negenthien hondert guldens eens volgen. den accorde op den sesten Augusti nu lestleden tusschen de voors. Capelmeesters ende de voirs. comparanten gemaeckt ende gepasseert voir my Notaris voorgen. ende sekere getuygen daer mede de voirs. comparanten mits de comptante betaelinge der selver penningen hem hebben laeten contenteren ende mits desen houden voir betaelt ende voldaen van allen tgene hem tot laste van de selve capelle eenigsints is toecomende ende competerende als reste voir de directie ende het maecken van den aultaer bekent ende gepasseert voir den Nots. M[re] Peteren Fabry ende sekere getuygen daer toe sy hun refereren scheldende sy comparanten oversulckx quyte mits desen aen de voirs. Cappelmeesters hunne goeden ende nacomelingen ende alle anderen des quittantie behoevende van allen tgene sy comparanten tot laste van de selve capelle tot nu toe eenigsints hebben oft weten te pretenderen, gelovende in goeden trouwen dat sy hier boven daer van nyet meer en sullen worden aengesproken noch gemolesteert in rechte noch daer buyten in geene manieren gelovende sy voirts comparanten dat sy lieden soo lange eenige van hun beyde leven sal alle jaeren twee maels ten tyde alst by de dienende Meesters versocht sal worden den voors. aultaer al ende wel sullen doen schoon maecken ende cuysschen ende t gene int cuysschen gebroken soude mogen worden, dat sy comparanten tselve sonder der voirs. capelle cost oft last sullen hermaecken beteren ende remedieren naer behoiren verbindende daer vore hem selven en alle hunne goeden present ende toecomende. Dwelck geschiede tAntwerpen ter pn.[tien] van M. Nicolaes

Van Loemele ende Alexander Vinck als getuygen hier toe versocht ende hebben de voirs. comparanten de minute onder teeckent. Onder stont t oirconde der waerheyt hebbe myn gewoonlick handteecken hier onder gestelt ende was onderteeckent

J. Waerbeke Nots.

Geaccordeert metten originelen by my Not.is nagen. toircond etc.

N.s Leys alias Van Loemele Notarius admissus.

De altaer van het H. Sacrament werd in 1742 —45 afgebroken, verkocht, en vervangen door eenen nieuwen altaer vervaerdigd door Don Juan Pedro Van Baursheit, bouwmeester en beeldhouwer.(1) Dezelve was in 1755 voltoeid. Bezyden dezen altaer bevouden zich de beelden van *Melchisedech* en *Aaron*, door Joseph Gillis in marmer gebyteld ten jare 1759.

Het tabernakel van den altaer, versierd met *vier* biddende Engelen, was het werk van Hendrik Frans Verbruggen, het verbeeldde de ark des Verbonds. De bas-relieven vertoonden: het middenste *de ontmoeting van Abraham en Melchisedech;*

(1) Joannes Petrus Van Baursheit, zoon van Mattheus en van Gertrudis Balckx, werd te Wurmerdorff, omtrent Bonn, geboren den 8 December 1669. Petrus Scheemaeckers, de ouden, was zyn leermeester. Van Baursheit trouwde te Antwerpen Maria Catharina Boets, dochter van eenen koopman in schilderyen, en werd in 1709 onderwardyn der Munte. Er zyn van hem nog vele werken in wezen, vooral in de voormalige kerk der PP. Jesuiten en Predikheeren. Het Musæum bezit van hem het borstbeeld van Philippus V, koning van Spanje, volgens natuer gebyteld in 1700, en afkomstig van het Stadhuis.

Van Baursheit overleed den 10 Mei 1728, en werd begraven in St. Walburgis kerk. S'meesters grooten zerk had tot eenig opschrift zynen naem:

Van Baursheit.

Medegedeeld door de heeren P. Moons-Van der Straelen, en Th. Van Lerius.— Zie ook *Notice sur le Catal. du Musée d'Anvers*, p. 80.

aen de eene zyde was voorgesteld : *Elias in de woestein door den Engel gespyzigd;* aen de andere *Moyses met de tafels der Wet, en de roede, het Manna doende regenen.* Het middenstuk was gedreven in koper , en te Brussel door zekeren De Potter in 't vuer verguld. Picavet heeft de twee andere basrelieven gedreven en verguld. Sedert de heropening van O. L. V. kerk, is de kapel er weder in bezit van gekomen ; tydens het herplaetsen, heeft men twee van de Engelen boven het zelven afgenomen, en dezen aen eenen troon gebezigd.(1)

De witte marmeren Communiebank , by den altaer, was het werk van Ambrosius Gallé, voor wat de Engeltjes die dezelve versierden en wat de deuren aenging. Willem Slavon, weinig ervaren beeldhouwer, had het overig uitgevoerd. Juff. Catharina Van Heurck, geestelyke dochter, overleden den 22 December 1733, had 6000 guldens nagelaten tot het uitvoeren dezer communiebank, met besprek dat haer portret op de zelve zou uitgehouwen worden.(2)

Voorgemelde altaer werd in 1798 met de toebehoorten verkocht. De verkoopings-akt luidt: (3)

N.° 23. « Le grand autel en marbre blanc et noir avec
» quatre colonnes idem rayé au milieu du quel se trouve
» un ciel en plâtre doré, avec les figures et Anges envi-
» ronnans et autres dépendances adjugés pour quatre cens
» quarante florins les 3 lots.

N.° 24. « La table du dit autel avec deux pièces en mar-
» bre blanc et le tabernacle en fer garni de cuivre, avec

(1) Zulke verminkingen, die men doorgaens veranderingen heet, zyn gansch af te keuren; veranderingen zyn zelden verbeteringen.

(2) Mededed. door den heer Th. Van Lerius.

(3) *Copia* mihi.

» les marche-pieds du même autel adjugés pour compris et
» vendu avec le lot précédent. »

N.° 25. « Le banc de Communion en marbre blanc sculpté,
» y compris les marche-pieds adjugés pour vendu avec le
» 23.e lot. »

—

In de groote sacristy der Cathedrale kerk, voortyds de sacristy der Kanoniken, treft men eene albasten groep aen, voorstellende O. L. Vrouw, zittende, en voor haer het kindje Jesus, regtstaende op wolkjes. Onder Onzes Heeren voeten een Engelhoofd. Deze groep en dit Engelhoofd zyn het werk van Andries de Nole, den jongen.

De gemelde groep werd in 1798 van de verkooping vrygesproken en naer de Centrale School vervoerd, luidens den akt daer van bestaende :

N.° 81. « Treize tableaux tant pétits que grands repré-
» sentant différents abbés, et une figure de la Vierge avec
» l'enfant Jésus adjugés pour réserve. »

Gewaerdeerd 30 guld.

Tydens het Bestuer van den Prefekt d'Herbouville, werd de gemelde groep aen O. L. V. kerk wedergegeven.

De dertien *abbés* van welke in den gezegden akt melding gemaekt wordt, bestonden buiten twyfel ten deele uit de nogmaels door het Musæum behouden portretten der Bisschoppen, namelyk, Joannes Miræus, door Otho Vænius, Gaspar Nemius, en Aubertus Van den Eede, door Joannes Erasmus Quellyn, den jongen, geschilderd.

In de zelve sacristy ziet men een Engelhoofd met eene kartel op welke de letters J. N. R. J. boven het hoofd van den

gekruisten Zaligmaker geteekend staen. Dit is het werk van Jan en Robrecht de Nole. Het Christusbeeld, niet zeer oud, is, naer het schynt, van eene andere hand.(1)

De beeldhouwers de Nole hebben in de Jesuitenkerk, thans St. Carolus kerk, onderscheidene werken uitgevoerd. De beelden welke voortyds in den gevel der kerk stonden, namelyk de vier Evangelisten, en de Apostelen Petrus en Paulus, meer dan van levens-grootte en uit greesteen gewrocht, waren het werk van Robrecht de Nole, alsook het borstbeeld van St. Ignatius, uit zwarten marmer, en welks hoofd uit witten marmer gebyteld was. Andries de Nole, de jonge, is, voor wat de Engeltjes van den gevel aengaet, hieraen niet vreemd geweest, Dan, men wete dat Robrecht altyd met zynen broeder Jan, of met zynen neef, Andries, gewerkt heeft. (2)

(1) Medegedeeld door den heer TH. VAN LERIUS.— Met regt schryft Fr. Sweertius in zyne *Monumenta Sepulcralia etc.* p. 79, na eenige werken van Jan en Robrecht de Nole aengehaeld te hebben, deze regelen : « quibus et debemus... ferè quotquot habemus monumenta et marmorea ornamenta in hac æde sacra (sc: Cathedrali), reliquisque templis. »

(2) De tegenwoordige beelden van *St Petrus en Paulus*, welke in de twee beneden nissen van den gevel staen, versierden er vóór 1798, twee anderen, aen den ingang van den zoo gezegden *jesuiten-hof*. Beiden zyn zeer verdienstig, vooral St. Paulus. Andries de Nole, de jonge, heeft ze gebyteld. — Mededged. door de heeren TH. VAN LERIUS, en P. J. DE CUYPER.

Den 29 Juny 1818 heeft men gemelden gevel hersteld. De werken waren in November 1820 voltoeid; 't was alsdan dat deze beelden geplaetst werden, als ook een nieuw borstbeeld van de H.H. Ignatius, Mattheus en Marcus, door J. B. Van Hool, den ouden. De H.H. Lucas en Joannes, marmeren beelden welke andere Heiligen voorstellen, werden vreedaerdiglyk verminkt, bygewerkt, en in de boven nissen geheist. — Mededed. door den heer J. BAUCLERCQ.

De hedendaegsche herstelling heeft doen ontdekken dat deze gevel door den brand van 1718 merkelyk beschadigd is geweest.

Alle deze kunstbeelden werden door de fransche plunderaers met koorden ten gronde getrokken, alsook het zittende Mariabeeld met het kindeken Jesus dat in den gevel van de Sodaliteit stond.(1)

Het groot Mariabeeld met het Kindeken, in de kap van den gevel, kunstwerk van Robrecht de Nole, is ter plaetse aen stukken geslagen. Er werd ten dien einde een stoel met eene zware katrol tot die hoogte geheist. Een werkman met deze vernieling bezig zynde, is de koorde gebroken en de stoel is blyven staen op eenen van de twee Engelen zittende wederzyds het borstbeeld van St. Ignatius, zoo dat de werkman met veel moeite gered is geworden.(2)

Het blykt uit eenen akt van overeenkomst tusschen juff. Anna Sgrevens, de juffrouwen Maria, Anna en Christina Houtappel, met Robrecht en Andries de Nole, dat laetstgenoemden, Andries, de jonge, de marmeren beelden, ware kunstgewrochten, in O. L. V. kapel in de Jesuiten kerk gemaekt heeft, en dat Robrecht met hem de uitvoerder van andere sieraden geweest is.

Zie hier den akt van overeenkomst : (3)

« Op heden den derthienden dach van Meert A.° XVI°ende vyffendertich tsamen veraccordeert en de overeengecomen dEerbare jouff. Anna Sgrevens voor deene helfft jouff.en Maria, Anna ende Christina Houtappels, voor dander helfft, ter

(1) Dit beeld was het werk van eenen onbekenden meester.

(2) Medegedeeld door den heer J. Bauclercq.

(3) Medegedeeld door den heer P. Moons-Van der Straelen, wien ik myne hertelyke dankbaerheid betuig.

eender ende m.rs Robert, ende Andries Colyns de Nole ter andere syden. Te weten dat de voornoemde m.rs hebben aen genomen, ende aenveert te becleeden de capelle van Onse-Lieve Vrouwe, in de kercke der Societeyt Jesu alhier, conform de teeckening daer van gelevert, ende by Joannes Van Dam religieus des.r Societeyt Jesu onderteeckent. Oock soodanige marberen als hier onder gespicificeert daer toe te gebruycken, nemende de voornoemde m.rs tot hunnen last ende coste het breecken, stellen, loot, yser, calck, steen etc. Item hier en boven ses witte marbre figuren van Carrara, ses voeten hooge, oock rontsomme meesterlyck wtgevrocht te weten, Onse Lieve Vrouwe met het kindeken Jesus, St. Joseph, St. Joachim, St. Anna, St. Christina, St. Lucretia ofte Susanna. Ende dit voornoemde werck moet voldaen ende gestelt wesen binnen drije jaeren naer datum deses, ende de figueren sesse maenden daer naer, ofte in gebreke van dien, syn de m.rs van nu affte vreden dat men hun vier hondert guldens sal aftrecken, te weten van de eenen twintich duysent guldens te betalen in vyff termynen. 1. van nu aff seven duysent guldens 2. een jaer daer naer vier duysent g.s 3. een jaer hier naer andere 4000 gul. 4. een jaer daer naer 4000 guldens, ende de resterende twee duysent soo haest het voors. werck tot contentement sal gestelt wesen.

1. Alles dat in de teeckeninge gemerkt is mette letter A. sal wesen witte marber van Genua.
2. Dat geteeckent is letter B. swarten toetsteen.
3. Letter C. ranschen marber, ofte rooden jaspis.
4. Letter D. differenten jtaliaenschen marber, soo swart, en geel, groen wit, ofte soodanige soorten als men kan bekomen.

5. Letter E. alles dat tusschen de vensters sal moeten gehouden worden alderhande witten arduynsteen, eenige branckagien ofte loofwerck, als mede den booghe die omloopt.
6. Item de muere onder de vensters moet wtgehouden worden, ende in plaetse cartellen van aveijne steen wtgevrocht letter F.
7. De vier syden geteeckent A. D. ✠. moet op een manier ingeleyt worden.

Nota. Alle de voorscreve marbers moeten volcomentlyck gepolystert worden.

Aldus veraccordeert sonder arch, ofte list, datum als boven ende twee gescreve van eene teneur, ende by partyen onderteeckent in Antwerpen.

Onderteeckent

Anna Sgrevens.	Maria Houtappel.
Andries Collyns de Nole.	Anna Houtappel.
Robbert de Nole.	Christina Houtappel.

« Op den 15 der voors. maendt Meerte syn naerder veraccordeert de voors. partyen te weten dat op de voors. conditien ende voorwaerden de voors. m.rs Robert en Andries Colyns aengenomen hebben gelyck sy aennemen midts desen het werck soo ende gelyck hier vore breeder is gespicificeert voor de voors. somme van een twintich duysent gul. eens daer aff de paeijement, oft betalinge sullen gedaen worden inder voegen naervolgende, te wetene als nu contant de somme van seven duysent guldens eens, die den selven m.rs Robbert en

Andries Colyns bekenden midts desen ontfangen te hebben deen helft van voors. jo. Anna Sgrevens ende dander helft van voor. jo.ⁿ Houtappel, item een jaer naer dato deser dry duysent gul. item een jaer daer naer gelycke dry duysent guldens, item een jaer daer naer twee duysent guls. ende de resterende ses duysent guldens als de voors. ses witte marbre figuren volmaeckt sullen wesen, welcke figuren de voors. m.ʳ Andries Colyns gehouden sal syn gelyck hy gelooffde midts desen selver loffelyck te volmaecken, ende soo haest alsser eene volmaeckt sal wesen, sal hy van de voors. leste resterende ses duysent gul.ˢ ontfangen voor elcke volmaeckte figure een duysent guls. eens, ende de gene dyer by den selver m.ʳ Andries nyet volmaeckt en sullen worden ingevalle hy ondertusschen geraeckte te sterven oft by ander manquement (dwelck God verhoede) sal voor elcke gebrekene figure gecort worden de somme van duysent guldens eens. Tot versekerheyt en vol doeninge van allen dwelck hebben de voors. m.ʳˢ Robert en Andries Colyns etc. van hun een voor al ende als principael ende sonder divisie verbonden hun selven ende alle hunne goeden ruerende ende onruerende present ende toecomende, ende des t'oirconde deser by voors. partyen contractanten onderteeckent in Antwerpen den voors. 15ᵉⁿ Meert a.° XVI° ende vyf en dertich ten bywesen van my openbaeren notaris ondergn. dese mede thunnen versuecke geteeckent hebbende.

Was onderteeckent

Andries Collyns de Nole.
Anna Sgrevens.

Robbert de Nole.
Maria Houtappel.
Anna Houtappel.
Christina Houtappel.
Doppegieter, Nots.

Het O. L. V. beeld met het kindeken Jesus waervan in bovengemelden akt gesproken wordt, bevindt zich in eene nis ter regter zyde van den altaer in de kapel, en het St. Joseph's beeld ter linke. De H. Anna houdt een gebeeldhouwd tafereeltjen, op welk de allerheiligste Maegd met het Kindeken voorgesteld is, en staet binnen de kapel ter zuidzyde. Omtrent haer staet de H. Christina met het zweerd van martelie in de regte hand(1), en eene slang aen haren linken arm. Hier over de H. Susanna met den palmtak der overwinning; haer regte voet staet op byeengepakte rietjes en op eene brandende fakkel, en naestby den ingang der kapel, de H. Catharina van Alexandrië met eenen palmtak en het rad van haer martelie. Dit laetste beeld vervangt dit gene van den H. Joachim, vermeld in voorgezegde overeenkomst. Boven den altaer der kapel is een zittende God de Vader, omringd van Engelen. Dit beeld welk den wereldbol in de linke hand houdt, hief voortyds eene kroon boven het hoofd van O.L.V., ten Hemel varende, een altaer-stuk van P.P. Rubens. Thans heeft men de kroon en de woorden: *veni coronaberis* boven het hoofd, doen verdwynen. Ter zyde van den altaer, welke met gewronge en kunstiglyk uitgevoerde kolommen is versierd, staen binnenwaerts, in nissen, twee steenen beelden: regts de H. Petrus, met de sleutelen, en links de H. Paulus, met het zweerd, beide van meer dan natuerlyke grootte. Over den altaer aen beide zyden van de wonder schoone schildery, de *Besnydenis onzes Heeren*, een der meesterstukken van Cornelis Schut, ziet men twee marmeren basrelieven: regts het borstbeeld van Christus, en links dit van O. L. V. met een Engel-hoofd en andere sieraden verrykt.

(1) Van dit zweerd bestaet niets meer dan het gevest; men zou geerne het geheele hersteld zien worden.

Boven gemelde schildery ziet men het marmeren wapen der Houtappels, tusschen twee regtstaende steenen Engeltjes.

Het wapen van Anna Sgrevens, insgelyks uit marmer, bevindt zich in't midden van eenen halven cirkel, prachtiglyk versierd, welke boven den ingang van den altaer der kapel heerscht.

In deze kapel, voor den trap van den altaer, binnen de communiebank, leest men in koperen letters op eenen witten marmeren steen de namen der Stichters, welke onder den zelfden altaer begraven zyn :(1)

MONUMENTUM
D. GODEFRIDI HOUTAPPEL
DOMINI IN RANST
FUNDATORIS HUIUS SACELLI
ET PIIS. CONJUG. D. CORNELIÆ BOOT
FILIARUMQUE VIRGINUM
MARIÆ ANNÆ CHRISTINÆ LUCRETIÆ
ET COGNATÆ ANNÆ SGREVENS
A QUIBUS CONFUNDATUM ET ORNATUM
HOC DEIPARÆ SACELLUM
ET FUNDATUM IN HAC URBE
COLLEGIUM SOCIETATIS IESU.
RETRIBUERE DIGNARE DOMINE.

Al deze beeldhouwery, als ook degene van de marmeren communiebank(2), en de Éngelen van het zolderwerk, en ter zyde der ramen, zyn het werk van Andries de Nole, den jongen.

(1) Medegedeeld door den heer P. MOONS-VANDER STRAELEN.

(2) De deuren dezer communiebank zyn uitgehangen, en worden in de onderkerk bewaerd. Konden de zelve op hunne vorige plaets hersteld worden, dan ware ook geheel het werk onverminkt!

Van de zelfde hand zyn de schoone Engelhoofden, welke de schildery van Jan Lievens, voorstellende *O. L. Vrouw, St. Joseph, het kindeken Jesus, St. Jan, en Engelen* in een landschap, omringen, als ook het marmeren lystwerk van Cornelis Schut's tafereel, *O. L. V. Hemelvaert*

De zittende O. L. V. met het Kindeken, de twee zittende Engelen met palmtakken, ter zyde dezer groep, en de twee regtstaende Engelen, welke kroonkandelaren houden, allen met de groep den hoogen altaer der voormalige kerk van het Professie-huis der Societeit Jesu versierende, als ook de Engelen in de zoldering boven dezen altaer, zyn uitgevoerd door Andries de Nole, den jongen.

De hooge altaer, is volgens den kunstschilder Jacob De Wit, naer eene teekening van P. P. Rubens vervaerdigd. Rubens zou afzonderlyk de beelden welke boven den zelven voorkomen, geschilderd hebben, en zyne schildery zou bewaerd geweest zyn in 't begin der XVIIIe eeuw, te s'Gravenhage, by den kunstliefhebber Antonius De Groot, gazettier aldaer.(1)

De beeldhouwery der deuren ter zyde van gezegden hoogen altaer, is van de school der de Nole's. De Engelhoofden boven de nissen der marmeren beelden van de HH. Ignatius de Loyola, en Aloysius de Gonzaga, zyn door Andries de Nole, den jongen, gebyteld. Wat deze standbeelden aengaet, men weet dat de zelve, alsmede die gene van de HH. Franciscus de Borgia, en Franciscus Xaverius, welke omtrent den hoogen altaer bestaen, onder de meesterstukken van Artus Quellyn, den ouden, geteld worden.

(1) Medegedeeld door den heer Th. Van Lerius.

De heer P. Moons-vander Straelen bezit eene afgewerkte schets van het bovengedeelte des altaers, als ook van de groep der aldaer aenwezige beelden.

In gezegde kerk, treft men nog een gevleugeld Engelhoofd, in albast aen, welk den altaer van St. Joseph versiert. Deze altaer is eene weldadige gift van Nicolaes Rockox, den jongen, en was eertyds met eene *H.Familie* door P.P.Rubens, ander geschenk van den deftigen Burgermeester van Antwerpen, verrykt. De tegenwoordige schildery is er eene kopy van.(1)

Het familiewapen van den Gever praelde boven dezen altaer, zoo als Papebrochius verhaelt. Op den zelven bevonden zich eertyds twee beschadigde albasten figuertjes. De nog bestaende beeldhouwery van dezen altaer, is het werk van Andries de Nole, den jongen, en zeer waerschynlyk de altaer zelve.

In de bovenkerk, ziet men van Robrecht en Jan de Nole, de sieraden en zittende Engeltjes van den altaer ter regter zyde, eertyds aen den H. Stanislas Kostka toegewyd, en waer thans O.L.Vrouw van den Schapulier geëerd wordt. Verder in de nissen aldaer bestaende: regts *O. L. Vrouw met het kindeken Jesus*, links de *H. Anna en O. L. V.*, twee albasten groepjes, welke niet zonder verdiensten zyn.

De gemelde altaer heeft in deze eeuw veranderingen ondergaen. De gewronge en met snywerk versierde kolommen van den zelven zyn verre van die genen uit de kapel der familie Houtappel in kunst te evenaren. De nog bestaende *oude* beeldhouwery van St. Aloysius altaer, aen de regte zyde der bovenkerk is het werk van voorgemelde meesters. Deze altaer heeft even eens veranderingen ondergaen.

Gaen wy nu in de onderaerdsche kerk Daer, onder de

(1) Zie P. D. Papebrochius *Annales Antv.* T. IV. p. 423.

sacristy, achter de kapel van O. L. V. waervan wy hier boven spraken, en welke de familie Houtappel gesticht en zoo prachtiglyk versierd heeft, was de begraefplaets der gemelde familie.

Men treft daer nog een gedenkstuk aen, bestaende uit eene marmeren kartel, welke met het wapen der familie Boot en met Engelhoofden versierd is. Onder gezegd wapen leest men het volgende opschrift, welk er in onze dagen werd opgesteld :

D. O. M.
ET PIÆ
MEMORIÆ
D. GODEFRIDI
HOUTAPPEL
ET SUORUM.
R. I. P.

Andries de Nole, de jonge, heeft dit werk gebyteld.

De ingang tot deze onderaerdsche begraefplaets, is in voormelde kapel aen den kant van het Evangelie, zoo als het Papebrochius[1] verhaelt. Beneden bood zich voor eerst een altaer aen uit zwarten marmer, waerop een wit marmeren kruis, met Christi-beeld stond, en met het volgende opschrift, welk er nog te lezen is : MORTVI QVI IN CHRISTO SVNT[2], RESVRGENT PRIMI. 1. *Thessal.* IIII.

Naer den regten kant, nevens den trap in den muer, onder den altaer der gezegde kapel, zyn acht grafsteden, eertyds met witte marmeren sieraden, wapens en koperen platen

(1) *Ann. Antverp.* T. 4. p. 408 *et seq.*
(2) Papebrochius zegt: in *Domino.*

versierd. Er valt niet te twyfelen dat Andries de Nole, de jonge, de voormalige marmeren sieraden van deze grafsteden uitgevoerd hebbe.

Deze gedenkstukken werden door de fransche wandalen ten gronde geworpen en verbryzeld; het koper op de marmeren platen werd geroofd, en de opschriften zyn vernietigd geworden.

De grafsteden waren, volgens eenen opmerkzamen onderzoeker(1) in het volgende orde geschikt:

1.° Dit gene van Pater Carolus Scribanius, 2.° van Godefridus Houtappel, 3.° van Cornelia Boot. 4.° van Anna Sgrevens, 5.° van Maria Houtappel, 6.° van Anna Houtappel, 7.° van Christina Houtappel en 8.° van Lucretia Houtappel.

Zie hier de opschriften welke voortyds op deze grafsteden te lezen waren:(2)

D. O. M.

ÆTERNÆ MEMORIÆ
INCOMPARABILIS VIRI
R. P. CAROLI SCRIBANII S. J.
QUEM BRUXELLA MUNDO,
ANTVERPIA COELO DEDIT;
POSTQUAM
PONTIFICI MAX.
CÆSARI, REGIBUS, PRINCIPIBUS PLURIMIS
DOMI, FORISQUE CARUS,
HÆRETICIS STYLO TERRIBILIS,
BONIS OMNIBUS AMABILIS,

(1) Wyle de achtbare heer J. B. vander Straelen.— Zie ook *Ann. Antverp.* T. 4. p. 408 *et seq.*

(2) J. F. Foppens, *Bibliotheca Belgica*, T. I. p. 161.— *Le Grand Théatre Sacré de Brabant*, T. 2. I. P. p. 135 *et suiv.*

ANIMI MAGNITUDINE, CONSTANTIA,
JUDICIO, CONCILIO, LINGUARUM PERITIA,
RERUM USU
NULLI SECUNDUS,
EUROPAM TOTAM
FAMA SUI NOMINIS LUCULENTER IMPLESSET:
DISSIDIA NOBILIUM FAMILIARUM
MILLE CONTROVERSIARUM ARBITER,
PRIVATÆ PACIS VINDEX,
PUBLICÆ STUDIOSUS,
FELICITER COMPOSUISSET,
SOCIETATEM JESU IN BELGIO PER ANNOS
XXVIII. QUÀ PROVINCIALIS, QUÀ RECTOR
MIRE PROMOVISSET,
PRUDENTIA, MORUM GRAVITATE,
VITÆ INTEGRITATE,
RELIGIONE IN DEUM,
PIETATE IN PATRIAM CONSPICUUS
LAUDABILITER VIXIT ANNOS LXIX.
EX MERITO AMORIS, QUOD LICUIT,
OPTIMO PATRI SPIRITUALI
LACRIMABILE MORTIS ET RESURRECTIONIS
MONIMENTUM, DOMUS ET FAMILIA
HOUTAPPELIORUM PRÆTER VOTUM POSUIT
ANNO REPARATÆ SALUTIS M.DC.XXIX.
JUNII DIE XXIV.
BENE PRECARE MORTUO LECTOR,
BREVI MORITURE.

—

H. S. E.

D. GODEFRIDUS HOUTAPPEL

D. in Ranst

F. Jacobi jurisconsulti,

urbis huius ob suâ in eam merita

adversus Martinum Rossemium

decimum septimum Senatoris,

quod munus ipse suspicere, quam suscipere maluit,

sua se virtute negotiisque involvens.

vir antiquæ sinceritatis et fidei,

qua pupillorum domus mortuales septenas

religiosissime administravit,

pietatis affectu sacellum hoc Deiparæ

cum filiabus Virginibus, et nepte Anna Sgrevens

jacto primo lapide ædificavit.

quod hæ dein omni sacra supellectile instructum

marmoreum fecere.

Obiit anno salutis M.DC.XXVI. ætatis suæ LXXXIII.

die XIII. Januarii

parenti optimo

filiæ hoc honoris monumentum posuere.

vixit sine lite.

non intres in judicium cum servo tuo domine.

Ps. 142.

—

Onder de wapens van Houtappel en Boot.

H. S. E.

D. CORNELIA BOOT

CONIUX LECTISIMA

D. GODEFRIDI HOUTAPPEL,

CUI UNDECIM LIBEROS DEDIT,

QUA ANTVERPIÆ IN PATRIA, QUA VENETIIS,

QUA COLONIÆ PROGNATOS;

FILIOS QUINQUE, QUOS OMNES SIBI AC TERRIS ERIPI

ÆQUANIMIS TULIT;

FILIAS SEX, QUARUM QUATERNAS

MARIAM, ANNAM, CHRISTINAM, LUCRETIAM,

VIRGINES CASTAS MUNDO MORTUAS

LÆTA DEO OBTULIT.

QUIBUS IPSA FUIT, QUOD PAULA EUSTOCHIO,

QUOD JULIANA DEMETRIADI,

MATRONA PIENTISSIMA

IN SOCIETATEM JESU, JUXTA, AC PAUPERES

MATERNE BENEFICA:

MIGRAVIT ANNO DOMINI M.DC.XX. MATRIMONII XLIX.

ÆTATIS LXVII. DIE XVII. SEPTEMBRIS.

PARENTI OPTIME DE SE MERITÆ

FILIÆ VIRGINES HOC AMORIS MONUMENTUM POSS.

MATRI FILIARUM LÆTANTI

ÆTERNA GAUDIA TU COMPRECARE.

—

Domicella
ANNA SGREVENS
filia Adami Hasseleto oriundi.
et
Annæ Boot Antverpianæ,
Neapoli nata hic conditur;
quæ cognatæ suæ, Mariæ Houtappel,
morum suorum a teneris magistræ
etiam defuncta subiacere voluit,
cuius virtutes eximie expressit
pietate, modestia, largitate(1)
et crucis amore
vere virgo Deo devota
virginum sponso iuncta,
anno Christi M.DC.XXXVIII. ætat. LVIII.
die XVIII. Octobris
cognatæ et convictrici suavissimæ
Anna & Christina Houtappel
hoc velut sorori monumentum poss.
anno M.DC.XLIX.
bene precatus acclama Lector

O quam pulchra est casta generatio. Sap. 4.

—

(1) *Langanimitate.* Papebr. *op. cit.* p. 413.

Domicella
MARIA HOUTAPPEL
qua parte mori potuit, hic clauditur,
nata Antverpiæ
abdicato Coloniæ mundo muliebri,
virginitatis vexillum redux in Patriam intulit:
constanti vitæ tenore quasi regulam professa
omnibus admirationi fuit,
cilicia disciplinas aliasque austeritates
in extremum vitæ annum protraxit.
rara in publico, aut orans aut laborans
domi prope latuit
corde humilis, verbis gravis, animo excelsa;
sibi parca, aliis larga,
in Dei cultum, in Deiparæ honorem profusa,
status sui virginalis Jubileum,
anno Domini M.DC.XLVI. festo S. Ursulæ,
Sacro Eucharistico, novem choris musicis
exultabunda celebravit.
anno M.DC.XLIX. ætat. LXXIV. die XVIII.
Februarii
post probatam Deo gravibus morbis patientiam
ad jubilantium virginum choros transiit,
genuina S. Patris Ignatii filia:
sorores Anna & Christina
suæ velut in Christo genitrici
hoc doloris sui monumentum posuere.
tu defunctam piis votis
prosequere.

—

D. O. M.[1]

« Et piae memoriae Domicellae Annae Houtappel, quae inter IV Sorores, omnes devotas Deo virgines, secundo genita et ultimo defuncta, anno Domini M.DC.LXXIV. aetatis XCIII, ipso in coelum assumptae Virginis die; cuius honori sacellum hoc marmoreum cum suis ipsa struxerat et sola dotarat; acceptam a praemortuis hereditatem pietatis in Deum et munificentiae in Societatem Iesu, illam urbi ad exemplum hanc Domui huic et Collegio ad religiosum victum moriens reliquit. Oculis senio iam fractis, sed mente semper integra, clarius divina perspexit uti vixit, ad extremum usque Deo praesens et sibi: illo ut fruatur, precare. »

---

(1) *Ann. Antv.* T. 4. p. 412.

DOMICELLA
CHRISTINA JUSTINA HOUTAPPEL
ANNO M.D.LXXXV. NATA VENETIIS
IN OMEN FUTURÆ VIRTUTIS
PRIMAM APPELLATIONEM TRAXIT A CHRISTO,
CHRISTI DEIN SPONSA FUTURA,
CHRISTINÆ VIRG. MART. IMITATA PIETATEM,
RELICTUM SIBI A PIENTISS. PARENTIBUS AURUM
CONFLAVIT IN ALIMENTA PAUPERUM,
ORNATUM ECCLESIÆ HUIUS
ET
FUNDATIONEM COLLEGII ANTVERPIENSIS,
UNA CUM TRIBUS SORORIBUS ET COGNATA :
MIRABILIS ETIAM CUM CHRISTINA BELGICA
FORTITUDINE ANIMI IN DIUTURNA CORPORIS INFIRMITATE,
JUSTINÆ ALTERIUS, TUTELARIS SUÆ,
IN CONSEQUENDA VIRGINITATIS LAUREA
CONSTANS ÆMULATRIX.
TANDEM DIE XVIII. JANUARII, ANNO M.DC.LVII(1)
PLACIDISSIME, UT VIXERAT, DECESSIT,
JUBILÆO À DICATA DEO VIGINITATE PROXIMA.
ILLUD IN CÆLIS AGENTI PERENNE
HOC SOROR SUPERSTES
MONUMENTUM POSUIT

---

(1) Ætatis suœ LXXII. Papebr. l. c. p. 412.

DOMICELLA
LUCRETIA SUSANNA HOUTAPPEL
NATA COLONIÆ, HÌC REQUIESCIT,
COLUMBINÆ SIMPLICITATIS VIRGO
ADOLESCENTULA FLERE SOLITA DUM ORNARETUR.
JAM TUM MUNDUM PEROSA,
INSTRUCTA PROVIDÆ CHARITATIS OLEO,
ET PURISSIMÆ CASTITATIS LILIUM,
PRIMA SORORUM AD AGNI NUPTIAS
EX VOTO CONCESSIT,
ANNO M.DC.XXII. ÆTAT. XXXII. DIE
XXXI. OCTOB.
SORORES HOC AFFECTUS SUI MONUMENTUM POSS.
QUIBUS FACULTATES IPSA SUAS RELIQUIT,
DEO REDONANDAS
NE ABSQUE SE ÆDIFICARENT,(1)
ORNARUNT TEMPLUM DOMINI.
DIC AGEDUM VIATOR,
HÆC EST VIRGO SAPIENS,
ET UNA DE NUMERO PRUDENTUM,
EIQUE ÆTERNA VOVE.

In deze begraefplaets by de voorschreven grafsteden ligt de dienstmeid van de familie Houtappel, onder eenen blauwen zerk, waerop men het volgende opschrift las :

(1) *Fundarent.* Papebr. l. c. p. 411.

HIC IACET
ANNA MUNS[1]
COLONIENSIS
QUÆ IN DOMO HOUTAPPEL
PER ANNOS XLV. TAM SIN-
GULARI MODESTIA REVE
RENTIAQUE ULTIMO DIE
QUAM PRIMO EST FAMULATA
OBIIT IV. JANUARII
M.DC.XLVI. ÆTATIS LX.

Jaerlyks werd er in gemelde begraefplaets eene misse gelezen tot zielelaefnis van juff. Christina Houtappel, op 18 January, van juff. Maria Houtappel, op 18 February, van juff. Anna Houtappel, op 18 Augusti, en van juff. Anna Sgrevens, op 19 October.

Deze onderaerdsche plaets boezemt wezenlyk eenen godsdienstigen eerbied in. Konde men de zelve van al de daerin liggende en onbeduidende voorwerpen ontmaken, wat er voortyds van gedenkstukken, opschriften, enz. bestond, zoo veel mogelyk, herstellen, en de plaets zelve, by zekere kerkdiensten, als tydens de Octave der Geloovige Zielen, tot een aendenken van de aldaer begraven Religieuzen en anderen, door de Geloovigen laten bezoeken !

(1) In het HS. welk ik onder het oog heb, lees ik *Muns*; Papebrochius, T. 4. bl. 413, zegt *Moens*.

Van den heer Godefridus Houtappel, en van zyne gemalin, Cornelia Boot, op bl. 99 vermeld, bestond eertyds in O.L.V. kapel voor den ingang naer hunne onderaerdsche begraefplaets, boven de credentie-tafel, hun portret, onder de afbeeldsels van de HH. Joachim en Anna zittende by hunne dochter, de H.Maegd Maria, op wiens kniën het kindje Jesus leunende, een bloemtuiltje ontvangt uit de hand van St. Jan Baptist die voor Jesus nederknielt. Beiden, het kindje Jesus en St. Jan Baptist verbeelden twee zonen van Godefridus Houtappel, die te Napels gestorven zyn, en welker afbeeldsels, volgens Papebrochius(1) aldaer in de kerk der Olivetanen, bewaerd worden(2).

Buitenwaerts gezegde kerk, aen de Cathelyne-vest, langs den kant waer het Allerh.Sacrament bewaerd wordt, bestaet eene kartel met den Zoeten Naem, door een gevleugeld Engelhoofd bekroond, gebyteld door Andries de Nole, den jongen.

Eertyds stond er op het einde eener gaendery, omtrent den hof van het Collegie der Societeit Jesu, een steenen beeld, van meer dan natuerlyke grootte, voorstellende den Zaligmaker met een riet in de hand; dit Christus-beeld was het werk van Robrecht de Nole.

IN St. JACOBS-KERK

Zyn onderscheidene gedenkstukken en altaren met beelden versierd, welke door Jan, Robrecht en Andries de Nole, den jongen, gebyteld werden.

(1) *Annales Antverpienses*, T. IV. p. 410.

(2) 't Was in het klooster der Olivetanen dat de beroemde dichter, *Torquato Tasso*, in zyn lyden en ziekte, een verblyf mogt genieten. Ook heeft hy aldaer met drift gewerkt aen zyn beroemd: *Gerusalemme liberata.* Uit dankbaerheid voor deze kloosterlingen, welke hem zoo liefdadiglyk bezorgden, heeft hy, ondanks zynen drukkenden toestand, tot eer van het klooster het dicht: *Origine della Congregazione di Monte-Oliveto* geschreven. Het zelve is onvoltoeid gebleven.

IN St. ANDRIES-KERK

Heeft men van Robrecht en Jan de Nole het gedenkstuk der twee Staets-Juffrouwen van Maria Stuart, namelyk Barbara Moubray en Elisabeth Curle, welke in den middenbeuk, digt by het H. Kruis-altaer begraven zyn. De beeldhouwery van dit gedenkstuk behelst, ter regter zyde van de groote opschriftplaet een figuertje van S.t Elisabeth van Hongarie, als weduwe voorgesteld, en een brood houdende; hierboven een gevleugeld Engelhoofd, dit laetste ter regter zyde van de kleine opschriftplaet. Ter linker zyde van de groote opschriftplaet, S.t Barbara, lezende in eenen boek; ter linker zyde van de kleine opschriftplaet, insgelyks een gevleugeld Engelhoofd. Boven, in 't midden, het portret van Maria Stuart, met eenen boogwyze koperen kring omringd.(1) Op de timpanen, bezyden gemeld portret, zyn twee zittende Engeltjes, welke de Vorstin aentoonen. Dry gevleugelde Engelhoofden zyn boven dit portret gebyteld : twee anderen bevinden zich aen het benedendeel van het zelven. Eene O. L. Vrouw met het Kindeken bekroont het gedenkstuk. Eertyds stond er in een gebeeldhouwd lystwerk het wapen van Maria Stuart, welk er buiten twyfel in 1796 is uitgenomen geworden, ten gevolge van eene aenschryving door de Municipaliteit den 18 Messidor, jaer IV (6 July 1796) aen de kerken dezer Stad gedaen.(2)

(1) Wat aengaet het portret van Maria Stuart, het zelve is zeer waerschynlyk het werk van eenen der Porbussen, doch van welken? Slechts lees ik in den kerkregister van St. Andries, uit echte oorkonden, in 1734, door den eerw. heer Joann. Franc. Keldermans opgesteld, het volgende: *Het Epitaphium der voorschreven Dammes is geheght aen de moederpilaer ten suijden ende behelst het naervolghende* (opschrift); *boven staet het portret van Maria Stuart Coninginne van Scotlant op copere plaete originel uijt des zelfs cabinet.* »

(2) Dit wapen zal hersteld worden; reeds ziet men daervan, eene schets ten toon, waervan ik het afbeeldsel aen den heer P. Génard, Onderbibliothecaris, te danken heb.

De beeldhouwery van het gedenkstuk is albast; het steenhouwers werk is in zwarten marmer; het is, in 't algemeen, een kunstig samenstel, wel uitgevoerd. De beeldjes zyn nooit veranderd geweest.(1)

IN DE KERK DER PP. PREDIKHEEREN, THANS DE PAROCHIALE KERK VAN DEN H. PAULUS

Ziet men aen eenen pilaer van den middenbeuk, ter oostzyde, eene groep van witten steen, voorstellende: *O. L. V. en het kindeken Jesus regtstaende en zegenende:* ter regter zyde *St.Joseph die het kindeken Jesus teederlyk aenschouwt*; ter linker zyde, *S.te Anna biddende.*

Boven O.L.Vrouw en het Kindeken, ziet men twee Engeltjes-cariatiden, welke eene kroon houden; onder de geheele samenstelling, twee Engelhoofden.

In den verkoop der meubelen van de Predikheeren kerk, welke den 4 Thermidor jaer V, (22 July 1797) gedaen werd door den deurwaerder Aug. Le Chauguette, en bygestaen door de burgers Ballieu, openbaren notaris, en

(1) De heer F. H. Mertens, bibliothecaris is van gedachte dat het gedenkstuk eene verandering ondergaen heeft, dat het zelve uit andere of bygezette stukken zou samengesteld geworden zyn enz. *Messager des Sciences et des Arts de Belgique* 1835, p. 89. *et suiv.*— Doch zulks is eene veronderstelling, zoo als het genoeg blykt uit eene teekening van het *epitaphium*, welke voorkomt in een HS. boekdeel aen de heraldicke kamer van Oostenryk toebehoord hebbende. Wy zullen nog wel eens, by gelegenheid, van dit gedenkstuk melding maken.

J. J. Verbelen, commissaris, door de Municipaliteit afgevaerdigd, lezen wy het volgende nopens dit kunststuk :

N.° 22 « Une épitaphe, représentant la Vierge, dont la » figure en bois et l'épitaphe en marbre, à Adriensen. fl. 4. »[1]

De deurwaerder Le Chauguette had den witten steen voor hout aenzien. Wat den marmer aengaet waer van hier gewaegd wordt, deze verstrekt tot sieraed van de samenstelling. Doch dit alles, even als de wereldbol op welken het beeld van O. L. V. van den Roozenkrans geplaetst staet, is geenszins, zoo als het Le Chauguette voorgeeft, een epitaphium.[2]

IN DE HOOGE CHOOR.

Ter regter zyde ziet men een fraei wit steenen beeld, voorstellende den H. Dominicus. De Heiligen houdt eenen boek in de regte hand, en, in de linke, den lelietak der zuiverheid.

De zwarte marmeren voet van dit kunstig beeld is versierd met een Engelhoofd, twee Engeltjes-cariatiden en ander beeldwerk tusschen welk de schild met de familiewapens. Deze wapens, sedert 1796 overpleisterd, zyn onlangs gezuiverd geworden.

Men leest onder het beeld het volgende opschrift :

(1) Men neme acht dat de PP. Predikheeren hunne kerksieraden hebben doen inkoopen.

(2) Men weet dat deze wereldbol deel maekt van eene groote samenstelling, verrykt met gevleugelde Engeltjes en basrelieven, het geheel uitgevoerd in witten marmer ten jare 1688, door Guilielmus Kerricx, den ouden. Wyle M.r Joannes Emmanuël Van Hencxthoven, zoon, heeft het zelven ingekocht, voor de PP. Predikheeren, ten pryze van 12 guldens.— Medegedeeld door den heer Th. Van Lerius.

S. DOMINICUS.

URBANO DE PARIS
QUEM URBANITAS HOMINIBUS
PIETAS DEO COMMENDAVIT
INTEGRITAS
BRAB.ᵆ ORDINIB.ˢ DEDIT QUÆSTOREM
PRUDENTIA HUIC URBI SENATOREM
ET
ISAB.ˡᵆ DE FALKENBURG
PARENTIB.ˢ OPT. SIBI AC SUIS P. C.
IACOBUS DE PARIS
EQUES
OB. ILLE X. IAN. M.DC.XXXI. ÆT. LXX.
ILLA AUT. XVIII. MAIJ M.DC.XXXVII. ÆT. LXXX.
IN PACE QUIESCANT.

In bovengemelden verkoopings-akt leest men nopens dit gedenkstuk het volgende :

N.° 33. « Huit Epitaphes en marbre, de différents S.ᵗˢ » dont les figures en platre à Adriensen......... fl. 24.

De verkooper had witten steen voor plaester aenschouwd.

De acht beelden, hier boven vermeld, waren buiten St. Dominicus, en de dry volgende: 5.° de H. Hyacinthus, door Artus Quellyn, den ouden, gebyteld; 6.° de H. Petrus martelaer, door Joannes Petrus van Baursheit, welker uitvoering merkelyk voor die gene der anderen moet wyken; 7.° de H.Raymundus de Pennafort, en 8.° de H.Antoninus, beide kunstwerken van Peeter Verbruggen, den ouden.

De Salvator, en de Bisschop Marius Ambrosius Capello, op zyne marmeren graftombe knielende, en vergezeld van den H. Thomas van Aquinen, insgelyks door P. Verbruggen, den ouden, in witten steen gebyteld, waren in eenen anderen nummer der verkooping begrepen.

Hierby ziet men het fraei beeld van den H. Thomas van Aquinen; de Heiligen is voorgesteld met eene pen in de regte hand en toonende de linke in de houding van eenen Leeraer.

Aen beide zyden van dit schoon beeld ziet men een Engeltjen. Onder het zelven leest men de woorden: Cingulum Castitatis, welke zinspelen op een punt uit het leven des Heiligen.(1) De Engeltjes zyn nog al kunstig. Twee Engeltjes bevinden zich ter zyde van de opschriftplaet, welke overigens met een Engel- en doodshoofd, eene wapen-schild, en andere sieraden verrykt is.

Men leest onder het beeld het volgende opschrift:

S. THOMAS AQUI.

D. O. M.

BALTHAZARI DEURWERDERS

CIVI ET MERCATORI ANTVERPIANO

CUI PROBITAS SEMPER CORDI

VIRTUS IN OCULIS FUIT

CUM IN HAC ÆDE

MARIANO SACELLO

UNUS E QUATUOR PRÆFICITUR

EHEU! MORI JUSSUS EST

ET

LUCIÆ VAN LEEMPUTTE

LECTISSIMÆ CONIUGIS

MATRONÆ INTEMERATÆ FIDEI

MOESTI HÆREDES PIIS PARENTIBUS P. C.

OBIIT ILLE XVI. IANUARII M.DC.XXXVI.

ILLA AUTEM VI. OCTOBRIS M.DC.XXXV.

IN PACE QUIESCANT.

(1) Zie daerover eene *legende*, by Petr. Ribadineira en P. Her. Rosweydus, *Generale Legende der Heyligen*, 1.e deel, bl. 332.

Ter linker zyde biedt zich het beeld van den H. Vincentius Ferrerius aen.

De Heiligen houdt met de regte hand zynen mantel vast, en met de linke doet hy eene bewyzing.

Ter zyde beschouwt men twee knielende Engeltjes. Aen beide kanten der opschriftplaet ziet men twee Engeltjes-cariatiden welke fruithoorns houden. By de vruchten bevindt zich een doodshoofd en by de opschriftplaet is de familie-wapen-schild bekroond met een doodshoofd en andere sieraden.

Men leest onder het beeld het volgende :[1]

S. VINCENTIUS.

HUMANE VIATOR !
PRO PROPRIO ALIENUM TUMULUM INSPICE
D. HIERONYMUS WILLEWYN,
HAC IN ÆDE NOMINIS DEI AMATOR, DUM VIVIT
UTRIUSQUE JURIS LAUREA DECORATUS, MUNDO UT
VIDIMUS, MORITUR, UT SPERAMUS, DEO ORITUR, ET
PIIS PARENTIBUS, A QUIBUS HAUSTÆ PIETATIS, MEMOR
PIUS HÆRES SIBI SUISQUE P. C.
MORIENS 2. MAII A.° M.DC.XXXXIII.
UT VIXIT VIVIS UT MORTUUS, MORIERIS,
UT AUTEM ET TU QUIESCAS MORTUUS,
PRECARE VIVENS QUIETEM MORTUO.
REQUIESCAT IN PACE.

(1) De kerk heeft zich, over eenige jaren, het regt aengematigd van dit opschrift te veranderen. Dit gene van den H. Petrus, Martelaer, is alsdan op twee derden van het oorspronkelyke gebragt!!

Verder naer den altaer, bezyden de tombe van Hendrik de Varick, ziet men het beeld van de H. Catharina van Senen.

De Heilige heeft het hoofd met doornen gekroond, en omarmt het kruis.

Ter zyde van dit kunstwerk bestaen voetzuiltjes op welke de Engeltjes, die de zelve versierden, thans ontbreken. De opschriftplaet prykt met twee schoone dragt Engeltjes, eene wapen-schild en andere sieraden.(1)

Men leest onder het beeld het volgende opschrift :

S. CATHARINA SEN.

—

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . . IN TERRIS

. . . .

PIA AC NOBILIS VIRGO ORD. S. DOM. TERTIAR.

D.lla IOANNA DINGHENS

EIUS SUFFRAGIIS COMMENDANS

ANIMÆ SUÆ MANSIONEM IN COELIS

OBIIT PLURIBUS SACRIS AC PERPETUIS

LEGATIS CONSTITUTIS

A.° CHRISTIANO M.DC.XLVI. DIE

S. LAURENTIO SACRATA.

(1) Deze aenteekeningen over gemelde beelden zyn my door de heeren Th. Van Lerius, en P. J. De Cuyper, en de opschriften door den heer P. Moons-Vander Straelen medegedeeld.

In de kapel, voortyds der lakenbereiders, onder de aenroeping van O. L. V. Geboorte, in de Keizerstraet, treft men van Robrecht en Jan de Nole een voetstuk met een Engelhoofd aen; op dit voetstuk staet het beeld van St. Jan Baptist, door Guilielmus Kerricx, den ouden, gebyteld.

Van Andries de Nole, den jongen, bestaen aldaer ter regter zyde, de steenen beelden van den *H. Joachim*, een zyner meesterstukken, van de *H. Catharina van Alexandrie*, en ter linker zyde, de *H. Barbara*, als ook de voetstukken der zelven.(1)

Van de school der de Nole's zyn nog in gemelde kapel de *H. Elisabeth met den kleinen St. Jan Baptist, en de H. Anna met de Allerh. Maegd, en het kindeken Jesus.*

In de kerk der voormalige St. Michiels Abtdy, tegen over de choordeur was de kapel van den H. Norbertus, welker tuin van witten en zwarten marmer was. De schildery in den altaer stelde voor: *O. L. Vrouw met het Kindje, in de tegenwoordigheid van twee Engelen aen den H. Norbertus, knielende, het wit habyt zyner Orden gevende.*

Deze schildery was het werk van Geeraerd Zegers.

Boven op den altaer las men in gouden letteren :

D. O. M.

ET S. NORBERTO CANONICORUM
PRÆM. PRINCIPI AC MAGNO
ANTVERPIÆ APOSTOLO S.

(1) Medegedeeld door de heeren TH. VAN LERIUS en P. J. DE CUYPER.
Mogten deze beelden en anderen in gemelde kapel, van de vuile verwe, die de zelve bedekken, ontslagen worden!

Op den zelfden altaer, achter de kandelaren, las men ter gedachtenis van Jan de Nole, van wien wy op bl. 52 gewagen, het volgende opschrift :

THOLO HOC	JOANNIS
MAGNIS S.	COLYNS
NORBERTI	DE NOLE
MERITIS	CONJUGIS
POSITO	SUI PIIS
SUSANNA	MANIBUS
DE BRUYN	PARENTABAT.

Wy hebben deze beroemde beeldhouwers, de Nole welke menigvuldige kunstwerken te Antwerpen en elders uitgevoerd hebben, doen kennen, om dat men byna nooit van hen hoort melding maken. Wy zyn verzekerd dat deze weinige regelen hunner nagedachtenis toegewyd, den kunstliefhebber niet onaengenaem zullen zyn.

Indien wy nog andere kunstmeesters ontdekken, die tot luister van den Godsdienst, tot versiering der kerken te Antwerpen gewerkt, en door hunne kunstgewrochten uitgemunt hebben, dan zullen wy de zelve bekend maken.

Overigens, zulke ontdekking van beroemde Meesters kan niet als tot eer aen de kunst zelve, en tot aenmoediging aen de jonge beeldhouwers en schilders verstrekken, ten einde dezen de voetstappen hunner voorgangers mogen drukken, in zonderheid wanneer het er op aen komt Godsdienstige stukken uit te voeren.

KUNSTWERKEN

VAN

JAN DE NOLE,

TE NAPELS.

Op bl, 113 zeggen wy, volgens Papebrochius, dat in de kerk van *Monte-Oliveto*, of der Olivetanen, te Napels, de afbeeldsels in marmer van twee aldaer overledene zonen van Godefridus Houtappel bewaerd worden. Werden de zelve gebyteld door *Jan de Nole*, den *ouden* of den *jongen*, van welken laetsgenoemden wy de kunstwerken, te Antwerpen bestaende, opgenoemd hebben? dit is eene vraeg. Intusschen deelen wy mede wat Valery(1) zegt over eenige kunststukken door eenen *Jan de Nole,* in de kerk van *Monte Oliveto*, alsmede in andere, te Napels, vervaerdigd, des te meer om dat de gebroeders de Nole, voor de familie Houtappel, te Antwerpen, gewerkt hebben.

« L'église de Monte Oliveto semble un vrai musée de sculpture par les chefs-d'œuvre qu'elle renferme. Les élégans ouvrages exécutés à la chapelle du duc d'Amalfi, par Antoine Rosselini, excitèrent l'émulation et dévellopèrent le talent de *Jean de Nole.*

On admire de lui à la chapelle Liguori le bas-relief de la *Vierge avec l'Enfant Jésus, St. Jean* et *d'autres Saints*, et

(1) *Voyage hist. et litt. en Italie pendant les années* 1826, 1827 et 1828. p. 350.— Voor wat gedenk- en kunststukken, als mede opschriften aengaet, is Valery tamelyk juist; maer voor wat Godsdienst en kerkelyke Geschiedenis aenbelangt, verdient hy niet veel vertrouwen; het mangelt hem aen noodige wetenschap.

au-dessous *St. François de Paul et les quatre Evangélistes:* le *St. Jean Baptiste*, de la chapelle Artaldo, fut sa première statue. »

J. M. Galanti in zyn werk *Napoli e Contorni*, bl. 160, eigent dit kunstwerk toe aen Merliano, maer noemt er een ander op, van *Jan de Nole*, verbeeldende den *Zaligmaker in het dorp Emmaus komende,* geplaetst in de kapel van de familie Palo; « una bella tavola in marmo reppresentante l'apparizione del Redentore in Emmaus, opera di *Giovanni de Nola.* »

S.te Clara kerk te Napels munt uit in kunst-werken en gedenkstukken. Valery spreekt er van en zegt onder anderen:(1)

« Un petit monument, d'une extrême élégance, est celui d'Antonia Gandino, par Jean de Nole. La grâce de cette jeune fille charmante, morte â qnatorze ans, n'est pas moins heureusement exprimée par le marbre que la douleur de ses parens, par sa touchante épitaphe du poète Napolitain Antoine Epicuro, de l'académie de Pontanus. »

Verder, in St. Jacobs kerk, gezegd der *Spanjaerden*, biedt zich een meesterstuk aen van *Jan de Nole.* « S. Jacques des Espagnols, zegt Valery, fondée par le superbe et despotique vice-Roi don Pierre de Tolède, offre son tombeau, un des beaux ouvrages et les plus importans de Jean de Nole: les statues des angles sont de parfaits modèles de figures allégoriques; les bas-reliefs prouvent l'habileté de l'artiste dans la perspective propre à ce genre de sculpture. »(2)

(1) Pag. 343.— *Dagboek myner reize in Italie— Napels*, bl. 127. 19 January 1840: De kerk van de H. Clara is eene perel.

(2) Pag. 351.— *Idem* 25 January, bl. 135. « Van daer ben ik gaen zien, de kerk van *St. Jacobus Hispanorum*, gezeid, waer het schoon monument van Toledo staet achter het groot altaer; — fracije kerk.

In de kerk gezegd *S. Maria la Nuova*, staen twee marmeren grafsteden, door den Hertog Sessa opgeregt. Bovengemelde schryver Galanti zegt de zelve allerschoonste te zyn, en Carletti eigent ze toe aen *Jan de Nole* : « Questi Mausolei sono di buon gusto, e Carletti li attribuisce a Giovanni da Nola.»(1)

(1) Pag. 162. *Dagboek myner reize in Italië.* — *Napels* bl. 135. « 23 January, bl. 136. Van daer ben ik gaen zien , gezeid : Maria de Nieuwe, *Maria Nuova*, kerk van de Religieuzen Observantynen, waer men 40 altareu telt, en waer men het lichaem van *S. Giacomo de la Marchia* nog geheel ongeschonden, en als roerbaer op den altaer in eene glazen-tombe bewondert. Deze Heiligen is nu 374 jaren dood.— *Hœc olim meminisse juvabit.*

DE BEELDHOUWERS EN SCHILDERS

DE VRIESE.[1]

De familie De Vriese heeft eene menigte van kunstmeesters voortgebragt, welken wy geerne hier eene plaets geven.

De *Liggere* der St. Lucas-Gilde toont ons niet dat Jan De Vriese, by wien Jan de Nole,[2] de oude, zyne beeldhouwkunst leerde, zyne kunststudien te Antwerpen gedaen heeft.

Zie hier de kunstmeesters van den naem van De Vriese, welke in den *Liggere*, te beginnen met 1465 aengeteekend staen.

1465.

Ysebrandt De Vriese, meester in gemeld jaer; beeldhouwer of bouwmeester.

1519.

Geeraerd De Vriese, meester in 1521, beeldhouwer.

1521.

Christiaen De Vriese, meester in gemeld jaer.

(1) Zie hiervoren bl. 21. Medegedeeld door den heer P. GÉNARD.

(2) Deze *Jan de Nole*, mag niet genomen worden voor dien genen van welken wy de kunstwerken *hier ter stede* gemeld hebben.

De beeldstormers van 1566 zullen buiten twyfel de werken van dezen ouden Jan, zoo wel als die genen van ander meesters vernietigd hebben. Aenteek. van den heer TH. VAN LERIUS.

1532.

Peeter De Vriese, by Peeter Tant, in 1532.

1602.

Lambrecht De Vriese, meester in gemeld jaer, schilder.

1615.

Jacobus De Vriese, meester in 1615, beeldhouwer.

1620.

Emmery Van Vriesen, meester in gemeld jaer, schilder.

1634.

Adriaen of Andreas De Vries, meester in 1634, schilder.

1645.

Willem De Vries, leerling by Jacob Jordaens, in 1645, meester in 1655, schilder.

VRIENDEN-ALBUM

VAN

OCTAVIO VAN VEEN

(OTHO VÆNIUS).

In dit oogenblik bekoom ik van den weled. en achtbaren jonkheer Ferd. Jos. Geelhand een latynsch *album* waerin de vrienden van Otho Vænius hunne namen met verzen ter eere des grooten kunstmeesters nedergeschreven hebben. Gemelde heer heeft my veroorlofd, daervan, naer welgevallen, gebruik te maken. Hy gelieve daerover myne opregte dankbaerheid te aenveerden.

Zie hier den voornaemsten inhoud van dit *Album*.

I.

Op de eerste bladz. komt tot opschrift voor het grootsche en edele woord PATRIA, waer onder afgebeeld is eene jonge Maegd, zittende by den vryheidsboom, en houdende een schildwapen vast, waerop een Leeuw afgeteekend staet.

Men leest onder deze beeldtenis :

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, et immemores non sinit esse sui.
Quid melius Româ? scijthico quid frigore peius?
Huc tamen ex illa barbarus vrbe fugit.
Ovid.

II.

De portretten van de ouders van Otho Vænius onder welke de volgende namen: *Cornelius Venius*, en *Gertruda Neckin* geschreven zyn.

III.

Het portret van *Simon Venius*, broeder van Otho, onder welk men de volgende regelen leest:

Anno cIↃ IↃ
lxxv.
Non faciem sed fraterni (si quæris)
amoris,
Perpetuó tecum pignus habes
animum.
Othoni Venio frī Italiam p̄tenti pos.
Simon Venius.

IV.

Het portret van Otho zelf met het bovenschrift:

OMNEM CREDE DIEM TIBI DILUXISSE SUPREMUM.

en het onderschrift:

Vt speculum non reddit imaginem, nisi substernas vitro stannum, aut simile quippiam solidum, quod imaginem non sinat perfluere, ita non nisi in animis solidis et vera virtute nixis relucet imago veri.

Anno Dni. CIↃ . IↃ . XXCIV.

V.

UITBOEZEMING van OTHO VÆNIUS.(1)

—

Trine Deus, Deus une, Pater, Fili, Aura(2) ab utroque,
Quem qui amat, omnia amat, quem qui habet, omnia habet:
Extra quem, præter quem, erga quodcumque creatum est,
Non amor est, odium est quisquis amatur amor.
Contra, in quo et propter quem erga quodcumque creatum est

(1) By deze uitboezeming staet van eene andere hand geschreven:
« Preciuncula brevis at tenore amplissima, dysticis ab OTHONE VENIO hic ex adverso exarata stylo tum Belgico, instauratur claritudinis ergo, ut adolescentis Humanitas, Disciplinæ institutio, Christiani officium, atque Virtutum Theologicarum libamen, undequaque splendescant in exemplar ævo illi *hæresibus miserrime obcæcato.* »

(2) S. Spiritus.

Verus amor demum est, quisquis amatur amor.
Unde mihi, me fas, in te et te propter amare
Et Patriam, et qui me progenuêre Duos,[1]
Et quicumque bonas artes docuêre Magistros,
Et liber hic quorum nomina amica capit.
Da Nos inter nos, liber idem ut Homericus aptet
Funis, et hoc ad te nos tibi fune trahe;
Sic tu principium Deus Optime Maxime amore,
Sic nobis idem finis amoris eris.

VI.

Het portret van Dominicus Lampsonius en des zelfs handteeken, onder het welk men leest:

Venius en sperantis Otho POST LAMPADA SOLEM
Vatis discipulus sic reddidit ora magister.

Verder de volgende verzen aen Otho, zynen leerling toegewyd:

Post Superos, patriamque, et utrumque, o amice, parentem
Primus amicorum meritò tibi ponor in albo
Cyriacus (Latia posuissem voce; sed obstat
Syllaba) Lampsonius sperans POST LAMPADA SOLEM,
Verus, OTHO, tibi VENI, animo fraterque, paterque,
Palladiaeque idem artis, Apelleaeque magister.
Hac superas, illâ poteris superare magistrum,
Mente magis, linguâque, manu quam pingere promtum,
Si superare voles, nunquam superabis amando.

(1) Parentes.

VII.

Ad Othonem Vaenium consummatum Virum;
Ac coniugum artium, Poesis, et Picturæ
Ornamentum
Michaelis Vander Hagen Epigramma.[1]

Quando pares inter, stabilis concordia regnet,
Certe inter doctos firma stet illa magis;
Cumq. animis, non corporibus firmentur amores
Veri: immortalis sit quoq. verus amor:
Ambio quem tecum. quare me asscribe tuorum
Album in amicorum; qui tuus alter ego:
Symbolum et hoc nostrum, DURANT CONNEXA, teneto
Aeternæ inter nos tesseram amicitiæ.
Mutuo ut auxilio, amplexu, nexuq. cohæret
Dumus: ita alterno nexa ab amore manent.

Arra, imo ara mei tecum constantis amoris.

Cursîm more meo. Prid. kal. Sept. CIↃ . IↃ . XCIII.

---

(1) Michael Vander Hagen heeft ook het grafschrift van Jac. Jonghelinck gemaekt. Zie F. Sweertius, *Monum. Sepulc.* p. 117, en hier voren bl. 3.

VIII.

GRATYS SACR.

Mercurio dilecte VENI, dilecte Puello
 Cui manus hæc jaculis est gravida, illa fare:
Unde mala ista tibi mens se insinuavit, ut optes
 Nomina charteolo hoc nostra legi in stadio?
Non ego sum cui Calliope obtulit oscula, primùm
 Ut pede ter tetigi nudus et udus humum;
Cuive coronato lauru, spolijsq. rosarum,
 Cestum Erycina ferat muneri; Apollo chelym.
Scævus inhumano me aspexit falcifer ortu, et
 Stamina Clotho dedit vitæ inamabilia.
Hei mihi, quā metuo ne casum iterem Icari, eamq.
 Pessum defectus remigio atq. anima!
Sed quid? adhuc instas, moremq. obtendis, et illam
 Qua tibi sum nuper junctus Amicitiam.
Parendum est igitur. Tuus ast amor, augurio albo,
 Pro Phœbo et Musis ingenio meo erit.
En cape, dulce caput non culta sibila cannæ;
 Queis comitem adjicio meq. animumq. meum:
Iusta, adeò exculto patre proles; cui Venus ultrò
 Dignata est nomen imposuisse suum.
Intemerata Venus: quæ si necat ore nec aure,
 Longius exili segregat ungue, tuis.
Dum nempe exclusis, quotquot sunt infra, amicis,
 Uni usu tibi se mancipioq. dicat:
Quem tandem evectum ulterius lunæ orbita, eburno

Curriculo, proprium ducat ad hospitium;
Rexq. Dioneæ sedeas aula; hinc, sobole altum
Eurynomes plaudente; hincq. Cupidinibus.
At mentis quidnam, VENI, erit quum corporis aurei
Nudabit positis omne decus tunicis?
Spectandamq. dabit talem se, qualis in Idæ
Vertice, pastoris visa sub arbitrio est?
Num tunc malueris freti Erythæi ignea grana,
Aut auri quicquid fænerat Arrabia?
Hæc alii cupiant. Sat sit tibi, posse reclusum
Lumine obire sinum, dextera obire femur;
Et rapere, haut renuente Dea, miracula rerũ
Mille, hominum nulli qualia habere datur.
Non frustrà tamen : ast ipsius ut periculi arte
A capite ad calcem, singula membra animes:
Moxq. triumpfatus Tabulam submittat Apelles.
Quæ de Cyprigena nil nisi nomen habet.
Fallor? an audio olorum, non procul hinc strepitum? euge ab
Ore meo cadere verba severa, liquet.

In gratiam OTHONIS VENII juvenis in omni virtutum gnē præstantissimi, et ad Picturæ æternitatem nati. Hoc quicquid est amicitiæ tecum initæ simbolas raptim mihi exarandas duxi.

Lugduni Batav. XII. kal. Maj.
CIↃ IↃ LXXXIV.

IANUS GRUTERUS Antverpianus.

—

IX.

ODE

DICOLOS DISTROPHOS

AD

OTTONEM VENIVM GRAPHEVM,

PERITISSIMVM.

Quem tu Melpomene virum
Arguta recinis vividior Lyra?
Cuius nomina barbiti
Aptas Aonij splendidior modis ?
Aut Pindi resonantibus
Versu verba præis dulcisono iugis ?
Aut castam Pteleæ Deam
Permulcens, Cytharam pollice percutis?
Ex qua Parrhasij manus
Depicto artificem callida fallere
Velo, qui streperas aves
Vvis non sapidis ante fefellerat ?
Quid dicam prius unica ,
Qua sola voluit peniculo exprimi
Pellæus Juvenis, manu?
Qui palmam celebri Parrhasio, et probo
Zeuxi surripuit catus,
Vna et præsecuit vota nepotibus?
Post illum tamen occupas
Partes Protogenes cannie proximas:
Par, si continuam manum
Possis de placita tollere tabula.

Tu, cum peniculus cani
Spumam non faceret, spongiam ei manu
Impingens, stomacho gravi
Fecisti, ars tua quo non penetraverat
Primus Nicomachus vago
Non visum pileum pinxit Vlysseo.
Procellæ timidus nimis
Serpit tutus humi Pyreïci color.
Post hos ecquid Arellium,
Dilectam specie qui simulat Deæ?
An priscum memorem Actium,
Cuius templa micant flavia tabulis?
Quin noster potius iuvas,
Non frustra Veneris nomine nobilis,
Dilecte Esychio Veni!
Non frustra Veneris nomine nobilis.
Nam multi tibi cum pares,
Seu fingas aliquam, seu faciem exprimas:
Inter tot tamen emines
Tu solus Venere una, Venere inclita,
Qua ....[1] reliquos super
Pictor, cetera par, longius emicat.

Pro Saturno in Albo meo exactissime expresso, respondendi in amore animo L. M. Q. rescripsi: Symbolamq. meam sinceræ amicitiæ sym bolam æternam dedi,

(1) Een woord niet wel leesbaer.

FLOS, CINIS. at quem dia facit clementia pleno JOHANNEM cornu : non erit ESYCHIVS ? *anosch cachatsir*.(1)

Lugduni Batt.
IX. kal. Jun.
A. C.
CIↃ IↃ XXCIV.

X.

Scribit Plinius xxxv. cap. x. de Pamphilio pictore celebri, qui fuit sub Appelle et Alex. Magno, quod hic primus in pictura omnibus litteris eruditus. Ego de te Veni idem dico te primum in nostro Orbe qui litteras liberaliores cum hac arte iunxisti Idem Plinius narrat eundem volumina edidisse quibus doctrina huius artis picturæ contineretur. Tu idem præstabis mi Veni , quia debes. Debes, quia promisisti. Promisisti, quia solus præstare potes.

Antverpiæ Ambivaritor. mense Martio, anno 1598.
Scribsi. Abrah. Ortelius.

—

(1) *Homo sicut fœnum.* Ik heb de verklaring dezer hebreeuwsche woorden te danken aen den heer Egidius Hanegraeff. De zelve zinspelen op het 15.n *Vers*, van den *Ps.* CII.: *Homo, sicut fœnum dies ejus : tamquam flos agri sic efflorebit.*

XI.

Onder het familie-wapen.

Ornatissime OTHO VENI quà arte, quà ingenio præstantissime, quamvis satis superq. me tibi devinciant placidissimi mores tui, queis te munificè natura beavit; tamen quod animum tuum in me mihi sæpe iam testatus sis, me tibi amicissimum habes, meamq, fidem in æternum sincerus promitto. III Non. MaI. M.IↃ.XXCIIII. vtere et vale.

JANUS VAN CAESTRE.

VENI GEN. ET INGEN. SACR.

Quod si vitalis iam quis subducere coelo
Ignes ausit et hos adjiciat operi
Quod dextra illa Veni tua fingeret arte venusta;
(Pace tua liceat dicere vera Venus)
Nequicquam, mihi crede, oculos faciemve decoram,
Et quicquid veneris mater Amoris habet,
Factitet, et si iterum arbitrium Paridis poscat, mox
Ludibrium formæ sentiet illa suæ,
Ingenio superata tuoq. tuisque tabellis,
Quas divino ornat docta colore manus.

JANUS VAN CAESTRE.

XII.

Cum te hinc e Belgis et bellis cedere, Veeni,
Non sine singultu cernimus et lachrimis:
Subvenit Aeneæ in Latium migrantis imago,
Græcia dum Iliacis laeta ovat exuviis.
Ille Deis patrijs, senioq. Parentis onustus
Tutum iter in medio igne, in medio hoste habuit:
Quin tibi, cui Charites Batavæ cervice residunt,
Per loca plena metus semita plana patet.
Aequora Neptunus substernit, et Aeolus Euros;
In medijs armis tutus inermis abis.
Italijs natum Venus incolumem stitit oris:
Ereptum patrijs casibus Illa eadem
Te Dea nocturna gradientem sepiet vmbra,
Et Venius Veneris numine tectus eris.
Deprecer unum hoc; ne, qualem ille e littore Troiâ
Exiguum vidit desinere in cinerem;
Tu procul hinc absens Alpini e vertice montis
Olim, Otho, flagrantem prospicias patriam.
Ave et Vale.

F. Vander Kammen. Lugduni in Batavis.
iiv. Non. Maias. CIↃ IↃ XXCIV.

Læsa patientia fit furor.

—

XIII.

Hoc monumentum
CANAE FIDEI SACRAMVS.
quam praeesse
AMORI ET AMICITIAE
hinc volumus:
qua te,
OTHO VENI
Cultissimae mentis et manus
adolescens,
prosequor, et ad extremum
prosecutures sum :
quocumque te, quocumque me
Deus junget.

Scripsi ego Ivstvs Lipsivs
Lugduni Batavor. postridie kal.
Jun. ∞ . IↃ . LXXXIV.

—

XIV.

AMICITIÆ S.

Admiratur ipsa VIRTVS tuas virtutes OTHO VENI, ad Picturæ æternitatem nate. Digna est eadem quam tu, vt facis, colas. Amant te omnes, non ego vt te amem monendus sum, sed me vt diligas tu, cuius in me caussa nulla est, hoc chirographo meo te admonitum et rogatum volo.

Franciscus Sweertius.

Antuerpiensis, Francisci F. cIↄ, Iↄ. XCIIII.
Ipso S. Francisci festo.

SPES MEA CHRISTVS.

—

Eruditio Laboris filia, Eruditionis Humanitas, Humanitatis Amicitia, qua sublata, nihil in vita iucundum.

—

XV.

DEO: QVI: SANCIT: PECTORA:
SACRVM:

En bene perspexi SANCTVM quem mittis AMOREM;
Miratus Venium, peniculi et Venerem.
Par paro. proq. Deo (si possem) carmina picto
(Carmina picturæ si paria et Venio)
Hostio. et in vota septem de more sorores
Convoco. jamq. dabant in mea vota manus :
Cum me justitiæ vocat alta ad templa Sacerdos
Aonidumq. vetat castra aliena sequi.
Meq. reluctantem deserta per ardua raptat;
Propositumq. tibi, perfice, dixit opus.
Quid faciam : duplici in diversum distrahor hamo.
Tene Dea! an mea mens quo iubet ire, sequar!
Cede Deæ: quocunq. Themis vocat æqua, sequendum est.
Haud æquum est æquam deseruisse Deam.
Quæ si peniculo Venii data væna, Venusq.
Hisce meis nugis væna Venusq. foret:
Jam dudum licet invisas invisere Musas
Auderem tamen: et deseruisse Deam.
Sed mihi væna meis currit contraria votis:
Et cogar genio displicuisse meo.

Quis scit, an haud tangat Superos mea cura? precabor.
Nunc saltem, numquam est si data væna, date.

Sive aliquando data est : redeat modo. Nil ago. vænam,
Non. veniam volui dicere. Parce Veni,
Parce Veni; veniamq. dato. quæ non pote; vænam
Non peto, quam potis es, dummodo des veniam.

Ornatiss. juveni Othoni Venio redhostivi L. M. Q.
Gerardus. A. Mallerr.
A.° 1584.

Satis fautores habet qui recte facit.
Virtus sal amicitiæ.

INHOUD.

—

Voorberigt.............................. *bl.* V.

Grafschrift aen Jacob Jonghelinck toegewyd..... » 1-3.

Jacob Jonghelinck, metaelgieter en penningsnyder der XVIe eeuw. — Zyne kunstwerken en ambtsbedieningen.— Zyn familie-stam, zyn overlyden en ter aerde bestelling in St. Andries kerk .... » 4.

Het koperen standbeeld van den Hertog van Alba. » 5.

Het groot yzeren kruis, met Christi-beeld op de Meir in 1527, het groot houten kruis, in des zelfs plaets,in 1585 ; het groot koperen kruis, in 1635, enz.............................. *bl.* 6, 7 en 148.

Jonghelincks-hof, in de Markgrave-Lei......... » 8.

De Familie van M. Van Cocxcyen, kunstschilder.. » 11.

—

Octavio Van Veen, (Otho Vænius).— Overeenkomst van de heeren Kerkmeesters van St. Andries met Octavio , over het schilderen van het tafereel, voorstellende het *Martelie van den H. Apostel Andreas*, in de kerk diens Heiligen.— Rekening...... » 15.

Familie-stam van Octavio .... » 18.

Zyne kunstwerken, in onderscheidene kerken , kapellen enz. te Antwerpen...................... » 21.

De familie van Don Emm. Rodriguez de Evora , te Antwerpen................................ » 30.

Letterkundige werken van Octavio . . . . *bl.* 33.
Belangryke aenteekeningen over eene schildery, voor den altaer van St. Nicolaus, gezegd der *Merceniers,* in O. L. V. kerk, door meester Octavio te ver vaerdigen.— Rekening . . . . » 38.
Aenmerking . . . . » 49.

—

De Gebroeders de Nole, beeldhouwers, in de XVe XVIe en XVIIe eeuw.— Familie-stam . . . . » 51.
Hunne kunstwerken in vele kerken en kapellen.— Overeenkomst met de heeren Kerkmeesters der Cathedrale kerk, betrekkelyk tot den marmeren altaer op de Choor, en het beloop van des zelfs onkosten . . . . » 55.
Gedenkschrift aen de Infante van Spanje, Isabella Clara Eugenia toegewyd, ter gelegenheid van het leggen van den eersten steen dezes altaers . . . . » 65.
Beeldwerken in O. L. V. kapel, in de Cathedrale kerk, vervaerdigd door Robrecht en Jan de Nole.— Hunne overeenkomst met de dienende Meesters van O. L. Vrouwe Lof, (kapel) en het beloop van der zelver onkosten, enz. . . . . » 67.
Andere werken door hen uitgevoerd . . . . » 71.
Nieuwe altaer in de kapel van het Allerh. Sacrament, in de Cathedrale kerk, door gemelde Meesters vervaerdigd.— Hunne overeenkomst met de heeren Kapelmeesters, en het beloop van de onkosten des altaers . . . . » 77.
Kunstwerken door de beeldhouwers de Nole, in de Jesuiten kerk, thans St. Carolus kerk, vervaerdigd . . . . » 93.

Overeenkomst van gemelde Meesters met de Juff. Maria, Anna en Christina Houtappel, aengaende marmeren beelden, in O. L. V. kapel, in voorgemelde kerk, te vervaerdigen. . . . . *bl.* 94.

Gedenkschrift van de familie Houtappel, in gezegde kapel . . . . » 99.

Begraefplaets dezer familie in de onderaerdsche kerk.— Gedenkstukken der zelve . . . . »102.

Zonen van Godefridus Houtappel en Cornelia Boot, overleden te Napels.—Afbeeldsels der zelven in de kerk der Olivetanen., in gemelde stad, werken van Jan de Nole te Napels . . . . »113.

Kunstwerken van de gebroeders de Nole in St. Jacobs, St. Andries en St. Paulus kerk. . . . . »114.

Opschriften onder eenige beelden in de hooge choor in St. Paulus kerk . . . . »118.

Kunstwerken van de gebroeders de Nole, in de kapel, van O. L. V. Geboorte, in de keizer-straet. »122.

Idem, in de voormalige St. Michiels Abtdy . . . . »122.

Gedachtenis aen Jan de Nole, den jongen, toegewyd »122.

De beeldhouwers en schilders De Vriese. . . . . . »126.

Vrienden-Album van Otho Væenius. . . . . »129.

Inhoud. . . . . »145.

BY TE VOEGEN.

Bl. 6. Nota, reg. 15 en volg. Naer het schynt is dit zelfden kruis, mogelyk by het sluiten van het Carmelieten klooster, in 1796, overgedragen geweest by eene familie, te Antwerpen, welke het zelven, aen de kerk te Herenthals geschonken heeft, en waer het nu, op den kruisweg in eene kapel, geplaetst is.(1)

— 91. Op het einde, en bl. 92, zy de naem des koopers, *Auwers*, er bygevoegd.

— 113. Onmiddelyk voor reg. 17 dient er by gevoegd te worden: Boven den ingang van den Jesuiten hof, op de Jesuiten Plein, buitenwaerts, staet eene kartel, eertyds met den Zoeten Naem versierd, en welke thans nog met een schoon Engelhoofd en met keurig gebytelde loof en vruchtsieraden prykt.

Deze is mede het werk van Andries de Nole, den jongen, en verdient van hersteld te worden.

Het tweeden Engelhoofd dezer kartel is onlangs verdwenen.(2)

— 121. Aen Nota (1) by te voegen: dat « de beelden en andere figuren voorstellende verschillige Heiligen in 1798 verkocht werden, luidens den volgenden verkoopings akt:

N.° 2. « Trois boêtes ou reliques à portes vitrées avec sept figures re-
» presentant differens Saints. (Estim. 4 ℱ.) adjugées pour trois florins
» au nommé Baillieul. »(3)

TE VERBETEREN.

Bl. 7. Reg. 3 en volg. staet: Het zelve werd den 28 December van gemeld jaer te koop geveild; de heer Vervecken, kopergieter, heeft het zelven aengekocht, enz. Lees: O. V. L. kerk, kocht den 15 Meert 1805, blykens kwytbrief van dien dag, geteekend, N. B. *Van der Raey, pour mon beau-père ne sachant pas signer*, het Christus-beeld van de Meir, mits 521 franken en negen centiemen.(4)

— 28. De heer Th. Van Lerius schryft my, by het eindigen van het werkje: « Eerw. Heer, wanneer ik U het borstbeeld Christi, in St. Paulus kerk, als een werk van Otho Vænius heb aengewezen, had ik hierin het gevoelen van zekere schryvers der voorledene eeuw gevolgd. Ik was ter plaetse geweest, doch by het vallen van den avond. Onlangs ben ik aldaer op eenen gunstigeren stond wedergekeerd, en ik verzeker U thans dat Otho gansch aen dit werk vreemd is; het is overigens min of meer in zyne manier behandeld. »

— 65. Regel 1. 250 ℱ. lees: *guldens*.

— 74. — 20. 8 *flor.* lees: 8 ℱ.

— 93. Nota 2, regel 8, *als ook een nieuw borstbeeld van de H.H. Ignatius, Mattheus*, enz. lees: *nieuwe standbeelden van de H.H. Ignatius, Mattheus en Marcus.*

— 104. Regel 2. *Concilio*, lees: *Consilio.*

— 132. — 13. *Magister*, lees: *Magistri.*

(1) Medegedeeld door den heer Deckers, Priester, te Herenthals.

(2) Medegedeeld door den heer Th. Van Lerius.

(3) *Copia* mihi.

(4) Medegedeeld door Jonkh. L. De Burbure.